

—Людзьмі звацца!

Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

10

ЛІПЕНЯ
1992 г.
№ 28 (3646)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

«ПАДСТАЎ ДЛЯ ПРАКУРОРСКАГА ЎМЯШАННЯ—НЯМА...»

Міхась ЗАМСКІ: «Перада мной прайшло жыццё чалавека, на маю думку, неардынарнага, валявога, рашучага і смелага, бо толькі адзінкі ў той змрочны час брэжнеўскай стагнацыі і ўсясілля КДБ змаглі кінуць выклік «совковой» двайной маралі... І сістэма не даравала яму «ерасі»...

СТАРОНКІ 5, 12

«НАШУ РАДАСЦЬ У ГРАЗЬ УТАПТАЛІ...»

Лідзія САВІК пра драматычны лёс Лявона СЛУЧАНІНА.

СТАРОНКІ 6—7

КОЛЬКІ СЛОЎ ПРА «НЯШЧАСНЫЯ НАВУКІ»

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ: «Гэта толькі на першы погляд і літаратуразнаўцы, і гісторыкі працуюць у розных галінах ведаў. Мы зараз забываемся на тое, што і яны, і філосафы, і сацыёлагі, і мастацтвазнаўцы — калісьці займаліся агульнай справай, якая краналася ўсіх бакоў ведаў пра грамадства».

СТАРОНКІ 6—7

НЕ ЗАСТАЛОСЯ НИКОГА...

Успаміны Яўгена ЦІХАНОВІЧА пра Уладзіслава ГАЛУБКА.

СТАРОНКІ 10—11

І ЯШЧЭ РАЗ ПРА НАРОД І НАЦЫЮ

Станіслаў СУДНІК: «Усе тыя каталікі, што зараз пішуцца палякамі, зусім нядаўна былі уніятамі, а яшчэ раней праваслаўнымі і да пальшчызны не мелі ніякага дачынення».

СТАРОНКА 12

«ПАДАРЭЦЕ МАЮ МАМУ СЛЯПУЮ...»

Расповід пра лёс сляпой лерніцы з вёскі Доўгае Салігорскага раёна і яе нашчадкаў.

СТАРОНКІ 14—15

Розна бывала. Але — з'явіўся тэатр. Беларускі патэтычны тэатр аднаго актэра «Зніч», натхнёны, уважлівы, выпакутаваны актрысай Галінай Дзягілевай (яе вы бачыце на здымку), распачаты спектаклем «Белы сон» паводле «Сповідзі» Ларысы Геніюш. Колькі банальных слоў (кштальту «А ці ж маглі мы марыць, ці ж маглі спадзявацца!») знойдзецца для гэтай праявы, і самым небанальным можа стацца хіба адно: Дзягілева, Геніюш — час так хутка сцісне чалавечыя ўяўленні пра сябе, што Дзягілева з Геніюш

зробяцца ледзь не адналеткамі-сучаснікамі. Так што адна мусіць прамовіць вуснамі другой:

Розна бывае.
І зноў неспакой.
Нялёгка мне, не пярэчу.
Долю бяру жаночай рукой,
нібы каня пад вуздэчку.

...Праскачу? Утрымаю? Не здолею?

Фота У. ПАНАДЫ.

Кола Дзён

Мінулы тыдзень Беларусі прайшоў пад знакам Купалы, Купалля... І гэта наўрад ці метафара: іншага знаку для зямлі пад белымі крыламі проста не засталася. Галоўны змест знака Купалы, Купалля — матуў вяртання — да свайго вытокаў, да саміх сябе. «Быццам пчолы ў соці з мёдам да свайго вулля, Мы вяртаемся дадому як адна сям'я...» Цытую «Безназоўнае» (1924 г.), але думаю аб тым, што пафас вяртання свайго народа да самога сябе цалкам прыкладваецца да сённяшняй рэчаіснасці. Сёння ў нас няма іншых — калі выратавальных — ідэалаў у надламаным, расччэпленым жыцці, акрамя нацыянальнай ідэі. Усё іншае — гэта цэнтрабэжны, але не з'ядноўваючы сілы.

Падзеі тыдні мелі больш культурны, чым палітычны змест. І тое радуе, бо палітыка, мабыць, адыходзіць на другі план, а наперад выступае КУЛЬТУРА як кансалідант таго народа, які ў гэтым месяцы адзначае другую гадавіну Незалежнасці.

У Акадэмічным тэатры імя Я. Купалы адбыўся святочны вечар, прысвечаны 110-й гадавіне з дня нараджэння Песняра. Слова пра Купалу прамовіў паэт Ніл Гілевіч, выступілі з вершамі і развагамі паэты В. Зуёнак, С. Законнікаў, А. Лойка. Гучалі таксама прамовы міністра культуры рэспублікі Я. Вайтовіча і міністра замежных спраў П. Краўчанкі, успаміны старэйшага беларускага кіраўніка Максіма Лужаніна. Пасля ўрачыстай часткі быў паказаны спектакль па п'есе Купалы «Тутэйшыя».

Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Аўстрыйскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Ф. Баўэр уручыў даверчыя граматы Старшыні Вярхоўнага Савета С. Шушкевічу.

У гэты ж дзень Часовы павераны ў справах Румыніі ў Рэспубліцы Беларусь Н. Стыня ўручыў ноту аб сваім прызначэнні міністру замежных спраў рэспублікі П. Краўчанку. Займаем пасады між народамі?

Стала вядома, што Беларусь будзе краіна-пасрэднікам на маючых адбыцца перагаворах па ўрэгуляванні канфлікту ў Прыднястроўі.

3 ліпеня ў рэспубліцы святкавалася чарговая гадавіна вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У гэты дзень Дзяржаўнаму музею гісторыі Вялікай Айчыннай вайны пасольствам ЗША ў Рэспубліцы Беларусь была перададзена ў дар экспазіцыя, падрыхтаваная Цэнтрам ваеннай гісторыі ЗША. Экспазіцыя адлюстроўвае ўдзел амерыканскай арміі ў Другой Сусветнай вайне.

Адбылася сустрэча Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевіча з прадстаўнікамі Беларускага згуртавання вайскоўцаў. На сустрэчы абмяркоўваўся ход вайсковай рэформы і пытанні патрыятычнага выхавання ў грамадстве. С. Шушкевіч выказаў перакананне ў неабходнасці прывядзення войск да прысягі Рэспубліцы Беларусь.

Падпісаны дакумент аб стварэнні беларуска-італьянскага партнёрскага фонду. Фонд маецца фінансаваць сумесныя праграмы па ахове здароўя, у тым ліку тыя, што датычаць лячэння ахвяр Чарнобыля.

У Маскве адбылася сустрэча кіраўнікоў дзяржаў СНД, у якой брала ўдзел і дэлегацыя Беларусі на чале са Старшыняй Вярхоўнага Савета С. Шушкевічам. На сустрэчы разглядаліся пытанні стварэння адзінай рублёвай зоны і яе абароны пры ўвядзенні ў краінах СНД нацыянальных валют, абмяркоўвалася ідэя стварэння міждзяржаўнай тэлерадыёкампаніі «Астанкіна» і інш. Выносіліся таксама ваенныя пытанні, у тым ліку Пагадненне аб супрацьпаветранай абароне. Рэальны плен сустрэчы — утварэнне Эканамічнага Суда, функцыя якога будзе ўрэгуляванне фінансава-эканамічных ўзаемадачыненняў краін СНД пры раздзеле маёмасці і фінансаў былога СССР.

Мусім нагадаць, што ўжо падпісана пагадненне паміж Беларуссю і Украінай аб поўным узаемным заліку ўсіх запазычанасцей — першае ў такім родзе пагадненне паміж краінамі СНД. На думку спецыялістаў, краіны Садружнасці павінны Беларусі больш, чым яна ім. Напрыклад, Расія мусіць сплациць 120 млрд. рублёў, у той час як Беларусь Расіі — толькі 40 мільярдаў.

Апублікавана пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Аб сацыяльнай падтрымцы асобных катэгорый грамадзян ва ўмовах няспыннай лібералізацыі цэн» (прынята 6 ліпеня г. г.). Паводле паставы павышаныя размерны пенсій, стыпендыяў, дапамог сем'ям, якія выхоўваюць дзяцей, інвалідам Вялікай Айчыннай вайны і прыроўненым да іх асобам; інвалідам з ліку рабочых, служачых, калгаснікаў і інвалідам з дзяцінства павялічана кампенсацыя расходаў на бензін. З 1 ліпеня г. г. устаноўлена аднаразовая дапамога сем'ям пры нараджэнні дзіцяці ў размеры трох мінімальнага акладаў. Няспынная лібералізацыя — няспынная дапамога!

У Мінску пачала сваю работу нарада міністраў, старшынь камітэтаў і кіраўнікоў дэпартаментнаў па ахове навакольнага асяроддзя краін СНД. На сустрэчы будзе паміж іншым абмяркоўвацца пратакол аб стварэнні і паўнамоцтвах Міждзяржаўнага экалагічнага савета.

Ю. З.

РОДНАЯ МОВА—НЕ ПАДЧАРЫЦА

Выніковы дакумент «круглага стала» на тэму: «Дзяржаўная мова ў сродках масавай інфармацыі», праведзенага 29 чэрвеня 1992 года камісіяй па культуры і гісторыі Беларускага народнага фронту «Адраджэнне».

1. Патрэба ў скліканні тэматычнага «круглага стала» выклікана трывогай і заклапочанасцю грамадскасці з прычыны адсутнасці дзяржаўнай канцэпцыі адражжэння нацыянальнай культуры і канцэпцыі сродкаў масавай інфармацыі. Нягледзячы на тое, што ў адпаведнасці з артыкулам 29 Закона аб мовах беларускага мова як дзяржаўная прызнаецца пераважнай для выкарыстання ў афіцыйных сродках масавай інфармацыі, перыядычныя беларускамоўныя выданні, тэле- і радыёпраграмы па-ранейшаму не займаюць належнага месца ў інфармацыйнай прасторы нашай краіны. У сучаснай Беларусі большасць газет і часопісаў дасюль друкуецца на рускай мове, значная колькасць эфірнага часу на тэлебачанні і радыё таксама запалняецца гэтай моваю. Для незалежнай дзяржавы такая ганебная сітуацыя недапушчальная.

2. Асабліва заганный практыкай трэба лічыць ігнараванне беларускай мовы выданнямі Савета Міністраў і яго структурных падраздзяленняў (газеты «7 дзён», «Рэспубліка»), разлічанымі на масавага

чытача. Крокам назад стала з'яўдзёнка «друкаваць» на дзвюх мовах газеты, якія раней выдаваліся толькі па-беларуску. Удзельнікі «круглага стала» выказваюцца за спыненне на працягу года дзяржаўнай фінансавай падтрымкі небеларускамоўных сродкаў масавай інфармацыі (акрамя выданняў нацыянальных таварыстваў, якія забяспечваюць культурныя патрэбы нацыянальных меншасцяў у Беларусі).

3. Шмат у якіх газетах, а таксама ў тэле- і радыёперадачах абмяноўцца надзённыя праблемы ўмацавання суверэнітэту, не надаецца патрэбнай увагі патрыятычнаму выхаванню, асававанню ролі роднае мовы ў духоўным жыцці народа. Некаторыя выданні накіраваны «7 дзён», «Політыка. Прогноз. Позиция», «Мы і время» ў дачыненні да беларускае мовы і справы Адраджэння ўвогуле займаюць антыдзяржаўную пазіцыю, скіраваную супраць нацыянальных інтарэсаў беларускага народа.

4. Беларускаму грамадству пільна патрэбны закон аб друку, які адпавядаў бы нацыянальна-культурным запатраба-

ванням нашага народа. Такі закон трэба прыняць у найбліжэйшы час. Удзельнікі «круглага стала» звяртаюць увагу на недапушчальнасць падрыхтоўкі і падбору па сутнасці дэнацыяналізаваных журналісцкіх кадраў.

5. Зрабіць цалкам нацыянальнай цяперашнюю праграму Беларускага тэлебачання, бо яна не перавышае чатырох гадзін арыгінальнага вяртання ў суткі. Прыспешыць стварэнне другой праграмы БТ. Вярхоўнаму Савету неабходна заканадаўча рэгламентаваць парадак распаўсюджвання на тэрыторыі Беларусі праграм замежных тэлекампаній адпаведна з агульнапрынятымі міжнароднымі нормамі. Гэта дасць магчымасць пачаць трансляцыю некаторых замежных тэлевізійных праграм на асобным канале міжнацыянальнага абмену, уключаючы сюды перадачы для нацыянальных меншасцяў Беларусі. Функцыянаванне гэтага канала вымагае стварэння групы кваліфікаваных перакладчыкаў з замежных моў на беларускую.

6. Для стварэння паўнацэннага нацыянальнага тэлебачання неабходна ў самы бліжэйшы тэрмін распрацаваць фінансаванне дубляжу альбо перакладу на беларускую мову ўсё кінавідапрадукцыі незалежна

Міжнародны сімпозіум

На пачатку гэтага тыдня ў Мінску прайшоў сімпозіум на тэму «Праблемы пераходу ад таталітарызму да дэмакратыі». Ён быў арганізаваны Аб'яднанай дэмакратычнай партыяй Беларусі, Незалежным інстытутам сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў і Камісіяй Вярхоўнага Савета Беларусі па навуцы. На сімпозіуме выступіў лідэр Ліберальна-дэмакратычнага кангрэса

Польшчы, экс-прэм'ер РП Я.-К. Бялецкі, польскія парламентарыі ад фракцыі кангрэса ў сейме, старшыня праўлення НІСЭПД А. Манеў, іншыя беларускія ўдзельнікі сімпозіума і госці.

Прадстаўнікі Ліберальна-дэмакратычнага кангрэса на чале з Я.-К. Бялецкім мелі шматлікія гутаркі з прадстаўнікамі розных дэмакратычных партый Беларусі. Адбылася таксама

гутарка са Старшыняй ВС Беларусі С. Шушкевічам, якая мела, па словах Бялецкага, неафіцыйны характар.

На прайшоўшай у польскім пасольстве прэс-канферэнцыі было паведамлена, у прыватнасці, што лідары А.Д.П. і Л.Д.К. А. Дабравольскі і Я.-К. Бялецкі падпісалі пагадненне аб абмене інфармацыяй, дэлегацыямі і ўзмацненні кантактаў паміж грамадзянамі дзвюх краін.

НАШ КАР.

ДА ЁКРАЇНЦАЎ НА ЁКРАЇНЕ І ПА-ЗА ЯЕ МЕЖАМІ

Шаноўныя браты і сёстры!

З думкай пра Украіну, пра лепшы лёс украінскага народа звяртаемся да вас у вышэйшым час гісторыі нашай шматпакутнай радзімы.

Пала апошня ў свеце каланіяльнай імперыі, пераадолюючы супраціўленне навішых шавіністаў, Украіна прадпрымае першыя крокі па пабудове свайго дзяржаўнасці на шляху да палітычнага, духоўнага, эканамічнага адражжэння. Мы імкнемся жыць у міры і згодзе з усімі народамі, жадзем добра і шчасця ўсім людзям нашай планеты, хочам узаема разумення і ўзаемапавагі.

На гэтым нялёгкім шляху Украіна спадзяецца на падтрымку мільянаў сваіх сыноў і дачок, якіх горкі лёс раскідаў па розных краях і землях. Яны — па ўсёй зямлі. У Амерыцы

і ў Аўстраліі. У Бяскрайніх стэпах Казахстана і ў Далёкаўсходняй тайзе, у Цюменскай тундры і на схілах зялёных Карпат. Украіна чакае разумення і падтрымкі ўсіх сваіх грамадзян, незалежна ад нацыянальнай, палітычнай, рэлігійнай прыналежнасці.

Аб'яднаўшы намаганні, волю, самыя патаемныя мары сусветнага ўкраінства, згуртаваўшыся вакол ідэі пабудовы ўкраінскай дзяржаўнасці, мы рэалізуем адвечную мару нашага народа аб свабодным, шчаслівым, багатым жыццём на роднай зямлі, дорым надзею і веру, нясе́м гонар за сваю радзіму нашым дзеям і ўнкам.

Прайшоў час аб'яднання ўкраінства, аднасці ўсіх бацькоў і дзяцей, братоў і сясцёр, украінцы нашай планеты, яднаюцца, гуртуецца пад сцягамі

роўнасці і брацтва народаў.

Менавіта гэтым гістарычнага значэння пытаннем прысвяцім вялікую гутарку на Сусветным форуме ўкраінцаў, які вырашана склікаць у Кіеве 21—24 жніўня 1992 года ў першую гадавіну існавання незалежнай Украіны.

Ёсць надзея, што форум аб'яднае ўсіх неабыхавых да лепшага гістарычнага лёсу Украіны, шчаслівай долі народа ўкраінскага.

Звяртаемся за падтрымкай да ўкраінскіх таварыстваў, аб'яднанняў, саюзаў на ўсіх кантынентах, ва ўсіх дзяржавах свету. Запрашаем вас да актыўнага супрацоўніцтва на форуме.

Арганізацыйны камітэт
Сусветнага форуму
ўкраінцаў,
Асацыяцыя ўкраінцаў
Беларусі.

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

ПАТРАБУЮ ЁДАКЛАДНЕННЯ!

У «Ліме» за 3 ліпеня г. г. надрукаваны мой артыкул «Год 1992-і. Зноў з'езд беззямельных». На жаль, скарэчэнні, зробленыя ў ім у рэдакцыі, сказылі змест законапраекта аб зямлі, распрацаванага Сялянскай партыяй Беларусі. У праеце закона прапануецца бясплатна перадаць у прыватную ўласнасць землі садоўчыч кааператываў, землі, замацаваныя за гараджанамі, якія

маюць дамы ў сельскай мясцовасці, прысвадзібныя ўчасткі сямлі і землі, якія выдзелены апошнім часам фермерам. Праўда, адносна фермераў прапануецца, каб землі ім перадаваліся ва ўласнасць праз пяць гадоў арэнды.

У надрукаваным жа матэрыяле пасля слоў «у прыватную ўласнасць перадаюцца бясплатна землі, якімі нарыстаюцца члены садоўчыч каапера-

тываў» стаіць кропка! Гэта ўвадзіць у зман людзей, якія могуць палічыць, быццам Сялянская партыя змагаецца не за прыватную ўласнасць на зямлю, а хоча яе адабраць на карысць дзяржавы ў тых, хто карыстаецца ёй усё жыццё. Прашу надрукаваць мой ліст, каб усім быў зразумелы сэнс законапраекта аб зямлі, прапанаванага Сялянскай партыяй Беларусі.

Яўген ЛУГІН.

110-я УГОДКІ Я. КУПАЛЫ

Урачыстасці ў Купалавым тэатры...

ад таго, на якой мове яна створаная. Гэта дазволіць атрымаваць значны рэпертуар кінавідэапрадукцыі еўрапейскіх краінаў, поўнаасцю выкарыстоўваць спадарожнікавую сістэму тэлебачання, абсталяванне якой мае Беларускі тэлерадыё-цэнтр.

7. Дзеля якаснага тэхнічнага абслугоўвання нацыянальных тэле- і радыёпраграм, з мэтай больш поўнага інфармацыйнага забеспячэння насельніцтва Беларусі прызнаецца мэтазгодным перавесці тэле- і радыёперадатчыкі з падпарадкавання Міністэрству сувязі ў распараджэнне Міністэрства інфармацыі.

8. За апошнія некалькі гадоў беларуская літаратурная мова зазнала пэўнае разнаволенне ад штучных, надуманых установак афіцыйнага мовазнаўства, накіраваных на «збліжэнне» і «зліццё» беларускай мовы з рускай. Тым не менш мова, якая гучыць па радыё і тэлебачанні, выкарыстоўваецца ў часопісах і газетах, скрозь засмечаная непатрэбнымі запачкаваннямі і калькамі. Культурна мовы журналістаў як правіла вельмі нізкая. Удзельнікі «круглага стала» выказаліся за правядзенне неадкладнай пераатэстацыі прафесійнай сродкаў масавай інфармацыі дзеля вывятлення прафесійнай прыдатнасці на аснове валодання беларускай мовай.

СІМВАЛЫ— НЕ СВАВОЛЬСТВА

Як мы ўжо паведамлялі, рашэннем Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь утворана Камісія па забеспячэнні адзінай палітыкі выкарыстання дзяржаўных сімвалаў Рэспублікі Беларусь. У задачы камісіі ўваходзіць забеспячэнне кантролю за выкарыстаннем дзяржаўных сімвалаў рэспублікі пры распрацоўцы дзяржаўных узнагарод, элементаў формы адзення вайскоўцаў, міліцыі, супрацоўнікаў мытнай службы і служачых іншых міністэрстваў і ведамстваў.

У пастанове прапануецца дзяржаўным органам, арганізацыям і ўстановам прадастаўляць на заключэнне камісіі неабходныя матэрыялы па пытаннях выкарыстання дзяржаўных сімвалаў і распрацоўкі іх элементаў.

Старшынёй Камісіі па забеспячэнні адзінай палітыкі выкарыстання дзяржаўных сімвалаў прызначаны А. Трусаў, у складзе камісіі таксама В. Голубеў, А. Грыцкевіч, Л. Зданевіч, В. Казлоў, А. Кісялёў, П. Крэчка, Я. Кулік, М. Купава, А. Марачкін, Л. Талбузін, М. Раманюк, А. Цітоў і іншыя.

Прайшла памылка...

У мінулым нумары «ЛіМа» была надрукавана нататка «Герб, сцяг, гімн», якая інфармавала чытачоў аб апошнім туры конкурсу на дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь. У публікацыі прыгадаліся між іншым (у якасці аналагаў) гімны Францыі і Польшчы. І тут, на жаль, прайшла памылка: у гімне Польшчы няма слоў, якія прыводзіць аўтар нататкі.

Ёсць патрэба растлумачыць прычыны памылкі. Мне неаднаразова даводзілася чуць, як мясцовыя «палякі», распаліўшыся патрыятычнымі пачуццямі спявалі: «Ешчэ Польшка не згінэла, покуль мы жывём, Ешчэ вудна не снісэла, аду мы півэмо...» — з поўнай упэўненасцю, што яны спяваюць дзяржаўны гімн Польшчы.

Адным словам, стаўшы ахвярай уласнай даверлівасці, я ў сваю чаргу ўвёў у зман чытачоў, у чым прашу, шануюнае спадарства, мне прабачыць. Таксама маю падзякаваць амбасадару Польшчы на Беларусі спадарыню Эльжбету Смулэк, якая заўважыла памылку.

П. ВАСІЛЕУСКІ.

Па традыцыі юбілей не абыходзіцца без урачыстага вечара. Па той жа самай традыцыі юбілей, якія становяцца падзеяй у нацыянальным жыцці, ладзяцца ў Мінску, у Дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. 110-я ўгодкі самога народнага песняра адзначаны былі таксама тут і грэшна было б, калі б недзе ў іншым месцы.

Адчуванне ўрачыстасці пачалося ўжо з таго моманту, як да пачатку пасяджэння дзяўчаты ў нацыянальных касцюмах сустракалі тых, хто з'явіўся ў тэатр. Дарэчы, жадаю-

чы было вельмі і вельмі шмат і, на жаль, далека не ўсе змаглі папрысутнічаць на ўрачыстасцях.

Гучалі гуслі, якія так любіў неабыўны Купала. Прадаваліся нацыянальныя сувеніры, кнігі. І паўсюдна чулася жывая беларуская гаворка, тая, вабнасць якой ён адчуў з самага нараджэння і якой даў другое жыццё ў сваіх выдатных, непаўторных творах, прасякнутых любасцю да роднага краю, напоўненых глыбокім роздумам аб лёсе беларусаў, лёсе Бацькаўшчыны.

Старшыня Саюза пісьменні-

каў Беларусі Васіль Зубенак, старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па культуры Ніл Гілевіч, міністр культуры Рэспублікі Беларусь Яўген Вайтовіч, старэйшына беларускай літаратуры Максім Лужанін, міністр замежных спраў Пётр Краўчанка, член-карэспандэнт Беларускай акадэміі навук, аўтар кнігі «Янка Купала» Алег Лойка, галоўны рэдактар часопіса «Польмя» Сяргей Законнікаў дапамаглі прысутным яшчэ раз перагарнуць шмат якія старонкі жыцця і творчасці песняра, лепш зразумець гэтую адну з самых тра-

гічных постацяў не толькі ў літаратуры беларускага народа, а і ўсіх славянскіх народаў, наблізіцца да Купалы, а значыць — наблізіцца да самой духоўнасці, усведамлення кожным нацыянальнай годнасці.

Працягам гэтай урачыстай і такой неабходнай сёння гаворкі стаў спектакль «Тутэйшыя» ў пастаноўцы купалаўцаў. Спектакль надзіва надзённы. Бо тутэйшасць, з якім так настойліва змагаўся Купала-пісьменнік, Купала-грамадзянін і Купала-чалавек, не так лёгка, як таго хацелася б, знікае. Разам з тым набываюць усё больш і больш упэўненасці, сілы па-сапраўднаму адраджэнскія настроі, на што таксама звярнуў пясняр увагу ў сваім творы, што, на жаль, так доўга знаходзіўся ў запасніках літаратуры.

...А ў Вязынцы — свята

Свята паэзіі, прысвечанае дню нараджэння песняра. Чарговае. Першае адбылося тады, калі адзначалася 90-годдзе песняра. Цяперашняе наладжана ў сувязі са 110-мі ўгодкамі...

Знаёмыя пагоркі, гэтка ж зялёныя і маляўнічыя як заўсёды. Знаёмы партрэт песняра над імправізаванай сцэнай. І тыя ж людзі — улюбёныя ў паэзію, у свай край. Тыя і разам з тым іншыя. Бо — іншы цяпер час. Час вызначыў і назву свята — «Жыві, Беларусь!» І ўжо не пра апяванне Купалам сацыялістычнай явы гаварылася са сцэны, не пра тое, як услаўляў ён дружбу народаў, а пра тое, як пясняр непакоіўся аб заўтрашнім дні Бацькаўшчыны, як хацеў бацьчы Беларусі вольнай і незалежнай дзяржавай, як змагаўся супраць тых, хто заняў даў усё беларускае, апынуўся ў сне нацыянальнага нігілізму.

Яшчэ адна акалічнасць наклала адбітак на свята — пяцьдзесят гадоў, як Купалы няма разам з намі. Сама па сабе дата тужлівая, горкая. Але ўдава гарчэйшая ад таго, што загадка трагічнай Купалавай смерці так і застаецца загадкай...

Пра сувязь гэтых дзвюх дат нагадаў, адкрываючы свята, намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Паўлаў. Купала і час, Купала і эпоха — так у некалькіх словах

можна перадаць энас выступлення Ніла Гілевіча. Ён гаварыў аб важнасці запаветаў народнага песняра. Калі б мы часцей прыслухоўваліся да яго голасу, калі б мы жылі так, як завяшчаў Купала, мы б жылі куды лепш і даўно адчувалі сябе свабоднымі, незалежнымі. Менавіта Купала вучыў нас займаць свой месца, вучыў людзьмі звацца. Звяртаючыся да прысутных, прамоўца зазначыў: «Часцей бярыце ў рукі кнігі Купалы, знаходзьце там найвышэйшую мудрасць жыцця!»

Н. Гілевіч прачытаў свой верш «Трывайма, браты!», напоўнены па сутнасці тымі ж, як і ў Купалы, матывамі аднасці, нацыянальнай згоды, неабходнасці згуртавацца дзеля агульных спраў, клопатаў, у імя Бацькаўшчыны.

Ля мікрафона — Сяргей Грахоўскі. Ён чытае свой новы верш «Вячэрняя малітва». І калі паэт прачытаў:

Прапрока нам Бог дараваў на Купалле, Каб ён запытаўся: «А хто там ідзе?», прысутныя дружна адказалі: «Беларусы!»

Пра нацыянальнае Адраджэнне, пра ўзвышэнне духу беларусаў — і новы верш Пётруся Макаля «Уваскрэсні»:

Голасам плуга і песні Узважыць сябе прымуць, — Малю цябе, уваскрэсні,

Матуля мая, Беларусь! Галіна Каржанеўская знаёміць з вершам «Дзірван» — таксама новым, напісаным перад святам. Твор пра тое ж самае — пра пазбаўленне ўсіх гэтых «дзірваноў», што губілі ўсё жывое, нацыянальнае ў нашым жыцці.

Юрась Свірка ж услаўляе вечнае харавое жаночай красы, як пачатак і несупыннасць самога жыцця — чытае верш «Не адцвітай...»

«Слова пра годнасць» — паэтычны маналог Сяргея Законнікава. Трывожна-засяроджаны і поклічна-заклікальны, роздумна-пранікнёны і прасветлена-ўзвышаны. Пра неабходнасць аб'яднацца, «каб разам трымацца каранёў, што пасябяць лёс зберагчы», пра тое, каб ніколі «кліч не моўнуў — жыве Беларусь!»

Для Леаніда Дранько-Майсюка Янка Купала — гэта тыя два словы, якія ўтвараюць залаты радок нашай паэзіі, паэзія Купалы для яго пачынаецца нават не з вершаў, а менавіта з гэтых двух слоў — Янка Купала. Л. Дранько-Майсюк чытае свае два любімыя вершы: Купалаў верш — «На купалле» і верш М. Стральцова пра Янку Купала.

«У старажытных храмах мовы» вяртае ўсіх Генадзь Тумаш, «у музей Янкі Купалы»

— Мечыслаў Шаховіч (яны чытаюць свае аднайменныя вершы).

Трагедыя Купалы — трагедыя ўсіх таленавітых людзей, якіх ніколі не цярпелі ўлады. Неадарма Васіль Зубенак прачытаў паралель паміж лёсам нашага песняра і Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна:

Калі ў вестыбулі Гасцініцы знатнай «Масква» Хоць раз Вы пачулі У гуле Наездным Раптоўнае: «А-а!»

То рэха Купалы, Што з Чорнае рэчкі сюды Ад Пушкіна прыблукала, Звязала Іх лёс Праз гады...

Пасля паэтычных акордаў (на свяце выступілі і паэты Маладзечаншчыны), над зямлёю паплылі народныя мелодыі і песні беларускіх кампазітараў — дэманстравалі сваё майстэрства самадзейныя і прафесіянальныя калектывы і выканаўцы.

Удзельнікі свята мелі магчымасць набыць кнігі (і атрымаць аўтографы аўтараў), пазнаёміцца з экспазіцыяй Філіяла Літаратурнага музея Янкі Купалы, са стэндамі, што расказваюць пра жыццё і творчасць песняра...

НАШ КАР.

У час свята ў Вязынцы

Фота У ПАНАДЫ.

Манета, прысвечаная Купалу

Дай божа, дажывём і да той часіны, калі юбілейныя манеты, прысвечаныя знакамітым людзям Бацькаўшчыны, пачне выпускаць Банк Рэспублікі Беларусь. Пакуль што такое права, як вядома, у Цэнтральнага банка Расійскай Федэрацыі. Балазе, права гэтае не супярэчыць абавязку, да-

дзенаму ранейшым банкам колішняга Саветаў Саюза, які планавалі выпускаць юбілейныя рублі, прысвечаныя 110-годдзю з дня нараджэння народнага песняраў беларускага народа Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Купалаўскі рубель толькі што з'явіўся. Гэта манета, вы-

рабленая з медна-нікелевага сплаву белага колеру дыяметрам 31 міліметр. Рэльефнае профільнае адлюстраванне песняра размешчана на адным баку рубля. Тут жа па баках партрэта стаяць даты «1882» і «1942», а ўнізе на фоне арнаменту надпіс: «Янка Купала».

А на другім — выява купалаў Пакроўскага сабора на фоне Спаскай вежы і двухгаловага арла, а таксама таварны знак «ЛМД». Што знак ёсць — зразумела, а астатняе...

Ды і прыдбаюць юбілейны рубель далёка не ўсе жадаючыя. Нават не з прычыны малага тыражу яго. Проста будзе ён прадавацца па калекцыйным кошце.

НАШ КАР.

Перафарбуйце чырвоныя «Жыгулі», або Феномены друку

Надочы ішоў па вуліцы Савецкай (ёсць яшчэ такая вуліца ў Берасці). Вуліца пешаходная, хоць уздоўж, хоць упоперак — тааё права. Приемна. Так у добрым гуморы ішоў я сабе досыць доўга і не заўважыў, як мінуў чырвоныя «жыгулі». Але падсвядома нешта спрачвала, і я зрабіў колькі крокаў назад, зазірнуў праз бакавую шыбу ў салон і зразумеў, што вярнуўся нездарма. За рулём сядзеў мужчына сярэдняга веку, па адзенні прадпрымальны. Сядзіць і сядзіць, што б, здавалася, тут такога, хіба што твар крыху незвычайны: чэрп скошаны рэзка назад ды лоб занадта вялікі і пукаты. Але тут я разгледзеў тое, што запала мне ў падкорку: твар быў расцягнуты ненатуральна шырокай бес-сэнсоўнай усмешкай, дурнаватасць якой была падкрэслена тым, што бачнае мне левае вока было... абсалютна белым! Я адступіў яшчэ на крок. Рукі чалавека з нейкім беражлівым захваленнем абхоплівалі руль. Нарэшце стала бачная левая зрэнка. Абедзве! Мысленна павёўшы востры зрок, я прыкінуў, што яны перасякаюцца дзесьці на рулі. Цяпер твар мужчыны выглядаў ужо не па-блужнерску, а злавесна. Мне стала някавата, а потым і страшна, бо падумаўся: а хто даў яму вадзіцельскае пасведчанне? А калі ён з тых, хто апошнім часам на злом галавы носіцца па вуліцах, выціскаючы пад сто? Праўда, тыя ўсё больш на «Мерседэсах» ды «Аўдзі», але ж гэты — касавокі, мо ў

доўгай машыне фокус збіваецца? Так востры з «вечернім Брестом». Ламаю сабе галаву: як жа гэта так? Пасобку журналісты нібыта людзі неблагія, не тое што не рэакцыянеры, а нават і не кансерватары, а газету робяць страшнаватаю. Зрэдку, нібы іскра, праскочыць нешта светлае, а так — «мрак», цемра. Чаму? — думаю. Няхай заснавальнік, гарадскі Савет, плюе ў цеста, дык жа і ў саміх хлеб не падыходзіць. Вазьміце няштатны матэрыял пра што-небудзь светлае, вечнае, што не спыняецца пад зоркамі ніколі. Вечарам жа зоркі відаць! Пра каханне надрукавалі б, для дзяцей пацешкі, ім жа нельга вырасці змрочнымі «саўкамі». Пра культуру. Не, калі футбол, то абавязкова «потешны чемпионат», становішча «серьезное», «чрезвычайное», распад Саюза «драматический». А вайны ж няма. Дзе яны возьмуць яшчэ актаву, калі, крый Бог, нешта і сапраўды накаркаюць?

Але гэта яшчэ толькі чырвоныя «жыгулі». Можна было б не пісаць, а спісаць на правінцыялізм навыварат, што папхаецца ў сваім кансерватызме быць цэнтральнай сталіцай.

Мяне больш цікавіць феномен чалавека за рулём. Тады на Савецкай мне кінулася ў вочы паралель паміж рэдкаяным экзэмплярам чалавечай пароды за рулём ды іміджам аднаго з аўтараў «вечернага Бреста». Тая самая звужанасць погляду, фіксаванасць востра зроку на рулі.

Калі чытаеш артыкулы ці нататкі О. Дунаеўскага, заўсёды займае дух ад таго, як лёгка і бяспечна, бы ў лесе на танку, едзе гэты вадзіцель, і ахоплівае жах, наколькі аўтар зацятый на адной тэме: загубілі Вялікую Дзяржаву. «Бокам вылазіць!» — зласліва радуецца ён з нумара ў нумар. «Не атрымаецца! Юхаю заліцеся!» — прарочыць зноў і зноў. Праглядаю ля кіёска наступны нумар — на першай старонцы нюніцы і жукіцца О. Дунаеўскі. Ды каб толькі гэта! Плюецца! На каго плюе? А на гэта... рэспубліку ці як яе там. Бутафоры! Звароў нарабілі замест грошай! Хочучы прапорцыю 1:10 утрымаць («как мечтаецца нашым банкірам...»). «Все эти зверята» — так адмазаўся «политический обозреватель» ад неабходнага атрыбута станаўлення ўсякай дзяржавы.

Хацелася б пабачыць, як асадзілі б гульця ў Германіі ці, скажам, у шматнацыянальнай Швейцарыі, якая насуперак песімістычнаму нацыянальнаму прагнозу О. Дунаеўскага не ваюе ўжо колькі стагоддзяў.

Заўважу, што сітуацыя сапраўды перадаксальная. Няхай якая-небудзь незалежная газета дазволіла б на хвалі агульнай фрывольнай пошасці такія эскапады сваім супрацоўнікам-супраціўнікам дзяржавы, у якой жывуць. Як кажуць, чым не рызыкнеш дзеля заваявання масавага чытача. Але ж «Брестский курьер», скажам, не маючы ў штаце ніводнага беларускамоўнага журналіста, да Рэспублікі Беларусь ставіцца, за выключэннем, нейтральна і лепш. А востры «вечерний Брест», здаецца, прыняў сустрэчны план з нейкай расейскай газетай па закіданні гразю і пакрыцці брудам гэтай Беларусі. Маючы заснавальнікамі дзяржаўных чыноўнікаў. То ці не з іх дазволу? Як мінімум, з іх ціхае згоды.

Ключ да разумення, здаецца, блізка. Чаму так зафіксаваныя на рулі вочы?

А ўсё ад прывычкі, а яна, як вядома, другая натура. Справа ў тым, што О. Дунаеўскі член апошняга складу гаркома сумна вядомай КПБ. Адсюль і зразумелая настальгія. Бо сказаў жа не адзін ужо разумны чалавек, што гэтая кампартыя можа існаваць альбо як талітарная структура, альбо ў карлікавай, прыгнечанай цярозым розумам форме. Беларусь замалая. Ці завялікая? А ў Ліхтэнштэйне ехаць не хочацца. Савецкая ментальнасць не дае. Дый не прымуць, напэўна.

У апошнім «палітычным аглядзе» сп. О. Дунаеўскага побач са звыклым помслівым скнарэннем працуваецца новая, аптымістычная нота. Маўляў, глядзіце, у немцаў кепска справы пайшлі. Падваліся! ПДС мае шансы...

Дабаўлю: а ў нас камуністаў зарэгістравалі! Будуць абараняць правы наёмных работнікаў. І ўдзельнічаць у выбарах, калі рэфэрэндум дасць ста-ноўчы вынік. «Вот наш ответ лорду Пазыняку».

Шаноўны сп. О. Дунаеўскі, а таксама ўсе камуністы, хто прачытае гэты артыкул! Без антыкамуністычнай істэрыі звяртаю вашу ўвагу, хоць ад руля яе адарваць цяжка, на два моманты:

1. Няхай вы дапраўды дзесьці выйграеце на кан'юнктуры, на тактыцы і прайдзеце да ўлады ці (у нас) пакінеце яе за сабой афіцыйна, без хованак. Але ж гэта будзе катастрофа для тых, хто за вас будзе галасаваць! Бо вы ж ужо былі, а вынікі вядомыя. Не страшна!

2. Зыходжу з таго, што вы ўжо былі і ёсць ля руля. Можна было б спытаць сакрамэнтальнае: дзе каўбаса? Ды больш карціць спытаць іншае: дзе беларуская культура? Чые гэта музеі? Куды падзелася з ужытку беларуская мова? Прагаспадарылі. Працаравалі.

Адсюль і мае пажаданне газете «вечерний Брест». Вам не зашкодзіла б перафарбаваць свае чырвоныя «жыгулі» ў нейтральны колер. Найлепш зялёны. Парайце вадзіцелю з парушэннямі зроку, што калі едзе не тое што на машыне, а хай сабе нават на ровары, то трэба глядзець не на руль і нават не на колы. На дарогу.

Бачыць Бог і рэдактар «ВБ», у мае намеры зусім не ўваходзіць папсаваць адносіны з рэдакцыяй. Дарэчы, іх жа няма. Ведае Бог і рэдактар сп. Шпарло, што колькі месяцаў таму дасылаў я ў рэдакцыю «ВБ» сваё меркаванне, каб сунялі дакучлівага сп. О. Дунаеўскага з яго брынчаннем пра Саюз, балазе, суверэнітэт Беларусі ўжо даўно быў аб'яўлены. Не сунялі. Нават не адказалі. Гэта дае мне права паслугаўца іншымі шляхамі.

Яўген БЯЛАСІН.

г. Берасце.

«...І будзе з намі Бог»

Заўважаю апошнім часам, што па-ступова мяняецца змест вашага выдання. Істотна пачынае дамінаваць «праваслаўная ідэя». Гэта небяспечна для грамадства, бо ў нашай гісторыі ёсць факты прымушовай дамінацыі на Беларусі той ці іншай ідэі, ці то каталіцкай (XVII ст.), ці то праваслаўнай (XIX ст.). Прыводзіла ж гэта да адыходу пэўнай часткі насельніцтва ў жорсткую апазіцыю існуючаму рэжыму і атаясамлення сябе з народам іншай дзяржавы.

Цяпер да зместу канкрэтнай публікацыі «Храм — запаведнік ці дом малітвы?» а. Сергія («ЛіМ» ад 19. 06 1992 г.). З а. Сергіем цалкам можна пагадзіцца наконт таго, што хорам найперш павінен быць хорамам, але высновы пра «апаганьванне» Св. Сафіі спачатку уніятамі, а потым бальшавікамі» выглядаюць як абразы. Што ёсць агульнага паміж грэка-каталікамі і бальшавікамі? Ды нічога! Звычайная хрысціянская плынь кананічнага накірунку не можа мець нічога агульнага з крыважаўным антыгуманым рэжымам. Але менавіта падсвядома-камуністычны светопогляд уласцівы частцы праваслаўных святароў, бо кантрастны падзел на «сваіх» і «чужынаў» і з'яўляецца тым агульным, што ў сучасны момант спрыяе аднаўленню хрысціянскай дэмакратыі Расіі і камуністаў. Такія адносіны яскрава выяўляюцца ў час міжканфесійных пераходаў. Калі святару каталіцкай веры дастакова, каб прыйшоўшы чалавек выклаў каталіцкі сімвал веры, то праваслаўныя святары на Беларусі хрысціянства зноў як нейкіх паганых. Чым жа ўсё ж так не падабаюцца грэка-каталікі а. Сергію і чым яны апаганілі Св. Сафію? Уніятаў ж не пратэстанты, якія не пазынаюць боскасці Сына Божага. Напэўна, тым, што ў свой час у інтарэсах людю смела адышлі ад царкоўнаславяншчыны і пачалі ўводзіць у царкоўны ўжытак беларускую мову. А можа, апаганілі Св. Сафію тым, што адсудзілі ад езуітаў крыж Св. Ефосініні і хавалі яго тут ад рабаўнікоў і злодзеяў? Не хачу спрачацца пра гісторыю пабудовы храма, толькі хачу аддасць а. Сергію да кнігі В. Слюнчанкі «Сафііскі сабор». І яшчэ, пэўна, не падабаюцца гэтыя «паганяны» уніятаў тым, што патрабуюць вяртання сваіх святых (у прыватнасці, Св. Сафіі), і айцу Сергію прыходзіцца практыкавацца ў рыторыцы замест выкладання канкрэтных фактаў. Хацелася б ведаць, як пачувае сябе шануюны ойца ў мурах Жыровіцкае уніяцкае семінарыі, зачыненай і разрабаванай расійскім урадам у 1831 г. за падтрымку паўстання С. Канарскага? Як пачувае ён сябе ў харамах Жыровіцкага комплексу, пабудаваных уніятамі? Пэўна, прыемна, ходзячы па рэштках уніяцкіх пахаванняў, адчуваць уніа расціснутай пад нагамі. Але так памыляліся і Я. Сямашка і яго заплечных спраў сябра М. Мураўёў.

Прыхільныя хрысціянскай еднасці былі, ёсць і будуць, і будзе з намі Бог, бо ён заўсёды з тымі, каго ганьбляць і гоняць.

Міхась БАТОВІЧ.

г. Полацк.

«Мы выйдзем да іншай мовы...»

Шаноўны «ЛіМ», вырашыў напісаць да цябе, бо лічу, што сёння ты — адзіная ў рэспубліцы агульнапалітычная беларуская газета (ты — не толькі культурная з'ява), і менавіта табе павінен належаць у адраджэнні тая роля, якую раней (у пачатку стагоддзя) мела «Наша Ніва».

Апошнім часам за ўзнаўленне беларускай як этнасу ўзяліся шмат хто, але ўзнаўленне мовы пакуль што зводзіцца толькі да пытання, пісаць ці не пісаць мяккі знак пры абазначэнні мяккіх падоўжаных зыччых. Разам з тым, мова — самае балючае месца кожнага свядомага лічвіна: сёння яна сапраўды ўяўляе сабой проста заходні дыялект вялікага й магутнага. Зразумела, такое выказванне ўголас будзе непрыемным шмат каму, але ж так і ёсць, ды, каб не аспрэчваць гэта, трэба, напэўна, прывесці колькі доказаў.

Перш за ўсё, звернемся да элементарнага ўзроўню мовы — да фанетычнага складу. За апошняе стагоддзе, калі беларушчына зноў набыла пісьмовую форму, тут з'явіліся такія гукі, што на-

шы продкі выкруцілі б язык і праглынулі б вусны, пакуль вымавілі б іх: гэта, па-першае, гукі сь, зь, ць (ть), якія зразумелым чынам не розніцца ад расейскіх, а, між іншым, па-беларуску яны гучаць (павінны гучаць) прыкладна так, як польскія ś, ź, ć — мяккія, крыху шапялявыя, гэта значыць так: с^ш, з^ш, ч^ш, тут жа й гук дз^ш. Больш далікатнае пытанне — гэта наяўнасць у фанетычным складзе гукі [ф] і [ф']. Яны былі вельмі не тыповыя для беларускай: згадайце сваіх бабаў, што ніяк не жадалі вымаўляць [фотаапарат] ці, напрыклад, па-руску [картоф'эл']; вы, напэўна, лічылі, што гэта ад неадукаванасці, а можа, менавіта непісьменнасць дапамагла захаваць нават цяперашняе асаблівае гукі. Колькі разоў, нават злёгка злужоўчыся, выпраўлялі вы [патаапарат] і [картопля] на правільныя, на ваша разуменне, формы. Далей прыгадайце імёны аднавяскоўцаў: не Фёдар, Фядос, Францішак, Фядора, але Хведар, Хвядос, Пранцішак, Хадорка й шмат іншых. Ну і яшчэ прыклад на карысць таго, што нават у пазычаных словах гукі [ф], [ф'] маюць іншую рэ-

лізацыю: калі аўтар гістарычнага мастацкага твора (асабліва аб часе Франка-расійскай вайны 1812 г.) звяртаўся да народнай мовы заходняга рэгіёна, то тут вы ўжо не адшукаеце этнічнага [француз], але стрэнеце некалькі іншых — [хранцуз] ці варыянтаў гэтага. Далікатнасць пытання ў тым, што набыццё вышэйназваных фанем — агульная тэндэнцыя для моў, якія не маюць ці не мелі іх (армянская, грузінская, усходне-стараяжытнаруская), бо пры дапамозе гэтых гукі з'яўляецца магчымасць больш дакладнай перадачы грэчаскіх, лацінскіх, германскіх запазычанняў. Але тут жа ўзнікае пытанне — ці патрэбны яны, гэтыя пазыкі: напрыклад, ісландцы нават сучасную навуковую і тэхнічную, а таксама тэрміналогію бізнесу ўтвараюць сродкамі сваёй мовы. Дарэчы, славянскія мовы маюць большы патэнцыял для тэрмінаўтварэння, чым германскія (да іх належыць і ісландская).

Знікненне адрозненняў беларускай мовы ад рускай і ў тым, што зараз у нас ужо не існуе агульнага варыянта выка-

рыстання пратэтычных гукі а-; і- (гавараць і аржаны, і ржаны; ільняны і льяны).

Зразумела, можна прывесці яшчэ шмат прыкладаў наркамаўскай карэкцыі нашай роднай гаворкі. Зменены і граматычны склад мовы ў карысць набліжэння да расійскай нормы. Глыбіня гэтых змен даволі вялікая — аж да ліквідацыі беларускай сістэмы склонаў назоўніка, часоў дзеяслова, якія не велімі, але ўсё ж розніцца ад расійскіх, зменены частоты выкарыстання тых ці іншых словаформ.

У канцы допіса згадаюцца радкі:

Ад прададэў спакоі вякоў
Мне засталася спадчына.

Непрыемна казаць, але мы ж згубілі і зараз трэба аднавіць старое. Магчыма, кагось палюхаюць цяжкасці, бо па прапанаваным кірунку мы выйдзем да зусім іншай мовы й культуры, чым тыя, з якімі жывём, але разам з тым выйдзем на новы вток спіралі развіцця цывілізацыі, не адсоўваючы гэтым памяці продкаў.

Дзяніс ОСІПЧЫК.

г. Мінск.

АДДЗЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКИ

Пракуратура СССР
Пракуратура Маскоўскага раёна
г. Брэст, вул. Маскоўская, 90, кв. 27.
Гаражанскаму Ю. Ф.

Ваша скарга па пытанні неабгрунтаванага звальнення з пасады дацэнта кафедры жалезабетонных канструкцый Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута разгледжана.

Устаноўлена, што ў 1977 годзе загадам па інстытуце № 587 ад 2.7.77 года была створана камісія для разгляду пытання аб адпаведнасці вас займаемай пасады.

Згодна з высновамі, да якіх прыйшла камісія, вы да выканання вучэбных даражнін адносіліся фармальна, мелі месца выпадкі нядобраўважлівага выканання абавязкаў.
Акрамя гэтага, было ўстаноўлена, што

ло недапушчальна. На падставе выкладзенага, кіруючыся арт. 24 Закона аб Пракуратуры СССР, прашу адмяніць загад № 608 ад 7.7.77 г. аб вызваленні Гаражанскага Ю. Ф. ад пасады дацэнта кафедры жалезабетонных вырабаў, аднавіць яго на ранейшай пасады з выплатай у адпаведнасці з арт. 218 КЗОТ РБ сярэдняга заробку за 3 месяцы вымушанага прагулу.

Прагэст павінен быць разгледжаны не пазней, чым у 10-дзённы тэрмін.

Аб прынятым рашэнні прашу мяне паведаміць.

У. Кандрацьеў, першы намеснік Генеральнага пракурора Рэспублікі Беларусь. 4.3.92 г.

...Ліст Людмілы Арсенаўны Паповай у Брэстскім аб'ёме КПБ быў апыржана там, як сведчыць штамп рэгістрацыі, акурат 19 жніўня 1991 года. Партыйны чыноўнік, які, падзьмухаўшы на штампік,

жанскага. «Калега, вы чулі, нашага Гаражанскага бачылі ў царкве?» — «А я асабліва і не здзіўлюся, нешта ў ім заўсёды было непрыемнае». — «І як гэтаму цемрашалу давараць студэнтаў!»

Тым часам набліжаўся тэрмін перавыбару Гаражанскага на пасады дацэнта кафедры. Увогуле, руцінная падзея, якая пры высокай прафесійнай кваліфікацыі Юрыя Фёдаравіча ў любы іншы момант ніякіх праблем для яго не складала б, цяпер абярнулася пагрозай звальнення. На свет нараджаецца наступны дакумент, пазначаны 29 красавіка 1977 года: «Кафедра жалезабетонных канструкцый адзначае высокую спецыяльную і метадычную падрыхтоўку Гаражанскага, але лічыць, што ў цяперашні час гэтага зусім недастаткова для выкладання ў вышэйшай школе, неабходна яшчэ высокая ідэйная і палітычная перакананасць... Кафедра лічыць, што Ю. Гаражанскі не

нілі па «скарэчэнні штатаў». Яна таксама доўгі час не магла ўладкавацца на працу, пакуль, нарэшце, не ўзялі яе майстрам вытворчага навучання ў ПТВ.

Тым адкрытым партыйным сходам «выкрыццё» Гаражанскага не скончылася. Яму было суджана «іспіць чашу» знявагі і здэкаў да канца.

Майму калегу з газеты «Вечерний Брест» Сяргею Паўрову ўдалося знайсці пратакол пасяджэння Савета інстытута ад 6 ліпеня 1977 года з парадкам дня: «Аб адпаведнасці займаемай пасады дацэнта Гаражанскага Ю. Ф.», які ён выкарыстаў у сваім артыкуле «Грехопадение Юрия Горожанского» («ВБ», № 13, 1992 г.). Не буду ўслед за «Вечерним Брестом» паўтараць прозвішчы прамоўцаў, якія палівалі брудам Юрыя Фёдаравіча, са скуры вылузваючыся, каб паказаць сваю вернападданасць уладзе, хоць і сумняваюся, што публікацыя ў гарадской газеце стала для іх урокам (у гэтым я пастараюся пераканаць чытача крыху ніжэй). Не называць прозвішчы яго крыўдзіцеляў мяне папрасіў Юрыя Фёдаравіч, які сказаў, што як хрысціянін дараваў ім.

І ўсё-такі мне вельмі хацелася б, каб чытач меў уяўленне аб той размове на Саўеце інстытута, разуме вельмі характэрнай для таго часу, як і аб «совковой» псіхалогіі, якая, на жаль, аказалася вельмі жывучай.

Вось некалькі вытрымак з пратакола.

А. Я. — У сваім дзёніку Гаражанскі паклёпнічае на савецкую ўладу, на камуністычную партыю, яе праўдыра Уладзіміра Ільча Леніна. Мала таго, што ён сам апусціўся да адкрытага антысавецкага, ён яшчэ і сваіх дзяцей выхоўвае ў такім жа духу. Не можа такі чалавек быць выхаваным савецкай моладзі.

В. Р. — Адзначыць, што Гаражанскі выступае, як антысавецкі і яму нельга даваць выхаванне студэнтаў і што няма яму месца ў нашым інстытуце.

Р. Я. — Асудзіў ідэалогію Гаражанскага, падкрэсліў, што многае з таго, што ён піша ў сваім дзёніку, ужо даўно гавораць па буржуазных радыёстанцыях. Напрыклад, пра Паўліка Марозава.

А. Ц. — Падкрэсліў, што ўзнікненне гэтага пытання — факт нашай безадказнасці і страты партыйнай пільнасці. Было ж вядома, што Гаражанскі працяглы час не ўступаў у члены прафсаюза, не ўдзельнічаў у сетцы партыйнай адукацыі і грамадскім жыцці. За злыя паклёбы на нашу савецкую рэчаіснасць Гаражанскі заслугоўвае самага строгага асуджэння і рашучых дзеянняў з боку рэктарата.

«Рашучыя дзеянні» не прымуслі сябе чакаць. Юрыя Фёдаравіч быў звольнены з інстытута з такім «сімпаатычным» запісам у працоўнай кніжцы: «7.7.77 г. Звольнены з працы па п. 3 арт. 254 КЗОТ БССР за несумяшчальнасць з працай выкладчыка амаральнага, антыграмадскага і антыпартыйнага дзеяння, які праваліўся ў складанні і перадачы іншым асобам матэрыялаў антысавецкага і паклёпніцкага ў адносінах да савецкай рэчаіснасці, КПСС і яго кіраўніцтва зместу».

Вось яно, царства крывых лістэраў, дзе ўсё было перавярнута дагары нагамі — паняцці аб сумленні, маралі, гонары. Вучоныя мужы, абвінавачваючы Гаражанскага ў амаральным учынку, не разумелі, што не можа быць нічога больш амаральнага, чым чытанне чужога дзёніку, споведзі чалавека перад самім сабой.

Думаю, чытачу даўно карціць спытаць, як усё-такі дзёнік Гаражанскага трапіў у інстытут? Гісторыя, скажу я вам, досыць таямнічая. Вось як мяне выклікаў яе Юрыя Фёдаравіч і Людміла Арсенаўна.

Л. Папова: — Недзе ў кастрычніку 1976 года да нас на кватэру зайшоў святар Кобрынскага сабора Яўген Сцяпанавіч Парфянюк — айцец Яўгеній. Ён сказаў, што яго сын займаецца на другім курсе нашага інстытута і мае патрэбу ў рэпетытары па тэарэтычнай механіцы. Дык вось, ці не пагаджуся я пазаймацца з ім. Я адмовілася, спаслаўшыся на недахоп часу, — у мяне вялікая нагрузка ў інстытуце, не кажучы ўжо, што на руках двое малых дзяцей. З таго часу Парфянюк пачаў дзяць у нас даволі часта, блізка пазнаёміўшыся і пасябраваўшы з маім мужам.

Ю. Гаражанскі: — Яўгена Сцяпанавіча Парфянюка — айца Яўгенія лічыў сваім блізім сябрам, ва ўсім спавядаўся яму. Аднойчы паказаў яму свой дзёнік, прачытаў некаторыя вытрымкі з яго. Айцец Яўген сказаў, што такія запісы дома трымаць небяспечна. Параіў даць іх яму на захаванне, маўляў, гэта будзе больш надзейна. Я палічыў, што ён мае рацыю,

(Працяг на стар. 12).

«Падстаў для пракурорскага ўмяшання — няма...»

Гісторыя аднаго жыцця

вамі перадаваліся іншым асобам рукапісныя матэрыялы антысавецкага зместу, што несумяшчальна з выкладчыцкай дзейнасцю.

На пасяджэнні Савета Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута 6.7.77 г. было прынята рашэнне аб звальненні вас з займаемай пасады і загадам рэктара інстытута № 608 ад 7.7.77 г. вы былі звольнены па арт. 254 п. за амаральны ўчынак, зроблены работнікам, які выконвае выхаваўчы функцыі.

Па паведамленні адміністрацыі інстытута забрання ў вас ў 1977 г. сшыткі з вашымі запісамі не захаваліся.

У сувязі з выкладзеным, падстаў для аднаўлення вас на ранейшай працы і прыняцця мер пракурорскага рэагавання не маецца.

Пракурор раёна, малодшы саветнік юстыцыі В. В. Амелянюк
Пракуратура СССР,
Пракуратура Маскоўскага раёна
г. Брэст, вул. Маскоўская, д. 90, кв. 27.
Паповай Л. А.

Пракуратурай раёна разгледжана ваша заява аб быццам бы незаконным звальненні з пасады дацэнта кафедры жалезабетонных канструкцый Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута ў 1977 г. вашага мужа Гаражанскага Ю. Ф.

Пракуратурай раёна праводзілася праверка па дадзеным пытанні. Падстаў для аднаўлення яго на працы і прыняцця мер пракурорскага рэагавання не маецца, пра што было паведамлена Гаражанскаму Ю. Ф. падрабязна ў нашым адказе ад 5.7.90 г.

Пракурор раёна, малодшы саветнік юстыцыі В. В. Амелянюк.

Пракуратура Рэспублікі Беларусь
Рэктару Брэсцкага політэхнічнага інстытута.

Загадам рэктара Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута (цяпер політэхнічнага інстытута) ад 7.7.77 г. № 608 па п. 3 арт. 254 КЗОТ БССР быў вызвалены ад пасады дацэнта кафедры жалезабетонных канструкцый Гаражанскі Ю. Ф. за неадпаведнасць з працай выкладчыка амаральнага, антыграмадскага і антыпартыйнага дзеяння, якія былі выражаны ў складанні і перадачы іншым асобам матэрыялаў антысавецкага і паклёпніцкага ў адносінах да савецкай рэчаіснасці, КПСС і яго кіраўніцтва зместу.

Гэты загад з'яўляецца незаконным і павінен быць адменены, зыходзячы з наступнага: Ю. Ф. Гаражанскі звольнены з працы за тое, што ў сваіх дзёніках выказаў думкі аб палітычнай сітуацыі ў краіне, даваў ацэнку дзейнасці палітычных лідэраў, якія разыходзіліся з афіцыйнай агульнапрынятай догмай аб непаграшымасці сацыялістычнага ладу і яго кіраўніцтва.

Прапагандай і агітацыяй, накіраванай на знявагу сацыялістычнага ладу жыцця, дыскрэдытацыю кіраўнікоў дзяржавы, падрыў дзяржаўнага ладу ён не займаўся, не распаўсюджваў свае ідэі іншым спосабам.

Свае дзёнікі, са слоў Гаражанскага Ю. Ф., ён аддаў на захаванне святару. Якім чынам гэтыя дзёнікі трапілі ў рэктарат інстытута, высветліць не ўдалося.

Такім чынам, Гаражанскі Ю. Ф. звольнены з працы не за зроблены амаральны ўчынак, а за свае перакананні. Па дзейнічаючым на той час заканадаўстве звальненне з працы за перакананні бы-

старанна прыклаў яго да верхняга кутка «входзячага» ліста, наўрад ці меркаваў, што падобную аперацыю ў гэтых сценах робіць ці не апошні раз.

Я не ведаю, як правялі наступныя тры дні насельнікі шыкоўнага аб'ектаўскага будынка з яго фінскімі ліфтамі (кожны — бы невялікі ўтульны пакойчык), холамі, абстаўленымі мяккай мэбляй, пругкімі дывановымі дарожкамі ў калідорах, прасторнымі апартаментамі партыйных босаў (усё гэта я пабачыў, наведаўшы Брэсцкі гарсавет, які цяпер тут месціцца), але ёсць у мяне падставы меркаваць, што большасць з іх жыла надзеяй на поспех крамлёўскіх змоўшчыкаў.

Ды надышло 21 жніўня, потым прайшло яшчэ некалькі дзён — Вярхоўны Савет рэспублікі прыняў пастанову аб прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС, і партыйныя функцыянеры пачалі разбірацца хто куды, перад гэтым знішчыўшы сакрэтную дакументацыю, а тое, што, на іх думку, не выдала партыйных тайнаў, проста з макулатурай выкінуўшы на сметнік. Там адзін з чытачоў «ЛіМа» і знайшоў ліст Л. Паповай, які і даслаў у рэдакцыю.

Так я даведаўся пра гісторыю Юрыя Фёдаравіча Гаражанскага, былога дацэнта Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута, звольненага адтуль фактычна з «воўчым білетам», бо яго, кандыдата тэхнічных навук, прызначана спецыяліста ў галіне жалезабетонных канструкцый, маючага шэраг аўтарскіх пасведчанняў, валодаючага некалькімі еўрапейскімі мовамі, па першым часе не бралі ў Брэсце нават грузчыкам. Праўда, з цягам часу Гаражанскаму ўсё-такі ўдалося ўладкавацца на працу... дворнікам пры Свята-Сімяонаўскім праваслаўным саборы ў Брэсце. Так што многія супрацоўнікі інстытута ў любы момант маглі дазволіць сабе мець асалоду пабачыць на царкоўным двары (а сабор, дарэчы, знаходзіцца на той жа Маскоўскай вуліцы, што і інстытут) з мятой у руках свайго былога калегу, абылганага і зняважанага імі з неверагоднай жорсткасцю.

Мы некалькі гаўдзі гутарылі з Юрыем Фёдаравічам у маім гасцінчым нумары, і перада мной прайшло жыццё чалавека і, я б сказаў, рашучага і смелага, бо толькі адзінкі ў той змрочны час брэжжэўскай стагнацыі ў ўсясілля КДБ змаглі кінуць выклік «совковой» двайной маралі грамадства, з яго пануючымі ідэалагічнымі стэрэатыпамі, маной, поўным адтаржэннем любога іншаадмства. І сістэма не даравала яму «красі», прыдавіўшы ўсім сваім жалезабетонным цяжарам.

Юрыя Фёдаравіч сказаў, што ацалець душой і целам у абставінах, дзе ламаліся, а то і гінулі многія, што падымалі свой голас супраць сістэмы, яму дапамагла вера ў Бога. Перада мной сядзеў чалавек, кажучы па-расейску, істова веруючы ў дагматы праваслаўнай царквы, які бачыў у веры ў Бога адзіны сродак духоўнага адраджэння чалавецтва. У нейкі момант ён спытае мяне, ці падзяляю я гэтую яго думку. Я адкажу, што, будучы атеістам, паважаю права кожнага чалавека на сваё светаўспрыманне. Юрыя Фёдаравіч у адказ сумна ўсміхнуўся...

Мне зараз няцяжка рэканструяваць размовы, што вяліся сярод выкладчыцкага калектыву БІБІ напярэдачні «изгнания» адтуль Юрыя Фёдаравіча Гара-

жанскага. «Калега, вы чулі, нашага Гаражанскага бачылі ў царкве?» — «А я асабліва і не здзіўлюся, нешта ў ім заўсёды было непрыемнае». — «І як гэтаму цемрашалу давараць студэнтаў!»

Але, як аказалася, справа была не толькі ў рэлігійных перакананнях Гаражанскага...

Тут, у Брэсце, я пазнаёміўся і з Людмілай Арсенаўнай Паповай, жонкай Юрыя Фёдаравіча, якая тады працавала старшым выкладчыкам у тым жа інстытуце. «Недзе ў канцы чэрвеня 1977 года да нас на кафедру зайшоў прадстаўнік парткома інстытута і сказаў, што ўсім нам у абавязковым парадку трэба зараз з'явіцца на адкрыты партыйны сход інстытута. Муж мой у той дзень быў вольны ад лекцыі і сядзеў дома з дзецьмі — у нас двое сыноў: старэйшаму тады было дзесяць, малодшаму пяць гадоў.

Сход адбываўся ў актавай зале. Помню, села ў першым радзе. Зала паўнютка. Пачынаецца сход. Слова бярэ рэктар інстытута Белагорскі і літаральна адразу ашарашвае публіку, — аказваецца, у нашай навучальнай установе раскрыты вораг народа, злысны антысавецкі, палітычны дысідэнт, агент міжнароднага імперыялізму Гаражанскі, які яшчэ і збіраецца збегчы за мяжу. Пра ўсё гэта, маўляў, стала вядома з яго дзёніку, які трапіў у рэктарат. Узняўшы са стала сшытак, Белагорскі пачаў зачытваць нейкія вытрымкі, у якіх Юрыя Фёдаравіч выкладаў свае думкі аб партыі, Леніне, савецкай сістэме. Не пасаромеўся прамоўца зачытаць і дзёнікавыя запісы чыста інтымнага, сямейнага плана — выказванні дзяцей, мае словы, характарыстыкі маіх прыяцеляў. Можца ўявіць мой стан падчас гэтага публічнага аўтадафа! Думала — разарвецца сэрца. Але знайшла ў сабе сілы падняцца і пры магільным маўчэнні, пад сотні позіркаў, дэманстратыўна спакойна прайшла праз усю залу да дзвярэй... Не помню, як даехала да дому. У роспачы крыкнула Юрыю Фёдаравічу: «Што ты нарабіў! Нам цяпер трэба ўцякаць з Брэста куды вочы глядзяць!» Ён збялеў тварам, пачаў пытацца, што здарылася. Я расказала яму пра ўсё, што адбылося, пра дзёнік. «Гэтага не можа быць, — пачаў ён пярэчыць, ты ж ведаеш, каму я аддаў свае запісы на захаванне...» Я пачала перакрываць пачутае. Гаражанскі змоўк, панурыўся і, здаецца, адразу пастарэў на дзесяць гадоў...

Неўзабаве Людмілу Арсенаўну, па яе словах, выклікаў супрацоўнік КДБ, які курыраваў іх інстытут. Пачаў здалёк — чаму яны з мужам прапускілі амаль усе палітзаняткі, не выпісалі «Правды»... Папова адказала, што заняткі прапускіла, бо няма з кім пакінуць малых дзяцей, а што датычыць «Правды», дык яны выпісваюць іншыя газеты. Гэта было своеасаблівай прэлюдыяй, потым «куратар» пачаў цікавіцца колам знаёмых Гаражанскага, якую літаратуру ён чытае, ці слухае замежныя радыёгаласы і г. д.

«Адным словам, — працягвала Людміла Арсенаўна, — я апынулася ў цэнтры нейкай скандальнай увагі. Што я толькі тады ні пачула! — што мне трэба тэрмінова развесціся з мужам, каб вывесці з пад яго ўплыў нашых дзяцей (так мне раіў прарэктар інстытута Андрэйкаў), і што я павінна дзякаваць лёсу, што зараз не трыццаць семі год. «Ад вас бы тады засталася адно мокрае месца», — сказаў мне аднойчы сакратар парткома Цеадаравіч».

Скончылася ўсё тым, што Папову, якая выкладала тэарэтычную механіку, зволь-

У. ДЗЮБА. Доктар Русель. Драматичная паэма. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1991.

Герой драматычнай паэмы Уладзіміра Дзюбы — выдатны дзельч міжнароднага рэвалюцыйнага руху Міналай Канстанцінавіч Судзілоўскі, які жыў у многіх краінах і паўсюдна пакінуў аб сабе добрую памяць. Аўтар праўдзіва адлюстроўвае асноўныя моманты яго жыцця, ствараючы партрэт аднаго з тых беларусаў, хто за дзесяці тысяч кіламетраў ад Радзімы жыў думкамі аб ёй.

П. ШРУБ. Позні світанак. Вершы. Мінск, выдавецтва «Беларускі Дом друку», 1992.

Адзін з чарговых паэтычных зборнікаў у «Бібліяцецы часопіса «Малодосць» — кніга Паўла Шруба «Позні світанак». Тэматычна яна бліжэй да таго, пра што пішуць іншыя аўтары. Любоў да бацькаўшчыны, характэрна прыроды, гарнаасць чарнобыльскага прысакну, што адчуваецца паўсюдна. І, зразумела, каханне... Але гаварыць пра ўсё гэта П. Шруб намагаецца пасвойму, не паўтараючы іншых.

І. КУРБЕКА. Літава. Хітрыя літары. Мінск, «Юнацтва», 1991.

Шарады, метаграмы, лагагрыфы, анаграмы склалі кніжку Івана Курбекі «Хітрыя літары». Спраўды, літары так «перамяшчаюцца», што зусім мяняецца змест слоў. Адагадаць яго не так і проста, але ж творы і разлічаны на тое, каб развіваць у дзяцей досціп, вынаходлівасць, даламагчы ім лепей авалодаць моўным багаццем.

І. ГАЛУБОВІЧ. Па родных сцяжынках. Мінск, «Ураджай», 1991.

Імя Івана Галубовіча вядома лімаўскаму чытачу. Ён выступае з апавяданнямі, нарысамі, замалёўкамі, у якіх алявае характэрна роднай прыроды, расказвае пра знамянітыя мясціны Бацькаўшчыны. Кніжка «Па родных сцяжынках» — тансама свайго роду прызнанне аўтара ў любові да роднага краю. З цэпльнай расказвае І. Галубовіч пра дарогу сэрцу Маладзечаншчыны. «На ступе гасцінцы», «Мансімаў сад», «На лясной паліцы» — гэтыя і іншыя раздзелы спалучаюць у сабе сведаць, лірызм, калі аўтар узняў для любові сэрцу пейзажы і жанкротнасць аналізу, калі ён расказвае пра людзей, што былі ў гэтых мясцінах, у прыгажосці, пра Мансіма Багдановіча.

ЧЫТАЮЧЫ вершы, паэму «Рагнеда» Лявона Шпакоўскага, якія ўпершыню, пасля доўгіх гадоў замоўчвання, з'явіліся ў нашай перыядыцы («Польмя», «Спадчына» — 1991), я не магла паверыць, што гэта той самы, шырока вядомы ў 30-я гады таленавіты беларускі паэт Лявон Случанін. Юрка Віцьбіч пісаў пра яго так: «Лявон Случанін нарадзіўся 15 кастрычніка 1914 года ў вёсцы Лучнікі Слуцкага пав. Скончыўшы ў 1929 г. Лучнікоўскую сямігадовую школу, ён працягвае здабыванне асветы ў Слуцкім педагагічным тэхнікуме, які праз тры гады пакідае, здаўшы экстрэмам экзамен у Менскі Універсітэт, дзе абірае літаратурны факультэт. У 1939 годзе, пасля сканчэння універсітэту працуе настаўнікам у горадзе Чэрыкаве на Магілёўшчыне. Там у часы яжоўшчыны атрымаваў ад «Тройкі НКВД» дзесяць год ссылкі ў канцлагер. Аднак у 1939 годзе нават НКВД сцвердзіла беспадстаўнасць ягонага арышту. Случанін вяртаецца назад у Беларусь і працуе настаўнікам у Слуцку. У часе вайны працуе на адным з заводаў у Нямеччыне, як «остарбайтэр». У гэты жа Нямеччыне, ужо пасля ейнае капітуляцыі, нечакана і заўчасна памірае...» («Ля чужых берагоў»). Альманах твораў беларускіх эміграцыйных паэтаў і пісьменнікаў. Мюнхэн, 1955).

Згадае Лявона Случаніна ў сваім інтэр'ю газеце «Беларус» (май 1984) яшчэ адзін пісьменнік-эмігрант Янка Золак: «Лявона Случаніна я знаў добра, гэта быў мой сябра. З ім я

працаваў у часе нямецка-савецкае вайны ў школе, дзе ён быў загадчыкам, а я завучам. Тут жа мы выдалі два нумары рукапіснага часопісу «Васілёк», дзе змяшчалі свае творы. Праўда, праца гэтая цягнулася ўсяго адзін год, бо ў школе надоўга

то яму суджана доўгае жыццё... Збіраючы скупыя біяграфічныя звесткі пра Лявона Случаніна для Біябібліяграфічнага слоўніка беларускіх пісьменнікаў (выданне Інстытута літаратуры імя Я. Купалы АНБ), я па-

інстытута ім. Горькаго — з 1935 года. Сваю работу я пачаў з пераводу стихов поэта Маяковского на белорусский язык. Я перевел его стихотворение «Стихи о советском паспорте», которое в 1936 году было напечатано в газете «Звязда». В 1936 г. я написал стихотворение, посвященное смерти М. Горького.

«НАШУ РАДАСЦЬ У ГРАЗЬ УТАПТАЛІ...»

Яшчэ адзін драматычны пісьменніцкі лёс

закватаравала мадзярская частка. Пасля школы разам з ім я працаваў у рэдакцыі «Газеты Случчыны», «прабацкам» якое стаўся наш «Васілёк». Як бацьце, з Лявонам Случаніным (яму прысвечаны мой верш «Сябру-паэту» (я працаваў і сябраваў, але наша сяброўства скончылася пасля выезду Лявона з Нямеччыны на бацькаўшчыну. Да ведаўшыся аб гэтым, я напісаў эпіграму:

Залатую яго маладосць
Растапталі чэкісты ботамі,
Ды сабе і людзям на злосць,
Да чэкістаў ён едзе з ахвотаю.

Дзіўная рэч: эміграцыя асузіла і нават пахавала яго за тое, што ён, не пабаяўшыся кары НКВД, вярнуўся на бацькаўшчыну, таталітарны рэжым зрабіў усё, каб знішчыць чалавека і паэта, аднак Лявон Случанін вытрымаў усё. Цяпер ён жыве ў Салігорску, па-ранейшаму займаецца паэтычнай творчасцю. Мусіць, спраўджаецца народнае павер'е: калі пра жывога чалавека кажуць, што ён памёр,

знаёмілася з ягонай справай у архіве КДБ Беларусі (дазволілі, нарэшце!). Яе мне доўга не давалі, хаця да гэтага я, расшукваючы рукапісы, прагледзела амаль усе справы рэпрэсіраваных і ўжо рэабілітаваных беларускіх пісьменнікаў (а іх было звыш 170 чалавек), узыходзячы з кожным з іх на Галгофу, няправедную і жудасную ў сваёй бесчалавечнасці. Аказваецца, Лявон Случанін да гэтага часу не рэабілітаваны! І галоўная віна паэта ў тым, што яго творчасць была цалкам скіравана на беларускае нацыянальнае адраджэнне, а для таго часу гэта сапраўдная «контррэвалюцыя», «нацдэмаўшчына». Вось ужо сапраўды: «Чужыя людзі ловаць песню, каб у вострог яе загнаць» (Р. Крушына).

З пратакола допыту (11 снежня 1945 г.):

ВОПРОС: С какого времени вы стали заниматься литературной деятельностью, писать стихи?

ОТВЕТ: Литературной деятельностью я стал заниматься, будучи студентом Минского пед-

под названием «Буревестнику революции». Это мое стихотворение было напечатано на русском языке в газете «Рабочий». Примерно в это же время я написал стихотворение, посвященное белорусскому поэту Я. Купалу под названием «Янка Купала». Это стихотворение было напечатано в 1936 г. в белорусском журнале «Польмя рэвалюцый» и др. мои стихи. С 1939 по 1941 г. я подготовил к изданию сборник своих стихов, и направил в Правление Союза писателей БССР. В ответ на это я получил извещение, что я вызываюсь на курсы молодых писателей, но это не сбылось — помешала война.

Под влиянием незаслуженно примененной ко мне репрессии органами Советской власти в 1937 г. и, увидев, что в это время в тюрьмах и лагерях Советская власть содержала больше 80% совершенно невинных граждан, а также будучи недовольным колхозным строительством и системой ведения сельского хозяйства по принципам колхозов, т. н. я видел, что при этом ведении сельского хозяйства материальное благосостояние крестьян не улучшается... — под действиями этих факторов я психологически переродился. Оставшись на оккупированной территории Белоруссии (в Красной Армии не служил по состо-

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ

КОЛЬКІ СЛОЎ ПРА «НЯШЧАСНЫЯ НАВУКІ»

гэта менавіта тое, што першакладжае шматлікім найлепшым намерам здзейсніць рашучы якасны паварот і ў беларускай гістарычнай навуцы і яе выкладанні, а не толькі ў адным літаратуразнаўстве.

Не вытрымлівае крытыкі стаўленне сп. Ю. Лявончыка да крыніцазнаўства, у якое ён залічае «друкаванне ці пераклад тэксту, жыцццялі, невялікі публіцыстычны каментар». Ці варта блытаць крыніцазнаўства, якое зараз вызначаецца сур'ёзным тэарэтычным і метадычным узроўнем, з простым апісальніцтвам, характэрным для сталінскіх часоў? Гэта тады, калі выдадзена хоць і састарэлае крыху з пункту погляду тэорыі і метадыкі гістарычнага крыніцазнаўства «Літаратурнае істачніковаедне» М. Бельчыкава. Акрамя таго, літаратуразнаўцам не грэх карыстацца зробленымі на добрым прафесійным узроўні працамі 70—80-х гг. А. Прашчэўна, Л. Пушкарэва, В. Медушэўскай, М. Варшаўчыка і іншых. Няўжо гэтак пераходзіць размежаванне гістарычных і літаратуразнаўчых навук?

Гэта толькі на першы погляд і літаратуразнаўцы, і гісторыкі працуюць у розных галінах ведаў. Мы зараз забываемся на тое, што і яны, і філосафы, і сацыёлагі, і мастацтвазнаўцы — калісьці займаліся агульнай справай яка крапалася ўсіх бакоў ведаў пра грамадства. Нездарма арабіст Тэадор Адамвіч Шумоўскі, чые «Успаміны арабіста» мне прыйшлося рэдагаваць пятнаццаць год назад для выдавецтва, казаў: «Няма філалогіі без гісторыі — і наадварот, зразумела, няма гісторыі без філалогіі. Арабісту не адсыці ні ад слова, ні ад факта, бо яны — гэта ягонае другое, не, па сутнасці, першае жыццё».

І калі не толькі гісторыкі, але і іншыя гуманітарныя вольмуць на ўзбраенне тэорыю і метадыку гістарычнага крыніцазнаўства, наўрад ці гэта ім паштодзіць, асабліва, калі яны зразумеюць, што ім дапамогуць веды класіфікацыі крыніц, метады ўвядзення тэкстаў, тлумачэння крыніц, выяўлення іх навуковай карыснасці, якія распрацавалі і філалагі, і гісторыкі.

Непрафесіяналізм, на жаль, яшчэ сустракаецца ў працах нашых гуманітарных і ў абмеркаваннях навуковых думак на зборах вучоных. Тэорыю і метадыку крыніцазнаўства і гістарыяграфіі мала хто хоча вывучаць, спадзеючыся на сваю інтуіцыю. А гэта немінуха вядзе да памылак. Вось некалькі іх.

Малады гісторык Т.* піша: «10 жніўня 1804 г. указам цара мітрапаліту рымска-каталіцкіх цэркваў у Расіі прадстаўляліся «ўсе правы і перавагі ад папы Пія VI даравальныя...» На жаль, вядомыя нам крыніцы не дазваляюць дэдаваць, якія гэта былі правы і перавагі».

Другі даследчык на гэтым скончыў бы фразу. Але Т. працягвае: «Аднак зразумела, што яны вельмі спрыялі палітыцы акаталічання беларусаў-вуніятаў. Вуніяцтва на Беларусі фактычна ставілася ў залежнасць ад рымска-каталіцкай царквы, што садзейнічала пераводу вуніятаў у каталіцызм».

Цікава: у крыніцах аўтар не знайшоў доказу сваёй думцы,

* Я знарок прыводжу толькі ініцыялы аўтараў, якіх падвяргаю крытыцы. Для праверкі рэдакцыйнай маіх высноў прыводжу спасылкі на іх працы (неабавязкова для апублікавання) цалкам.

але (мусіць, інтуітыўна) разумее, да чаго вялі правы і перавагі, якіх ён не ведае.

Той жа аўтар тры гады назад у артыкулах да п'ятдзяткагоддзя пакта Гітлера-Сталіна сцвярджаў, што першым горадам Заходняй Беларусі, які быў захоплены Чырвонай Арміяй 17.09.1939 г., быў... Хоцімск — гэта значыць, самы ўсходні горад Усходняй Беларусі! Ён жа назваў міністра замежных спраў Германіі Рыбентропа баронам, хоць у апошняй нямецкай энцыклапедыі паказана, што той не быў нават дваранінам. Прыстаўка «фон» перад прозвішчам гітлераўскага дыпламата з'явілася толькі ў 1925 г., калі яго ўсынавіў далёкі сваяк — дваранін (у той галіне роду шляхецтва было аж з 1813 г.), які не меў нашчадкаў. Але ўсынаўленне не перадае дваранства.

Другі прыклад. Археолог З. на старонках «ЛіМа» сцвярджае, што славяне сутыкнуліся на Украіне «з фракійскімі, цюркскімі і іранамоўнымі групамі». Але, прабачце, цюркі дасягнулі межы Украіны пазней, значна пазней за славян, бо калі апошнія засялялі Украіну, цюркі вандравалі ў цэнтральна- і сярэдняазійскіх стэпах, дзе стваралі свае знамянітыя першы і другі каганаты (552—745 гг.).

Этнограф Ц. у вельмі цікавай працы запэўнівае нас, што продкаў беларусаў «на Беларусі прывялі тры лідэры — Крыў, Дрыгавіт і Радзім, якіх можна параўнаць з біблейскім Маісеем».

Але, апроч Радзіма, пісьмовыя крыніцы іншых правадыроў гэтых плямён не называюць. Што да Дрыгавіта, то хто ж прывёў іншых дрыгавічоў у Македонію і Фракію на раку Драгавіцу? Ягоныя цэзкі? Той жа этнограф Ц., называ-

СТАНЬМА РАЗАМ
ЗА ВОЛЬНАСЦЬ

На канец чэрвеня — пачатак ліпеня прыпадае адна з самых важных юбілейных дат сёлетняга года. 130 гадоў назад выйшаў першы нумар газеты «Мужыцкая праўда», якую выдаваў кіраўнік паўстання 1863 года Кастусь Каліноўскі і яго палчэнікі. Аднаасова гэта было першае нелегальнае выданне на беларускай мове (друкавалася газета латыншэ).

Ужо ў першым нумары К. Каліноўскі, які, як вядома, падпісаўся псеўданімам «Ясьня, гаспадар з-пад Вілінь», звяртаўся да простага люду, бачачы ў мужыках роўных сабе: «Дзеці! Мінула ўжо тое, калі здаваліся ўсім, што мужыцкая руна здатная толькі да сахі, — цяпер настала такі час, што мы самі можам пісаць і то пісаць такую праўду справядлівую як Бог на небе. О, загрыміць наша праўда і як маланка пераліць па свеце! Няхай пазнаюць, што мы можам не толькі карміць сваім хлебам, але яшчэ і вучыць сваёй мужыцкай праўдзе».

У тым жа 1862 годзе выйшла яшчэ шэсць нумароў газеты, а апошні, сёмы, пабачыў свет ужо ў наступным, 1863 годзе. К. Каліноўскі стаў за поўнае нацыянальнае вызваленне беларускага народа. Дбаў Яська з-пад Вілінь і пра адукацыю людзей ад сахі, гарышчэ аб неабходнасці атрымання яе на роднай мове. У прыватнасці, у чацвёртым нумары катгарычна заяўляў: «У нас, дзеці, адно вучаць у школах, каб ты знаў чытаць па-маскоўску, а то для таго, каб цэбе зусім перабрабілі на масляна».

У апошнім нумары гучаў прамы заклік да паўстання: «Падумайце добра, ды памаліўшыся богу, станьма дружна разам за нашу вольнасць!»

Поўныя тэксты «Мужыцкай праўды» прыйшлі да чытача толькі ў 1988 годзе, калі іх апублікаваў у першым нумары часопіс «Маладосць». Н. К.

яню здарова) в Случцым районе я напісаў некалькі стихоў антысавецкага зместу: «Кліч Беларуса», «Ахвярам Вініц», «Адказ Ворагам», «Песьня жаўнера», «Есць і нам чым ганарыцца». Эты мой стихі помещены в зборніку стихотворений «Песьняры Случчыны», ізданым в г. Случце в 1943 г. по нашай сабственой ініцыятыве — мяня — Шлаковскаго Л. Р., Клішевіча В. С., бывшаго редактора окружной газеты «Газета Случчыны», Манькова П. Ф. — окружного организатора «Союза белорусской молодежи» и Ирот А. — секретаря редакции «Газета Случчыны».

ВОПРОС: В каких газетах и журналах вы печатались?

ОТВЕТ: «Белорусская газета», «Голас вёскі», «Раніца», «Газета Случчыны», журнале «Новы шлях». (Вершы Л. Случаніна друкаваў у газ. «Беларускі голас», якая выходзіла ў Віліні ў час войны, Ф. Аляхновіч, — Л. С.). Стихі печаталіся под псевдонимом «Лявон Случанін» с 1942 г. Статьи не писал, если не считать двух статей, помещенных мною в «Газете Случчыны». Это статьи под заглавием «Школьное дело по городу Случцу», и статья в виде фельетона «Грозный старшина». В первой я осудил интернациональное воспитание учащихся советских школ, рекомендовал воспитывать детей в духе национальном и религиозном, так как последнее имеет большое моральное значение. Поэтому эта статья по своему содержанию является антисоветской, контрреволюционной. В другой статье-фельетоне я высмеивал старшину волости, как взяточника и пьяницу...

Скрытой борьбы против Советского государства я никогда не проводил. Я был недоволен советским строем, системой колхозного ведения сельского хозяйства и рядом других мероприятий партии и Советского правительства. Всей этой антисоветской деятельностью я ставил задачей отторгнуть белорусский народ из системы СССР и создать свое независимое белорусское государство, и как первый шаг — это немедленный

респект колхозов и перевод на частно-собственнический путь. Эту антисоветскую, контрреволюционную агитацию своих антисоветских, контрреволюционных идей я проводил сам, один, без консультации с кем-либо и без попыток организовать вокруг себя группу лиц, стоявших на такой же идейной, как и я, платформе».

Присуд за гэту «контррэвалюцыйную, антысавецкую дзейнасць», за якую сёння Лявон Случанін быў выбраны, магчыма, у Вархоўны Совет рэспублікі, тады быў суровым: «Ссылка в каторжные работы сроком на 15 лет с последующим поражением в правах на 5 лет, с конфискацией лично ему принадлежащего имущества, с отбытием в ИТЛ сроком на 10 лет, с последующим поражением в правах на 5 лет, а по совокупности — 15 лет каторжных работ. Срок считать с 25 ноября 1945 года».

З ліста Лявона Случаніна да аўтара гэтага артыкула: «І загрымеў я ў Варкуту... Адкатаржнічаўшы амаль 10 гадоў, напісаў скаргу. Зьмінаваліся: катаргу замянілі ІТЛ, скінулі 5 гадоў і сказалі: кандзёхай на волю. А пасля сьмерці бацькі ўсім народаў знялі судзімасць і 5 гадоў пазбаўлення правоў. Усё гэта адбылося ў 1955. Варкуцэ да 1973 года. Працаваў загадчыкам кансультацыйнага пункта Комі рэспубліканскай вачной школы. З пазіцыі не рэставаўся. І магу сьвярджаць, што яна дапамагла мне жыць».

Рукапісная спадчына пры мне. Праўда, тое, што было напісана да вайны, прапала. Некалькі

вершаў маіх надрукаваў у свой час «Голас Радзімы», спадар Прокша. Друкаўца яны і ў мясцовых газетах, і ў «Беларускі думцы», якая выдаецца ў Амерыцы...»

Выжыў за якое злачынства вымушаны паэт усё жыццё хадзіць у «ворагах народаў? Калі я спытаў да Лявона Раманавіча, чаму не дабіваўся столькі год рэабілітацыі, ён адказаў, што не адчувае ніякай віны перад радзімай і сваім народам. І сапраўды, хіба віна гэта, што ён, амаль на паўстагоддзе апырэджаючы час, заклікаў беларускі народ змагацца за нацыянальную незалежнасць, не цурацца нацыянальных сімвалаў, ведаць сваю гісторыю, не мог змірыцца, «калі лічылі смеццем нашу мову, калі гаротныя ціці беларус служыў для вас за дойную карову? Ён лічыў, што «ні паляк і ні маскаль» нам не дапамогуць, «будзем мы самі сябе ратаваць, самі сабе й гаспадарыць». Ужо тады ён пісаў пра незлічоныя ахвяры сталінскага рэжыму («Ахвярам Вініц»-1943), калі «людзей нявінных тысячамі гналі, калі такім жыццём сабачым яшчэ ня жыў пад сонцам чалавек» (Тодару Лебядзе), пра метады працы НКВД і «драпежнага ЧК», калі «запаўнялася магіла за магілай святымі цэламі расстраляных людзей». Паэт даказаў у сваіх вершах, што ёсць і нам чым ганарыцца, несці ў свет славу Беларусі, што і мы можам «у сям'ю Эўропы ўліцца, будаваць уласны дом», «працаваць і не баяцца бальшавіцкае асы», не саромецца называцца беларусамі. Вершы Л. Случаніна не-

звычайна сугучныя нашаму часу, ідэям адраджэння Беларусі:

Годзе крыўду цярэць!
Прэч пакуты і здзекі!
Веру — збудуца нашыя мары!
Памятай, беларус, што і ты чалавек,
Які можа сабой гаспадарыць!

Нашы скарбы вянкамі цягалі ад нас,
Нашу радасць у гразь утапталі.
У вялікі паход кілчуць праўда і час,
Кілчуць слаўнай мінуўшчыны далі...

Недаравальна, што так запознена вяртаецца да нас творчасць таленавітага паэта, што толькі беларусы Амерыкі ды яшчэ раённая газета «Калійшчык Солигорска» асмельваюцца друкаваць яго творы. Нядаўна Л. Случанін скончыў пісаць вершаваны роман «Алесь Няміра». Мясцовая газета, якая ўпершыню апублікавала твор, адзначала: «Над раманам «Алесь Няміра» Л. Шпакоўскі-Случанін працаваў 25 гадоў. Гэта твор пра чалавека, жорстка якога было скалечана жорсткай сталінскай сістэмай. Лёс Алесь Няміры шмат у чым пераклікаецца з лёсам самога аўтара... Многія старонкі гэтага твора напісаны, як нам здаецца, на класічным узроўні...» («Калійшчык Солигорска», 5 ліпеня 1991 г.).

Грунтоўны аналіз і ацэнка творчасці Лявона Случаніна яшчэ наперадзе. Але ці не залішне доўга наша сістэма выпрабавала чалавека на трываласць?

Дарагія мае, няўжо Не асілю няволі садому?..
Ногі скурчыць, дык я вужом
Дапаўзу у крыві дадому.
Рук не стане — прабуў чалом
Камінізму турмы навывлет.
Толькі б сесці за вашым сталом
І душу вам панутную выліць!

Лідзія САВІК.

ючы тры імёны — Ефрасіні, Лазара і Іаана, сьвярджае, што ў Полацку ў іхнія часы быў пратарэзанс: мы бачым «неверагодную да таго часу павагу да асобы творцы, якую знаходзім у Еўропе значна пазней». А доказы гэтаму? «Мы ведаем імя майстра-ювеліра Лазара Богшы, якое ён паставіў на крыжы. Значыць, ён сябе ўсведамляў творцам і яго ўважалі за творцу. Такі ж рэзансаксны (ужо не пратарэзансаксны. — В. Г.) прыклад — дойд Іаан».

Ці не малавата доказаў для такога сур'ёзнага сьвярджэння? Ці правёў Ц. парэўны аналіз з сучаснымі і ранейшымі за гэты час краінамі Еўропы? З артыкула Ц. гэтага не бачна.

Кіндраматург Г. дае інтэрв'ю ў газеце пра перавыданне сваёй кнігі пра першага консула Расіі ў Японіі, якое рыхтуецца выдавецтвам «Польска» ў 1993 г. І зноў, як і ў першым выданні кнігі 1969 года, ён сьвярджае, нібыта герой ягонага працы тройчы зрабіў кругасветныя падарожжы. А калі зірнуць на картасхему на 2—3 старонках ягонага кнігі 1969 года выдання, бачна, што дыпламат двойчы аб'ягнуў Еўропу, Афрыку і Азію і ніводнага разу Амерыку. Ці ж гэта можна лічыць кругасветным падарожжам?

У свой час рэцэнзент кнігі У. Машкоў звярнуў увагу на тое, што «кніга атрымалася нейкай «пярэстай»: то аўтар быццам стварае гістарычныя раманы, то збіваецца на навукова-папулярную аповесць». Мусяць, па гэтай прычыне аўтар кнігі прыпісаў свайму герою шмат бяздоказнага: чытанне ў дзяцінстве кніг Русо і Радзішчава, сплыванне дзекабрыстам, папулярызаваную ідэю Дэвіна і шмат чаго іншага. Кажу пра гэта з усёй адказнасцю, бо сам вывучаў крыніцы па біяграфіі галоўнага персанажа кніжкі. Калі такія прыкрыя рэчы прайдуць у яе другое выданне, гэта заслужыць і аўтару, і выдавецтву кепскую службу.

Письменник і публіцыст Л. выступіў з цікавай гіпотэзай паходжання беларускай мовы, як і раней з угра-фінскай гі-

потэзай паходжання імён першых князёў Беларуска-Літоўскага гаспадарства. Гіпотэза паходжання беларускай мовы даволі пераканаўчая, але толькі для нефілолага. Ды спасылкі на крыніцы і даследаванні — прычым толькі на такія, якія пацвярджаюць думку аўтара, — і ігнараванне іншых крыніц прауючы, на жаль, не на карысць аўтара. Я ўжо не кажу пра поўнае атаясамленне ў артыкуле Л. царкоўнаславянскай і старажытнарускай моў, якое, на мой пункт погляду, аргументавана Л. недастаткова пераканаўча, каб не сказаць больш. Калі Л. распрацоўваў угра-фінскую гіпотэзу паходжання імён князёў літоўскіх, ён раскрыў сваю творчую лабараторыю (калі гэта не мастацкі прыём аўтара: ён пайшоў у бібліятэку і разгарнуў сучасны слоўнік адной з угра-фінскіх моў. Ці падбор слоў, якія ён выбраў са слоўніка адной ці двух-трох моў адной групы, не парэўнаваючы яе з іншымі, не ўлічваючы гістарычнага развіцця моў, мог замяніць выпрабаваную метадыку парэўнальнага філалагічнага даследавання?

Цікавае ўражанне пакідаюць фразы Л. накіштал: «Лінгвісты з доктарскімі ступенямі, акадэмікі не могуць не ведаць, што і сёння кніжная мова і гутарковая — не адно і тое ж», «Дасканала гаворку салоніцкіх славянаў яны (Кірыла і Мяфодзіі. — В. Г.) безумоўна не ведалі», «Нашы продкі крывічы і радзімічы безумоўна прыйшлі з захаду», «З палянямі Кіева суседзі севяране. Гэта назва дадзена ўжо даследчыкамі, бо ў летапісе сказана: СЕВЕР. Ці не гаворыць такая назва, што гэтае племя першапачаткова было самым паўночным з усіх славянскіх? Цяжкам магчыма — гаворыць. А дзе была славянская Поўнач? Узбярэжжа Балтыйскага мора» і г. д. Наконт лінгвістаў са ступенямі. Ну нечага яны могуць не ведаць. Але ці дае гэта падставу ставіцца так грэбліва да іхніх ступеняў? Мож, пакінем Сталіну выказванне, якое той кінуў М. Вавілаву: «Вы, ученые, думаете так. А мы, большевики, думаем иначе», і не будзем паўтараць прайдзенага!

Безумоўнага ў навуцы, насуперак меркаванню Л., бывае не так ужо шмат. Асабліва ў гуманітарных навуках. А калі нешта здаецца безумоўным, ці не лепей спаслацца на крыніцы, а не на даследаванні, хай сабе і паважнага для Л. аўтарытэту? Між крыніцамі і даследаваннямі існуе ўсё ж такі розніца. І даволі значная.

Далей. Адкуль Л. вядома, што ведалі і ў якой ступені Кірыла і Мяфодзіі? Нават калі існуе гіпотэза, што яны ўвогуле былі славянамі.

Наконт назву «СЕВЕР» і яго сувязі з поўначчу. Дык ёсць такое тлумачэнне ягонага паходжання: ад усходняга кара «сев» — «чорны». Назва сталіцы Севера Чарнігава звязваецца з князем Чорным з роду чарнегаў, а назва чорных балгар—«савіраў» звязана з цюрксай арыстакратычнай фаміліяй Чарнігава XI—XIII ст. Шальбіраў (памяненых у «Слове аб Ігаравым паходзе»). Усё гэта лёгка тлумачыцца пранікненнем алана-балгарскай культуры ў Севершчыну ў VII—IX стст. І самае галоўнае: славяне ў тых часах называлі север поўначчу, а не северам.

Не ўпрыгожваюць аргументацыю аўтара спасылкі на падручнік М. Самсонава «Древнерусский язык». Што, апроч падручніка 1973 года выдання, няма іншых навуковых даследаванняў па тэме?

І ў рэшце рэшт, ці не пара ў навуковых дыскусіях адзіць адэкстрэмісцкага эмацыянальнага стылю псеўдадыскусій 1948—1950 і іншых сталінскіх гадоў? Навуковае ж дыскусія не мітынг, а зямашчэнне адных міфаў другімі, якія выпраўляюць былое падначаленае становішча і нацыянальнай гісторыі, і нацыянальнай мовы, — гэта прыкмета кансервацыі інфантальнасці ў нацыянальнай палітычнай культуры. Без рэцэпталізацыі гістарычных ведаў, як лічыць мой калега па працы ў Інстытуце культуры і добры сябра Барыс Каланіцкі, немагчыма выпрацоўка адэкватнай дымакратычнаму грамадству палітычнай свядомасці. Бо КПСС, лічыць ён, спасцігла сваёасаблівае «гістарыяграфічнае адплата»: міфы, якія ств-

раліся па яе палітычным заказе, зараз паспяхова выкарыстоўваюцца антыкамуністамі — толькі з адваротным знакам.

Хочацца прыгадаць нядаўна апублікаваныя вытрымкі з ліста біёлага і класіфікатара навуц А. А. Любішчава (1957 г.) да Іллі Эрэнбурга, у якім вучоны ўмоўна падзяляў навуку на сціслыя — «шчаслівыя» і «няшчасныя» — біялогію і гуманітарныя навукі:

«Сціслыя навукі валодаюць дзвюма прыкметамі:

1) яны вельмі цяжкія для засваення;

2) іхняя карысць ясная нават для непісьменнага чалавека (прыклад — добры і дрэнны радыёпрыёмнікі).

Другія ж 1) не выказваюць істотных складанасцяў для разумення; 2) нават у навуц, якія маюць адносіны да практыкі, памылка ў тэорыі выяўляецца не хутка, і таму даволі доўгі час можа быць незаўважанай і лёгка схаванай». («Репрессированная наука». Л., «Наука», 1991).

Дадам яшчэ: легкадумныя адносіны да гуманітарных навуц тлумачацца яшчэ і тым, што для іх засваення дастаткова натуральнай мовы, якая супадае з той, якой усё размаўляюць, а для сціслых абавязковы складаны, сөөасаблівы тэрміналагічны апарат (формулы, схемы, умоўныя знакі і г. д.).

Яшчэ свежы прыклад крыніцзнаўчай няўважлівасці. 12 сакавіка г. г. у «Народнай газеце» выйшаў даўно чаканы гісторыкам кароткі агляд ваеннай гісторыі Беларусі «Забытая слава». Добры, карысны матэрыял, але чаму на яго не звярнула ўвагу пільнае рэдактарскае вока? Ну, навошта трэба пісаць, што на баку Аляксандра Неўскага на Наве яму дапамагалі «палачане», калі ў «Жыцці Аляксандра Неўскага» названы адзін палачанін Якаў? Дарэчы, «Жыццё», насуперак сьвярджэнню аўтара, гэта не летапісны, а агіяграфічны твор (аўтары пішуць, што звесткі пра Якава ўзяты з летапіснага твору). Чаму б пры гэтым не звярнуць у крыніцу, а не перапісваць з чарговага выдання «Гісторыі БССР» гэты вандруючы міф?

Па Дзяўлінінскім перамір'і (1618) да Вялікага княства Літоўскага і Рускага, насуперак сьвярджэнню аўтара, ад Маскоўскай дзяржавы не адыходзілі ні Мажаўск, ні Вязьма.

Не магу згадзіцца са сьвярджэннем, што згодна Канстытуцыі Трэцяга траўня 1791 года перастаў існаваць падзел Рэчы Паспалітай на Карону і Літву. Федэратыўны характар краіны захоўваўся, толькі скасоўваліся асобныя ў іх органы кіравання, скарбу і войска. А гэта не адно і тое ж.

Дадам яшчэ некалькі слоў наконт нашых навуковых дыскусій. Тое, што ўвосем 1991 г. на абмеркаванні канцэпцыі гістарычнай адукацыі ў сярэдняй школе Беларусі, якую прапанаваў доктар гістарычных навуц М. Біч і яго калегі, Міністэрства асветы не запрасіла ані М. Ермаловіча, ані М. Ткачова, ані А. Грыцкевіча, ані іншых незгодных з афіцыйнай дактрынай гэтай адукацыі гісторыкаў, мяне не здзіўляе. Навошта міністэрства было клікаць людзей, якія маглі падтрымаць прагрэсіўныя палачанскія канцэпцыі? Але вось калі 28—29 сакавіка 1992 г. Беларусі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр правёў навукова-практычную канферэнцыю «Беларуская школа» з секцыяй «Роля выкладання гісторыі і грамадазнаўчых дысцыплінаў у выхаванні нацыянальнай свядомасці», і сярод тых, хто мусяў выступаць, у абвясці не было прозвішча М. Біча, гэта не можа не здзіўляць. Ці можна абмяркоўваць п'якучыя пытанні гістарычнай адукацыі ў абмежаваным кімсьці коле без сутыкнення розных думак? Гэта што — каб не псаваць гульні ў адны вероты, ці нешта іншае?

Вось што хацелася б мне падкрэсліць пад канец: метадыкай пачынаецца праца гуманітарна і метадыка праходзіць праз усю ягоную акадэмію. Невыпадкова маскоўскі акадэмік І. Кавальчанка папярэджаў у сваёй кнізе «Методы історическо-го исследования» (М., 1957), што «навучыцца трымацца на вадзе і неж рухацца можна і без ведаў якасцў вады і тэхнікі плавання, але каб стаць класным плыўцом, трэба ведаць і тое, і другое».

Нарыхтоўчая кантора

«Без той духоўнай культуры, што вырастае з нацыянальных традыцый, наш родны дом такі ж казённа безаблічны, як нарыхтоўчая кантора, і чалавечай душы ў ім няўтульна».
Нід Гілевіч. 1991 г.

Не жыю, адно баюся:
за «Указам...» зноў «Указ...»
Я з Дзяржавы-Беларусі!
«Родны кут» дзяржаўны ў нас:
Кут-закутак, Край-старонка,—
той, што іншым не раўня...
Эх, ты, лодка-пласкадонка —
беларуса мазгаўня!

Пасмяяцца можна ўсюлю,
як мы хвалімся-жывём.
Заўтра мы сябе зголім
шорсткім венакам-гальнём,—
застануцца толькі косткі
на шкiлет — абы пазнаць:
быў такі народзец порсткі,
і была ў народа знаць:
кіраваць яна умела —
даваля да галыша...
Знаць і ведаць не хацела:
дзе сумленне, дзе душа!
...Ёсць пра што мне думаць
думу,
каб свой век не расмяшыць.

Столькі болю, столькі суму...
А калі ж мы будзем жыць!
Столькі рознага начыння
глотку, рэбры перацяць...
Столькі чорнага ў Айчыне
роднай, Белай... Чуць мігцяць
нашы срэбраныя Словы,
залатыя Атары,
і шляхетныя галовы,
і шляхечыя двары...
Ці ўрагуюмся ад ліха!
Мы ж сябе не пазнаём...
Глян: чарговая «адліга»
чуць кранула чарназём...
Я з чарнобыльскага мора,
а чытаю, як балван:

«...нарыхтоўчая кантора
перавыканала план!»

Звон жалейкі

Праз пекла іду да раю.
Здаецца: не выміраю —
і шырыцца светлы круг.
Хто сёння сусед і друг!
Хто заўтра мне давярае!
Зноў чую, як шэпча сцень:
«Дзяржаву завеш ты Краем,
а Святам — рабочы дзень!»
Манюкі — заўсёды зграяй.
А я на жалейцы йграю.
Самотны жалейкі звон:
«Каго Беларус карае:
ці Белую Русь, ці Сконі»

Соф'я ШАХ

Якое дачыненне у мяне да хатак,
што мільганулі за аўтобусным акном!
Але ахопіць смутак, распач і спагада
адным працяглым, невымерным
пачуццём.

Чужыя — і, аднак, радней за іх не знаю,
бы менавіта родам з гэтага сясла.
Там вулачка, якую я не забываю,
здалося, напрасцяк да поля павяла.

Двары, гародчыкі, аціхлы да болю,
гладышкі, што нязменна сохнуць на
платях.
Акенцы, тоячы і шчасце, і нядолю,
так выслухоўваюць, так выглядаюць
шлях.

А я праехала, я праляцела міма, —
не выйшла хоць на ўскрайку хвілю
пастаяць...
Сівыя хаткі гарапашнае Радзімы,
як звычайна вам дзяцей сваіх чакаць!

Час такі, не раз абдуманы, апеты,—
між цяплом і холадам нямы падзел.
Час, калі, бадай, трымаюцца і мэты
толькі апантанай сілаю надзей.

Кожны год — і ўсё вастрэй ад
паўтарэння —
абуджаецца замкнёны гэты боль:
бачыць, як знікае вольнае квітненне,
адчуваць, як блізка немата і золь.

І напэўна, не настолькі б цяжкім
крыжам
на душу падзел мне клаўся векавы,
каб не гэтая пакорлівая ціша,
каб не гэты водар скошанай травы...

Самы боль — вось гэтае зацішша,
гэтая зацятая туга.
Ёю успрыміліва ўжо дыша
жывеньская тонкая смуга.

Ёю захварэлі невылечна
кветкі, травы, следам кроны дрэў,
і сцяжыны у маўкліваці адвечнай,
і няўлоўны ветравы павеў.

Самая складаная часіна,
за якую трэба зноў паспець
да тугі прыжыцца нейкім чынам.
і далей прывычна ўжо хварэць.

Вось так... і болей літасці ніякай, —
ляці у свет, бяссільнае лісцё.
У вашых крон зноў зладжана і ярка
закончана чарговае жыццё.

Чарговае — і кроны гэта помняць.
Таму так лёгка адпускаюць вас
і жалю асаблівага не тояць,
яскрава адчуваючы свой час.

Не вы, дык іншая вясной лістота
узновіць трапяткі зялёны шум.
Паміж слатой і пыльнаю спякотаю
і радасць зноў паўторуцца, і сум.

Маўклівы, шапатлівы, ўсхваляваны, —
настрой тае лістоты загучыць.
І што ёй да таго, што так аддана
вы месца паспяшалі саступіць...

Заслані душу перацярпеннем
ад нападкаў здэклівага дня, —
хай тады кіпіць да знемажэння
ўся яго крутая вастрэня.

Не адчэпішся ніякім словам.
Так ужо здараецца падчас,—
злосцю перакруціцца чарговай
ды аціхне і на гэты раз.

І такім лагодным ды ціхмяным
прыхінецца зноўку да душы,
быццам і не ён злом ураганным
распінаў дагэтуль на крыжы.

Дождж прайшоў — і зноў запелі птушкі,
зноў зайграла блікамі лісцё,
а душа з цярдэннем папалышкі
будняе працягвае жыццё.

Славы гаваркой не разумее
і значэння ёй не надае,
поспех скарыстоўваць свой не ўмее
там, дзе зло сляпое існуе.

Сутыкнецца з ім безабаронна,
паслухмяна прыме на сябе.
Ані слоўца супраць, ні праклёну, —
толькі больш затоіцца ў журбе.

І душы жыццё ўжо не дакажа,
нагнятаючы то гнеў, то злосць,
што даўно пара ёй стаць інакшай,
чым яна на самай справе ёсць.

ваваць супраць свайго народа. З маёй
роднай вёскі 40 чалавек пайшлі ў парты-
заны і толькі адзін — хлопец па мяну-
шцы Абух, які не змог пераадолець у
у школе нават шасцікласны рубаж,—
падаўся ў паліцый. У суседняй Сялібе
паліцэйскім стаў вядомы на ўсю акругу
злodeзней Смоляр. Пайшлі ў паліцыйны
вызвалены з турмаў крiмінальнікі.

Ці трэба гаварыць пра маральнае аб-
лічча гэтых людзей? Прывяду толькі
адзін прыклад. Дзесьці ў канцы пачы-
дзесцяў гадоў у Луніцы, дзе я тады
працаваў, судзілі былога паліцэйскага
Лавенскага гарнізона Стрэчня. Пасля
ваіны ён уцёк ад пакарання, прытаіўся
дзесьці ў Сібіры, дзе яго і адшукалі. У
якасці сведкі быў выкліканы на суд бы-
лы камандзір аддзялення карнікаў Хма-
ра, які ўжо адбыў тэрмін пакарання і
таксама атабарыўся дзесьці ў Расіі.

— Скажыце, сведка,—пытаецца ў яго
суддзя,— хто забіў дзяцей партызана
Кулакоўскага?

— Меншага я застрэліў, а большага
Татарыновіч...

(Удакладнім для чытача: меншаму бы-
ло 3 годзікі, а старэйшаму—5).

— Як гэта адбылося? — пытаецца
суддзя.

— Прыехалі мы на хутар... Дзеці былі
адны ў хаце, маці збегла... Я сказаў:
«Адзявайцеся, дзеткі, паедзем да баць-
кі...» Вывезлі мы іх у кусты, раздзелі і
застрэлілі... Такі быў загад начальства...
Расказвае без асаблівага хвалявання,
нібы пра нейкую будзённую справу...
Толькі вочы апусціў, каб не бачыць лю-
дзей у зале, дзе наўзрыд плакала маці
забітых дзяцей...

Аляксея КАУКО,
заслужаны дзеяч культуры Беларусі,
былы партызан 208-га партызанскага
палка.

ГАНЧАК

Снапок светлых, як лён, валасоў не-
грухома ляжаў на шэрым, ладна пашы-
тым паліто, а астатнія, акуратна зачэ-
саныя і сцягнутыя маленькай зашчап-
кай, хаваліся пад шапкай не зусім
жаночага фасону, але гэта не выкліка-
ла асаблівых парэчанняў — цяпер усё
модна! Паліто было не выхадное, але
ў добрым выглядзе: на нагах—зграб-
неныя мяккія боцікі — па зіме цёп-
лыя: а ў руцэ — дзве сумачкі: адна—
скураная — для ўсялякай драбязы,
так неабходнай жанчыне, а другая—
хатняя — для прадуктаў.

Жанчына стаяла з таго боку, дзе
крэслы ў аўтобусе ідуць у адзін рад,
трымалася рукою за поручань і амаль
нерухома пазірала ў акно, за яким
падаў снег, нячутна асядаючы на да-
мы, на дрэвы, на асфальт, — першы
ў гэтым годзе снег, чысты, з халад-
ком, і праз тое незвычайны, — і дум-
кі жанчыны цяжкі гэтаксама няспеш-
на і нячутна, як той снег за акном, і
душа праз усё гэта не разрывалася
ад непазбежных клопатаў, хаця яны
нікуды і не зніклі, толькі аддаліліся
на момант і зрабіліся нібыта чужымі,
а, значыцца, не такімі блізкімі і не та-
кімі турботлівымі, і жанчына, лагодна
ўсміхаючыся сама сабе, з лёгкай іро-
ніяй пералічвала іх — так, на ўсякі
выпадак — ці не забылася што:

«Танечку ў яслі адваля — кашаль,
дзякуй Богу, прайшоў; талоны на цу-
кар — са мной; завушніцы — пада-
рунак Марусі — у сумачцы... кара-
бочак такі прыгожы, нават аддаваць
шкада... а-а, мо некалі і сабе гэтка
куплю... Ой, глян ты, які густы павя-
ліў... Нават дамоў не відаць... Бачыш
— умее прырода падарункі сабе ра-
біць... А мы?... Усё нейкія клопаты ды
клопаты... Хай бы здарылася што...»

— Прабачце, — мужчына, што ся-
дзеў ля акна, склаў газету, схаваў у
футарал акуллары і толькі цяпер азір-
нуўся вакол — убачыў жанчыну, што
стаяла побач, — і прыўзняўся: — Ся-
дайце, калі ласка.

— Дзякую, — жанчына трошкі раз-
губілася, але прыняць прапанову ад-
мовілася: калі не заўважыў адразу,
то цяпер ужо не трэба, — але не ска-
зала гэтага і толькі ветліва і кры-
шчачку вінавата растлумачыла: —
Мне так зручней...

Мужчына спачатку не зразумеў,
але потым здагадаўся:

— А-а, снег... — і ўсмiхнуўся.
Цёпла і шчыра.

Сняжынка праз вузенькую шчылі-
нку заляцела ў аўтобус і трапіла ёй на
пачку. Нібыта пацалаваў хто знадвор-
ку. Чужы, зледзянелы. Памянулася
страшнуць сняжынку, ды спазнілася:
на пшчасце засталася халаднаватая
кропелька.

«Няўжо і шчасце маё во гэтак: за-
вітала на міг — і няма яго... Муж,
дзякуй Богу, не п'е... І зарабляе доб-
ра... А пшчасця — не ведаю... Ці ёсць
яно...»

— Вам далёка яшчэ? — мужчына
спытаў прыязна і нячутна — так, як
пытаноца толькі ў блізкіх ці даўно
знаёмых, — і гэта зусім не спадабала-
ся ёй, але яна не пакрыўдзілася: ці
так часта сустранеш у транспарце гэ-
кую сардэчнасць і ветлівасць?! — То,
можа, сядзеце? — дапытваўся муж-
чына.

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

Вывезлі ў кусты і застрэлілі

Многае з нашага мінулага заслугоў-
вае самага суровага асуджэння. Хіба
можна чым-небудзь апраўдаць сталінскі
генацыд супраць свайго народа? А рас-
кулачванне вёскі, якое прывяло да яе
спусташэння? А этанакіраваная паліты-
ка на знішчэнне нацыянальных культур?
Ох, як многа яшчэ аб гэтым трэба га-
варыць! Гаварыць для таго, каб ніколі
гэта не паўтарылася.

Але ж нельга перакрэсліваць усё і ўся
ў нашай гісторыі, нельга, напрыклад, ад-
маўляць прызнаны ва ўсім свеце ўклад
нашага народа ў барацьбу з фашызмам,
нельга квэцаць дзёгцем па святой па-
мяці народа. А гэта, на вялікі жаль, ро-
біцца.

Яшчэ задоўга да пачатку ваіны гітле-
раўцамі быў дэталёва распрацаваны
план знішчэння нашага народа як на-
цыі, і ажыццяўленне яго пачалося з
першых жа дзён акупацыі Беларусі, калі
партызанамі яшчэ і не пахла. Прывя-
ду толькі адзін прыклад. У мястэчку
Сяліба, што за тры кіламетры ад маёй
роднай вёскі Міраслаўкі на Бярэзіншчы-
не, да ваіны жыло нямаля яўрэйскіх
сем'яў. Дык вось, ужо на другім тыдні
пасля акупацыі гітлераўцы выгналі іх з
родных хат, а потым і знішчылі. А
колькі ў Беларусі было такіх Сялібаў!

Цікава сёння нанова прачытаць даўно
абнародаваныя дакументальныя запісы
саміх фашыстаў.
Нямецкі салдат Эміль Голец пісаў у
сваім дзёніку аб першых днях знахо-
джання на беларускай зямлі: «28 чэрве-
ня. На досвітку мы праехалі Баранавічы.

Горад разбураны. Але яшчэ не ўсё зроб-
лена. Па дарозе ад Міра да Стоўбцаў мы
размаўлялі з насельніцтвам мовай куля-
мэтаў. Крыкі, стогны, кроў, слёзы і мно-
га трупцаў. Ніякага спачування мы не ве-
далі... Спадзяюся, што хутка сюды прый-
дуць атрады СС і зробяць тое, што не па-
спелі зрабіць мы».

Обер-яфрэйтар Іаганес Гердэр зрабіў
наступны запіс у сваім дзёніку: «25
жніўня. Мы кідаем гранаты ў жылыя да-
мы. Дамы вельмі хутка гараць. Агонь
перакідаецца на іншыя хаты. Прыгожае
відзішча! Мы спалілі такім чынам ужо
вёсак дзясць. 29 жніўня. У адной вёсцы
мы скапілі першых 12 жыхароў і завялі
на могілкі. Прымуслі іх напачаць сабе ма-
гілу. Да славян няма і не можа быць ні-
якай літасці...»

Згодна з гітлераўскім планам «Ост»
75 працэнтаў беларускага насельніцтва
падлягала высяленню (лічы вышчэнь-
ню), астатняя частка — анямечванню і
выкарыстанню ў якасці рабоў. Хіба ма-
гутныя «газенагены» (машыны-душа-
губкі) былі падрыхтаваны, каб паспрыяць
адраджэнню беларускай нацыі?

Аб гераічных справах беларускіх пар-
тызан і падпольшчыкаў ужо многа гава-
рылася і пісалася. Іх вялікі ўклад у раз-
гром фашызму знайшоў прызнанне не
толькі ў Беларусі, але і далёка за яе
межамі. Гэтага не ведае толькі той, хто
не хоча ведаць.

І нарэшце пра паліцэйскіх, якіх сёй-
той сёння імкнецца залічыць у шэрагі
змагароў за інтарэсы беларускага на-
рода. Што ж датычыць мяне, то я меў
няшчасце сутыкацца з імі і ў ваіну, і
пасля ваіны. Таму з усёй упэўненасцю
магу сцвярджаць: добрыя людзі не ішлі

Параілі пастаралі:
«Давайце адновім гімны!
Тубыльцы, вы так стараліся,
каб найхутчэй загінуць:
па-свойму каб ні радка...»

До! Немата згарае.
Праз некла іду да раю
ускрайкама мацерыка.

Скажу я Богу...

Жыву... Іду... Усё далей...
З Зямлёю Неба ліжыцца.
Шчыруе вершык-дуралей.
Класічны ўсё не пішацца.
Адмерана — як знікі след —
жыццё маё ўпрыжжае.
На верш даўжэй жыве пэст,
калі жыццё бязмежнае.

...Калісь Пярун уткне багор
ў прыдзвінскі бераг з
подкамі...

Перасялюся ў родны бор —
і буду разам з продкамі.
Патраплю, думаю, у рай
(у пекле быў, азмрочаны).
Скажу я Богу: «Не карай.
Усе грахі аплочаны
цаной бутэлек, латарэй,
пустымі ганарарамі...
Святымі словамі сагрэй:
сыты я марнатраўнымі.
Пакутнік, пяцігодкі жыў
з ружовымі надзеямі
і беспрасветна даражыў
стограмнымі нядзелямі.
На камунізм глядзеў здаля,
чакаў чынушы міласці.
Цярпеў. Уся мая зямля

цяпер — Зямля Цярпімасці.
Шкада такую пакідаць,
бо захірэе пожарышка...
Лепш пачакай раба хаваць:
пакінь — наўсё — Божаўка!»

Ручнікі Прыдзвіння

Чаруе Прыдзвінне:
дубок пры каліне,
жар-птушка пры кожнай сям'і...
Узоры ў Ядзвінні —
«Каваль», «Берагіня»!
Бог сонца. Прамаці зямлі.

На Прыдзвінскіх ручніках
часам замест арнамента вы-
шываюцца выявы чалавечых
постацяў.

Між небам і долам,
між воблакам, домам
населены родны прасцяг.
Каваль пры рабоце,
і сонца — у поце —
на ноч апускае свой сцяг.
Штандар залаціцца,
каб заўтра — узвіцца
наноў абнадзеіць зямлю.
Жыве «Берагіня» —
зямля не загіне;
Прыдзвінне, якое люблю.
Прыдзвінне шчыруе,
але і гаруе,
баіцца: што будзе, калі
тут памяць асушаць,
і нам не паслужаць
Бог сонца, Прамаці зямлі.
Надзея на ўнукаў:
ідуць без прынукаў

на бераг, дзе сеюць і жиуць.
А Бог ва ўспаміне,
жыць будзе Прыдзвінне —
і людзі, дасць Бог, зажывуць.

Чытаю ліст — і чую голас твой
у рокаце вясенняй навалніцы.
Мне б да цябе дайсці і
прытуліцца
схіліцца бедалажнай галавой
і папрасіць:
— Здымі мае грахі
з усіх тых паваротак,
раздарожжаў.
Скажы, наколькі я
ужо благі;
скажы, наколькі я яшчэ
харошы...

Анатоль Гірвель ДБРАЗКІ

— Не, дзякую! — яна шчыра, ад
сэрца ўсміхнулася яму і адчула, як
даўно не ўсміхалася так — беспла-
потна і лёгка, — як на свята, як на
Новы год... І не знайшла, з чым яш-
чэ параўнаць свой смех... Мо з тым,
даўнім, калі Міша, яе муж, а тады
проста знаёмы, прызнаўся ёй у кахан-
ні, і яна, маладзенькая дзяўчынка,
ўпершыню пачуўшы ад хлопца такія
словы, ігчастліва смяялася, ледзь не
рагатала — ад радасці, — толькі не
з гэтых слоў, а з нечага іншага — яна
ўжо і не помніць з чаго, — і ўсё ба-
ялася, што Міша проста пакартаваў
— сказаў ёй так толькі дзеля таго,
каб яна дазволіла хаця б адзін пац-
лунак, — і ўсё адпыхвалася і рагата-
ла, раз за разам паўтараючы Мішаны
словы: «Я кахаю цябе, я кахаю ця-
бе...»

Як даўно казаў ён гэтыя словы, ха-
ця, пэўна, таксама помніць, але хай
бы сказаў яшчэ калі... што яму —
цяжка, ці што?! — але ж...

І яна, успомніўшы ўсё гэта, адкры-
та, не палюхаючыся, зірнула на муж-
чыну, які, напэўна, добра разумеў яе,
бо прызна і спагадліва ўсміхаўся.

— Ведаеце, мне пара! — даверлі-
ва сказала яна. — Выходжу во тут,
— кінула яна на развітанне. — Шчас-
ліва!

Па-дзявочаму лёгка саскочыла з
прыступак і спыржыненна затупала на
бялючым рыпучым снезе, з асаюдай
удыхаючы халаднаватае, тропі ма-
розлівае паветра, і снапок светлых, як
лён, валасоў быў ужо не снапок, а
задзірысты дзявочы хвосцік, якому не
ў галаве трывогі, клопаты, невядо-
масць...

«Хай бы што здарылася! Хай бы
што здарылася!» — як замову паўта-
рала яна і знорок мацней націскала
падушамі на снег, каб той рыпешу
гучней, як у сапраўдны мароз, каб яна
на свята... А вочы тым часам успамі-
налі другія вочы — тропічкі сумна-
ватыя, але жывыя, а вусны ўсміхаліся
і чакалі другіх вуснаў — тропічкі
насмешлівых, але спагадлівых...

— Рып-рып! — гэта былі не яе
кродкі, не жаночыя.

Яна азірнулася: ён стаяў крокі за
два ад яе, высокі, мажны.

Снег зацёрсціў яго паліто, шапку,
шалік... Адна сняжынка трапіла рап-
там яму на вейка, і ён заміргаў.

«Мусіць, халодная», — падумалася
ёй пра сняжынку, і яна зняла паль-
чатку, але ён ужо сам працёр вока і
толькі пасміхнуўся з такой недароч-
насці.

— Мянэ завуць Кацярына, — па-
зіраючы яму ў вочы, сказала яна. —
Вы, мусіць, да нас, у інстытут?

— Не, я да вас.
— А хто ж вы? Я вас не ведаю.

— Хто я? — мужчына трошкі за-
думаўся, а потым сказаў коратка і яс-
на: — Ганчак!

Яна разгубілася, не разумеючы, ці
гэта такое прозвішча, ці нейкі жарг,
які яна ніколі не чула, і мужчына
паспешна расслумачыў:

— Я — ганчак! Ганяюся за пра-
дуктамі, — і непрыгожа падціснуў
вушны. — Адно бяда — не магу ста-
яць у чэргах: усе такія злосныя, раз-
юшаныя... А вы — такая спакойная,
немітуслівая, дык я і падумаў, што
вы — прадаўшчыца, у магазіне яшчэ
робіце... Я штось не так?.. Вы пакрыў-
дзіліся?

Густы — камякамі — снег наліпаў
на адзежку даволі хутка. Страсаць яго
праз кожны крок — не мела сэнсу...

ЗАБІ МЯНЕ!

— Забі мяне! — просіць белае ка-
цяня, скурчыўшыся ў равочку, дзе
летам капалі канаву — пад трубы для
гарачай вады.

Сядзіць даўно — з самай восені.
У бабіна лета было цёпла, а цяпер
— у слоту — сагрэцца можна толькі
там — у равочку: асфальт побач мок-
ры, а равочак — сухі.

Але холад дабіраецца і сюды — не
лета! І кацяня енчыць штодзень:
— Забі мяне!

Але ні ў кога не стае духу выканаць
кацяню просьбу. Хто старэйшы ці зусі-
сім малы — кіне мімаходзь скары-
начку, але ў хату не пускае — каток
даўно хворы, — а дарослы — з тва-
рам каменным, — прабяжыць хуцень-
ка, быццам і не бачыць таго кацяняці,
але ж і яго паласне па душы кацяняе
мяўканне:
— Забі мяне!
Хто ж заб'е?!
Нават звыш дзелавыя — у држы-
сах ды пры кейсах — чуць гэты плач
і грэбліва крывацяца, але спыніцца —
ці ёсць ім калі?!
Як добра, што тыя — у држысах —
не маюць вольнай хвілінкі!

Як добра, што мы самі яшчэ не
страцілі слых, што мы яшчэ нешта
бачым і здольны здагадацца, аб чым
моліць белае кацяня.
Яно ўжо змарылася прасіць і мяў-
кае проста так — у паветра, — нават
калі ніхто і не ідзе праз двор — толь-
кі каб адпусціць невыносны пакутлівы
боль — забі мяне! — але хто ж возь-
ме на сябе такі грэх?

Пазаўчора каток перамог нас усіх,
разам з нашымі слабымі душама: нех-
та з прышлых блазноюў — сваіх то
мы добра ведаем! — выпадкова забег
у двор і невядома з-за чаго гажнуў
кацяня прэнтэма.

— За-а-а... мя-а-а...
У той вечар мы ўпершыню ўздых-
нулі вальней: вярэдлівыя пакуты скон-
чыліся. І гэта пачулася нам як свя-

та. Але адзначаць яго ніхто не асмел-
ваўся. Порсенька беглі да сябе, у
кватэру, і моўчкі — не на чужых ва-
чах — дзякавалі Богу, што ўсё скон-
чылася так добра — ніхто з нас і
пальцам не крануў таго кацяняці.

СВЯТАЯ ТРОЙЦА

Святая Тройца — Вера, Надзея,
Любоў.

Вера памерла першай — чамусь
раней за ўсіх — ад сухотаў.

Надзея — выжыла, але зрабілася
старой каргой — гарбатай, крывой і
нядужай. Хадзіла з кічкамі і штораў
губляла яго — трэсліся рукі.

Любоў — як і была — засталася ма-
ладай і вабнай. Яе не псавалі ні вой-
ны, ні рэзрух, ні нястачы. Ёй увесь
час хацелася любіць. І яна — любіла.
Штогод маладая і заўсёгды прыгожая
жанчына, якой не было калі плакаць,
ца, бо трэба было раджаць дзяцей,
тадаваць іх, і яна раджала і гадавала.

І ў душы кожнага яе дзіцяці жыло
нешта ад Веры і ад Надзеі, бо ўсе
трое — былі родныя сёстры. І баць-
кава кроў у іх была адна — Боская!

СЯБРЫ І ВОРАГІ

Чалавек утаймаваў Агонь і палічыў
сябе Пераможцам.

Потым утаймаваў Атам і палічыў,
што ён — Уладар Зямлі.

Ці хопіць у яго розуму ўтаймаваць
самога сябе — самага страшнага свай-
го Ворага?

Агонь і Атам — Сябры да першай
абмылі — помсцяць за няўвагу ці за
недагляд.

Неўтаймаваны Вораг — якраз тым,
што ўсё сабе дазваляе.

НОВАЯ ХАТА

І пачалі людзі будаваць хату.
Адзін кажа: «Давай гэтак зробім».
А другі: «Не, давай так!»

Пакуль спрачаліся — і састарэліся.

ПА ВОБЛКУ ДЫ ПАДОБЕ

«Нічога не бывае дарэмна», — па-
зіраючы на людскую мітусню, сказаў
Бог і болей нічога не сказаў.

Чалавек, які на той момант апынуў-
ся побач, пачуў гэтыя словы і здзівіў-
ся:

«Авой! Дык і я ўсім тое самае ка-
жу! Хто б мог падумаць, што мы з Бо-
гам такія аднолькавыя!»

ЯК ТАТКА З ЛЮБКАЙ У МАГАЗІН ХАДЗІЛ

— Тата, купі мне цукерку, — про-
сіць дачушка.

Тата зірнуў — маленечкая цукер-
ка, прыгожая: літаркі на ёй замеж-
ныя, а абгортка — так і зіхціць роз-
нымі колерамі. І, пэўна, смачная, ка-
лі дзесяць рублёў каштуе. Аднюсень-
кая.

— А яшчэ, — дачушка цягне тат-
ку за рукаў, — купі мне вунь тую
кніжку.

Татка зірнуў: кніжка таксама дзе-
сяць рублёў каштае. А ў татавай кі-
шэні — усёго пятнаццаць.

— Выбірай, дачушка, — кажа тат-
ка — што табе лепш: цукерка ці кніж-
ка? На тое і на другое ў нас грошай
няма.

— А ты, татка, — памяркоўна ка-
жа дачушка, — купі мне палову цу-
керкі і палову кніжкі. А заўтра —
другія палавінкі адкупім, добра?

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Галіна ВАРАТЫНСКАЯ

У чарзе

Прыстроюся ў чаргу, дзе мой народ
знямоглы,
Давай жа пастаім да самага канца.
Не трэба раскісаць, як спелы клін
палёглы.
У імя сына, духу і айца.

Набудзем веру. Толькі ўсім ці хопіць.
Яе так мала ўпрыцемках паліць.
Падаўце нам, і кожны зноў падхопіць,
заплаціць тым, што сёння так баліць.

Нам падзяляюць абяцанні па талонах! —
жабрацтвам плацім. Можна праўды лепш
узяць спаўна з раскрытых скрынак
поўных!
Яна заўсёды — і вада, і хлеб.

Даюць іконы, лік Хрыста святы
прачысты,
ды нам іх цяжка з богам параўнаць.
таму што ўчора кожны зваўся
атаістам...
Прышоў рахунак. Сплочвае віна.

Відаць, нічога нас, грахоўных, не
ўратае,
калі купляць па дарагой цане.
Хто ж мы такія, калі ўсё дратуем,
а потым вырашаем: так ці не.
г. п. Ушачы.

Мечыслаў ШАХОВІЧ

Лён

У некаторых рэгіёнах Беларусі пе-
расталі вырошчваць лён.

Адрунеў маладым аксамітам,
Адпалаў у полі блакітам,
Летняй спеласцю адзінай,
Палатном ля ракі адбялеў,
А было ж гэта дзіва, было.
Ды з вадою ў нябыт сплыло...
Лён нам светлую долю прарочыў.
І дзявочыя косы і вочы
Параўноўвалі з ім мы заўжды
У свае маладыя гады.
Адсінелі калгасныя гоні...
Ды цяпер мы ў шалёнай пагоні
За ўсім, што з лёну саткана,
Што рукамі жанок вышывана...
Не забыць ніколі кашулі,
Што саткана рукамі матулі.
Ды і сёння, як памяць схаваны
У кутэрку ручнік вышываны.
г. Смалявічы.

Васіль РАГАУЦОУ

Не верце, што зоркі ніколі не грэюць.
Ад зорак пагляды каханых
цяплеюць,
Ад сполаху зорак сэрцы дабрэюць.
Ад зоркавых ззянняў душы шчырэюць.
Не верце, што дрэвы не тужаць ніколі.
Зацята скрыпяць яны, плачуць з
патоляй
Па песнях птушынных, не чуць якіх
болей,
Па ветру-свавольцу, згубіўся што ў полі.

Не верце, што рэкі не просяць напіцца.
У сушы-спякоту, каб смагі пазбыцца,
Сумуюць яны па сцюдзёных крыніцах,
Ім сняцца начамі дажджы-навалніцы.

Не верце, што сэрца не знае спачыну,
Не верце, што б'ецца ўвесь час
несупынна.
Яно замірае на хвіліна-часіну
Ад жаху... здзіўлення... пагляду
дзяўчыны...
г. Марілёў.

Не засталася нікога...

Мазаіка згадкі і дакументаў

Нейкі час існавала думка, што Галубок быў мастаком-дылтантам. Але не дыплом вызначае мастака, а яго работы і тая настойлівая студыя-школа, якую можна атрымаць пры жаданні і настойлівай працы.

Мы спыняемся ля дошкі аб'яў. Афіша запрашае гледачоў наведаць мастацкую выставку пейзажаў Уладзіслава Галубка, што ў Доме пісьменнікаў. Цікаваць да выставкі ўзрастае з маланкавай хуткасцю, бо на афішы — прозвішча славутага артыста, вядомага ўсёй Беларусі — ды яшчэ з такім да яго нязвыклым анонсам.

Было гэта ўлетку 1935. У Галубок атрымаў свой чарговы водпуск і скарыстаў яго для падрыхтоўкі выставкі. Мне пашасціла браць удзел у адборы ўсяго лепшага, што меў паказаць Уладзіслаў Іосіфавіч на сваёй першай асабістай выставцы краўвідаў, а гэта была цяжкая задача. Бо было нас двое — я, тады яшчэ малады мастак,

без ніякага вопыту крытыкі чыіхсьці мастацкіх твораў, ды сам аўтар, які не можа ўсебакова ацаніць уласнае праца. Памятаю, што і дачка Галубка Люся (яна скончыла Віцебскі мастацкі тэхнікум на год раней за мяне), раіла бацьку выстаўляць веснавыя эцюды, напісаныя а ля-прыма, што значыць хутка, у адзін мах, з наскоку; тут, — казалі яна, — адчуваецца непасрэднасць; не было часу на дробязі і Галубок ухваліў галоўнае, а галоўнае — гэта ў краўвідзе настрой. Так мы на хатнім мастацкім саветце ўхвалілі больш за 40 твораў...

Пісаў Галубок алейнымі фарбамі і любіў больш за пэндзі мастэхін, бо лічыў, што мастэхінам хутчэй даб'ешся фактуры, хутчэй схопіш тое, што часта змяняе святло і цені, ці каларыт наваколля.

Галубок меў сваю «тэму». Ён, напрыклад, не раз казаў мне, што прыроду трэба назіраць штодзённа, але браць ад яе толькі тое, што здараецца не часта і не працягла час, а

нейкае імгненне, як, скажам, непаўторнае неба перад навальніцай, ці лірычны веснавы разліў рэк, ці крыгаход, ці вецер-буралом, ці туманы Палесся. Трэба, казаў ён, шукаць упарты не ў майстэрні, а ў жыцці. У самой прыродзе шукаць таго адзінства процілегласцей, без чаго не можа быць ніводнага мастацкага твора.

Гаворачы пра Галубка-мастака, нельга мінуць і яшчэ адзін, вельмі каштоўны бок яго таленту. Ён быў адзіным мастаком свайго тэатра, мастаком, якому даводзілася рабіць усё тое, што робіць кожны мастак у тэатры, а можа, і значна больш, бо трэба было пісаць «заднікі», рабіць бутафорыю (з пап'е-машэ) ды накладваць першы грыв сваім артыстам у тых ролях, што былі задуманы Галубком-драматургам (рабілася гэта без эскадаў, зыходзя-

чы толькі са свайго густу ды ўмення).

...Любіў Галубок наведаць Віцебскі мастацкі тэхнікум, а за час навучання ў ім яго сярэдняй дачкі Люсі, дык наведаў па два разы штогод. Аднойчы ён мусіў завітаць у Віцебск пасля таго, што дачка пісала бацьку, «...калі будзеце мець час, прыезджайце паглядзець, як мы паставілі вашу драму «Бязвінная кроў»».

Трэба адзначыць, што мастацкі тэхнікум меў даволі моцны на той час драмгурток, дзе было многа здольных хлапцоў і дзяўчат. Яны адначасова выконвалі ролі і рабілі афармленне да спектакляў разам з дэкарацыямі і вопраткай, якую бралі ў тэатры «напракат», рабілі такія цікавыя пастаноўкі, што неаднойчы запрашаліся іншымі навучальнымі ўстановамі горада, дзе давалі «гастролі» зусім як на прафесійнай сцэне. Ставіла «Бязвінную кроў» Люся Галубок. Яна ведала, хто з студэнтаў патрапіць да таго ці іншага тыпажу, — так, як было «ў Галубка»... Ужо тады вызначыўся добрай іграй студэнт Анатоль Трус (народны артыст БССР у будучым), які ў ролі Ціта прыносіць на руках хлопчыка-тапельца і звяртаецца да пана памешчыка са словамі: «Вось праца вашых рук!»

Галубка вельмі цікавіла моладзь Беларускага педагагічнага тэхнікума і вярчэрні школ рабочай моладзі, адкуль з гурткаў мастацкай самадзейнасці часта выходзілі здольныя, таленавітыя «кадры» галубкоўскага тэатра.

Ранні час дзейнасці тэатра «пад загадам» Галубка, як калектыўнага творцы, носбіта мастацтва для гледачоў шматлікіх вёсак, мястэчак і невялікіх гарадоў Беларусі, прыпадаў на той раён, дзе цэнтрам у 1924 годзе лічылася мястэчка Шацк, атрымаўшы замест воласці назву РІКа. Да самага мястэчка прылягалі дзве вёскі, даволі значнага памеру, так што гледачоў хапала як па ўзросце, так

і па родзе заняткаў, а па сацыяльным стане дык каго толькі там ні было, бо вёў рэй нэп, а ў наваколных вялікіх лясах яшчэ шлындалі банды. У мястэчку дзве сінагогі, адна царква, разбураны броварны завод, сямігодка ў панскім маёнтку, Нардом у былым доме тутэйшага папа, вадзяны млын. У вялікім драўляным доме змяшчаліся райком партыі, РІК, райваенком ды іншыя ўстановы раённага цэнтра. Навокал рынка вае плячны — крамы, цырульня, пякарня, магазін сельпо, чайная.

Народны дом — гэта і бібліятэка, і глядзельная зала са сцэнай і раялем, і два пакойчыкі за сцэнай. Электрычнасць у мястэчку няма, ёсць газавыя вялікія лампы. Зімой ці ўлетку сюды конны тывдзень наезджаюць гастролёры з Мінска, рознага роду «артысты» эстрады — купальніцы, ці музыкі з маленькімі гармонікамі, або спеванкі ці ілюзіяністы, або асілкі, што кладуцца спіной на дошку з цвікамі, а па іх нехта ходзіць з добраахвотнікаў з залы, бо трэба засведчыць вастрывно цвікоў і моц скуры асілка. Былі і такія, што складалі вершы ў адно імгненне — са слоў гледачоў або падстаўных асоб, якія нешта выкрывалі з залы і ў выніку атрымлівалася так: «Возьмите примус, сварите чимус...»

Нельга было нічым спыніць тую брудную плынь, бо гэтым «майстрам сцэны» ўсё роўна не было перашкод ні ад кантролю рэперткомаў прафсаюза Рабіс, ні ад мясцовых улад. Зразумела, што ў раён едуць розныя ашуканцы і пашлякі, або артысты такога нізкага ўзроўню, што толькі іх сумніцельны рэпертуар можа прывабіць частку той моладзі, бацькі якіх сядзяць у крамах ці гандлююць на кірмашах. Прыгадаем, дарэчы, што і кінастужкі, што прывозілі кінаперасоўкі, не адпавядалі запатрабаванням сяла ці мястэчка, ішлі: «Сюркуф — гроза морей» ці «Жизнь за жизнь», або «Почелуй Мери Пикфорд». Камерцыйны інтарэс быў не апошні пры нэпе.

Але аднойчы на ўсіх відных месцах — адмыслова зробленыя

15 мая споўнілася 110 гадоў з дня нараджэння аднаго з заснавальнікаў беларускага сучаснага тэатра, рэжысёра, драматурга і мастака Уладзіслава ГАЛУБКА.

Прапануем увазе чытачоў дзве публікацыі, спароджаныя гэтай датай: успаміны мастака Яўгена Ціхановіча (зятца Галубка) і даследаванне тэатразнаўцы Уладзіміра Мальцава. На фоне нашага сённяшняга няведання і нязведання Галубковай, так бы мовіць, «эпохі» гэтыя матэрыялы будуць для чытача, бадай, своеасаблівым адкрыццём, — у тым сэнсе, які ўкладаў у гэтае слова сам Галубок і ператлумачыў для нашчадкаў слоўнік Вацлава Ластоўскага...

Уладзімір МАЛЬЦАЎ

Як знішчалі тэатр

Апошнія сезоны БДТ-3

Слава У. Галубка прыпала на 20-я. Тады народная свядомасць і замацавала вобраз мастака-вандроўніка, што сабраў вакол сябе групу энтузіястаў. За 10—15 кіламетраў ішлі сяляне паглядзець на «галубянтаў»; у рукапісах галубкоўскія п'есы ўмэнт разыходзіліся па аматарскіх сцэнах. Слава бегла наперадзе ягонага перасоўнага тэатра. Атмасфера мастацкай незапраграмаванасці 20-х, пазбаўленая ўстойлівых «жанраў» грамадскага жыцця, не супярэчыла стыхійнасці яго таленту. Час спрыяў Галубку... Свабода перасоўвання ў прасторы была для яго і свабодай дзейнасці ў розных галінах творчасці: быў і акцёрам, і рэжысёрам, і драматургам, і мастаком, і бухгалтарам... Стабілізацыя грамадскага жыцця з канца 20-х змяняла і формы прафесійнага бытвання яго тэатра, і стаўленне да ягоных п'ес, але вобраз асветніка, крэўна звязанага з ся-

лянствам, назаўсёды застаўся ў гісторыі сталення нацыянальнага духу.

Як феномен галубкоўскі тэатр знік у 30-я гады. БДТ-3, створаны на падставе ягонай перасоўнай трупы, імкліва мяняў і метады творчай працы, і рэпертуар, і глядацкую аўдыторыю. Звостак пра гэты перыяд жыцця У. Галубка вельмі мала, ён і ягоны творчы лёс нібы збочае з тых гасцінцаў ды шляхоў, якія мерала беларускае мастацтва. Прынамсі, знаёмства з некаторымі дакументамі, што захоўваюцца ў архівах, пакідае такое адчуванне. У новым калектыве У. Галубок атрымаў пасаду дырэктара. І хоць ён па-ранейшаму пісаў п'есы, іграў у некаторых спектаклях, каштарысы ды паперкны не ўмяшчаліся, як калісьці, у адным партфелі. Ягонай сталай штодзённай дзейнасцю зрабілася тэатральная гаспадарка БДТ-3, побыт акцёраў,

матэрыяльнае забеспячэнне мастацкага працэсу, арганізацыя гледачоў. Яму надалі званне народнага артыста рэспублікі, далі персанальную службовую машыну, ды ў становішчы галоўнага гаспадарніка тэатра яму не выпадала пільнавацца мастацкага працэсу. У гэтыя гады У. Галубок піша мемуары (да нас не дайшлі), патрэба ў якіх узнікае, калі інтуітыўна ўсведамляеш, што значная частка ўласнай творчай біяграфіі — ззаду. Ён уступаў у новую паласу жыцця, якое абарвалася ў 1937 годзе.

У спектаклях перасоўнага тэатра, блізкіх да эстэтыкі фальклору, У. Галубок увасабляў уласныя ўяўленні пра народнае мастацтва. Цяпер, быццам адраўшыся ад свайго стваральніка, тэатр імкнуў у нейкім новым і зусім нечаканым кірунку, які ўзнікаў на скрыжаванні роз-

ных палітычных павеваў і творчых воляў. І сам У. Галубок, як драматург, падладжаўся, аддаваў даніну патрабаванням новага часу, звяртаючыся да сюжэтаў, што вымагала сучаснасць.

Пад сваім дахам БДТ-3 збірае мастакоў розных эстэтычных поглядаў, да чых лёсаў так ці інакш даляцела гарачае дыханне часу рэпрэсій. У тэатры ставіў Е. Міровіч, які выхавану цудоўную плеяду акцёраў у БДТ-1, але пасля афіцыйнай кампаніі па барацьбе з нацдэмаўскай ідэалогіяй быў вымушаны пасяліцца ў правінцыі і зноў заняўся пачатковай прафесійнай падрыхтоўкай артыстаў мясцовага ТРАМа. Разавыя пастаноўкі ў БДТ-3 заставаліся для яго тонкай ніткай, якая звязвала з прафесіяналамі. Тутсама дэбютаваў выпускнік тэатральных майстэрняў пры тэатры імя У. Меерхольда рэжысёр В. Пацехін, які зрабіўся кіраўніком Палескага (Мазырскага) калгасна-саўгаснага тэатра. Запрашалі і былога галоўнага рэжысёра БДТ-2 С. Розанова. Агульнае кіраўніцтва мастацкім працэсам ажыццяляў акцёр і рэжысёр БДТ-2 К. Саннікаў, таксама ў будучым вядомы майстар беларускай сцэны. Тады ён толькі пачынаў займацца рэжысурай... рашуча і напорыста. На яго ўсклалі абавязак наблізіць незваротлівы на той час калектыў да перадавой лініі савецкага сцэнічнага мастацтва, і ён, як мастак, заўсёдна перамагаў супраціўленне з сярэдзіны самога тэатра. Прынамсі, на пленуме Саюза Працамастацтва ў 1933 годзе вялася гаворка пра канфлікт паміж К. Саннікавым і У. Галубком.

Памяркоўна пераўтварыць перасоўны тэатр у стацыянарны не выпадала. Да новых мастацкіх мэтаў калектыў рушыў, ламаючы традыцыйны дзесяцігоддзяў. І ўсё ж пераўтварэнне перасоўнай трупы У. Галубка ў

БДТ-3 нельга прызнаць нейкім штучным. Вестку аб стацыяніраванні трупы прыняла з натхненнем; маўляў, прызнаны іхнія шматгадовыя заслугі! Ваблі перспектывы прафесійнага росту дый стаміліся людзі ад бясконцах вандровак, марылі хоць пра нейкую пэўнасць... Праўда, У. Галубок не хацеў, каб тэатр знайшоў сабе прыстанак у Гомелі, прапаноўваючы ў лістах то Бабруйск, то Магілёў. Аднак па меркаваннях «высокай палітыкі» калектыў у 1932 годзе быў стацыяніраваны менавіта ў Гомелі. Чаму — можна толькі здагадацца. Паводле сакрэтнага (цяпер апублікаванага) пратакола пасяджэння цэнтральнага бюро кампартыі Беларусі, пры «залічэнні» Беларусі ў склад СССР урад патрабаваў вярнуць Віцебскую і Гомельскую губерні, якія да 1922 года належалі РСФСР. Віцебская губерня далучылася да БССР у сакавіку 1924 г., Гомельская — у снежні 1926 г. Для ўпарадкавання гаспадарча-культурных сувязей у цэнтрах новай тэрыторыі і былі створаны пастаянныя беларускамоўныя тэатры. Спачатку — БДТ-2, потым БДТ-3. Беларускае тэатры ў 20-я гады мусілі прапанаваць нацыянальнае мастацтва сярод русіфікаванага гарадскога насельніцтва (большыню насельніцкаў Мінска, Віцебска ў той час складалі рускія і яўрэі, культурныя запатрабаванні і густы якіх былі гістарычна сфарміраваны пад уплывам дарэвалюцыйнай антрэпрызы). Беларусізацыя толькі ўмацоўвала іх пазіцыі. Але стацыяніраваны ў Гомелі БДТ-3 трапіў у больш складаную сітуацыю. Пік беларусізацыі прайшоў, фактычна не паўплываўшы на аблічча мясцовага гарадскога побыту, зскрануў толькі верхнія «кафіцыйныя» пласты яго жыцця (справаводства, друк, тэатр, асвета). Гастролі беларускіх тэатраў у горадзе, насельніцтва

афішы, які запрашаюць жыхароў навакольных вёсак і мястэчка Шацк наведзець Народ, дзе будучы дадзены спектаклі і канцэрты вядомай «трупы пад загадам У. Галубка». Зноў чужаца родная мова, чыстыя народныя спевы. Прыгажосць і нейкая светлая радасць ад канцэртных праграм... А пра спектаклі і казаць няма чаго—вастрыня канфлікту, яснасьць фіналу, гледачы захоплены дынамікай дзеі, хутка становяцца на бок пакрыўджанага, на бок праўды, і ўсё гэта адпавядае жыццю, таму, што так нядаўна здарылася ў тым годзе, у таго пана, у той вёсцы...

Галубок добра ведаў вёску і жыццё сялян. Не дзіўна, бо ішло ўсё гэта ад маці, ад яе сваякоў, што жылі на вёсцы. Там ён часта бываў, а яго назіральнасць і здольнасць прыкмятаць усё цікавае, давала пераканаўчы матэрыял для драм і камедый. Мы не памылімся, калі назавём Галубка сялянскім драматургам, бо не толькі назавем, але, галоўным чынам, зместам пераважнай часткі яго п'ес падмацоўваецца гэтае сцвярдзенне. Знаходзіліся крытыкі, што бэсцілі яго за меладраматычнасць, за несучаснасць форм драматургіі, што абраў сабе мастак ужо даўно. Вядома, нападкі гэтыя не мелі пад сабой ніякай грунтоўнай падставы, зыходзілі ад людзей не разумеючых таго кірунку тэатральнага мастацтва, якое мусіла быць разлічана на гледача сялянскага, хутчэй усяго яшчэ і непісьменнага.

На першым месцы ў жыцці Галубка заставаўся тэатр і — толькі ён. Калі прасачыць за ўзнікненнем трупы Галубка, дык відавочна: перадусім яна складалася з членаў яго сям'і. Дзяцей у Галубка было шасцёра — тры хлопцы і тры дзяўчыны, што нарадзіліся як па чарзе — праз аднаго. Старэйшая за ўсіх — Багуслава і самыя малодшыя Сігізмунд, што нарадзіўся пад Масквой (цяпер Загорск) у 1918 г.

якога прывыкла да частай змены рускамоўных, украінскіх і яўрэйскіх труп і пастаяннага абнаўлення рэпертуару, заўсёды праходзілі цяжка. У мясцовай прэсе нават з'яўляліся артыкулы пад назвай «Чаму Гомель не хоча беларускага тэатра?». І БДТ-3, у якім У. Галубок адказваў за зборы ад спектакляў, з першых жа дзён, што называецца «гарэў». Ён не вытрымліваў мастацкай канкурэнцыі з анрэпрызаў і быў другасны па рэпертуары. Многія спектаклі даводзіліся здымаць: глядач у тэатр не ішоў. Пра гэта красамоўна сведчаць архіўныя дакументы. І хоць новы беларускі калектыв мясцовага ўлады ўсяляк падтрымалі «арганізаваным гледачом» і дамоўленасцямі з прадпрыемствамі на «пастаўку» такога гледача, а «Палескае жыццё» не скупілася на рэкламу і станоўчыя водгукі, становішча істотна не змянілася. Ужо праз год — у 1933 г. — Наркамат асветы рыхтуе чарговы дакумент пра паўторную рэарганізацыю БДТ-3 у перасоўны тэатр. Але БДТ-3 к таму часу ўжо паспеў разрасціся: у яго складзе было 70 чалавек, аркестр, да трупы па загаду таго самага камісарыята асветы быў далучаны «Чырвонаармейскі тэатр», прыйшлі выхаванцы розных тэатральных школ, ды і маёмасць калектыву ўжо нельга было скласці на фурганкі — яна налічвала «сем пультманаўскіх вагонаў». Пры паўторнай рэарганізацыі тэатра зноў спатрэбіліся б значныя сродкі, а рэпертуар апошніх гадоў не прыдаваўся да малых сельскіх сцэн. Было знойдзена іншае выйсце: калектыв пачынае «абслугоўваць» пралетарскага гледача; раз'язджае па рабочых клубах і толькі час ад часу вяртаецца на сваю пастаянную базу ў Гомель. Дзякуючы гастроллям ён шмат у чым прадаўжае існаваць як перасоўны тэатр.

У пачатку Імперыялістычнай вайны Галубок, працуючы на чыгуныцы, вырашыў вывезці сваю сям'ю ў Сергіеўскі пасадак, далей ад вайны, дзе сям'я знаходзілася да 1918 г. «Польскія бежанцы», як іх называлі тутэйшыя жыхары, карысталіся манастырскай сталойкай, бо за харч плаціць не трэба было. У Мінску, на Правадной вуліцы ў прыватнай кватэры з трох невялічкіх пакойчыкаў, куды зноў пасялілася сям'я з васьмі чалавек, месца было гэтак мала, што спалі дзеці па двое, а бацька мусіў адпачываць на кухні за адчыненымі дзвярыма каля печы, бо раматус яму не даваў супакою.

18 гадоў Галубкі жылі ў гэтай драўлянай халоднай кватэры, дзе ні вады, ні электрычнасці не было (дровы куплялі на рынку). Толькі ў 1935 годзе Галубок нарэшце атрымаў кватэру з 4-х пакояў, у так званым «доме спецыялістаў». Гэта прыпала на год юбілею тэатра — адзначалі ягоныя 15 гадоў ужо ў якасці БДТ-3.

Са шматлікіх фотаздымкаў, што захаваліся да гэтага часу, на нас глядзяць тры дзяўчынкі ў беларускіх вопратках. Гэта і ёсць тры дачкі Галубка — Багуслава, Вільгельміна і Эмілія. Вось яшчэ адно фота, дзе босая дзяўчынка ў хустачцы з торбачкай стаіць у роспачы, схіліўшы галоўку... Гэта малодшы сын Сігізмунд у ролі дзяўчынкі (дачка Ганкі). Як жа ён плакаў, як не хацелася яму, каб ведалі дзеці з Правадной, што ён у спадніцы...

Вось нейкі запіс самога Галубка, мабыць, гэта даведка на рускай мове: «Как государственный театр был признан в 1925 году, а до этого именовался труппа Голубка. Первыми с 1920 г. нашего театра были — Голубкин, жена, три дочери, два сына, затем...» Далей пералічваюцца артыстаў і іх сямейнае паходжанне (9 чалавек). У той час хадзіў сярод знаёмых жарт, быццам сам Галубок адказаў на пытанне, хто сіладае яго тэатр: «Люся, Багуся, Мілка — жонка, ды я».

У часы нэпа частыя пераезды калектыву з горада ў вёску давалі акцёрам магчымасць падсілкавацца. Культурніцкая акцыя перасоўнага тэатра была зліта з жыццёвай — выжываць. Але з заканчэннем нэпа стымулю ўжо не было. «Без рынку кепска жыць», — скардзіўся ў лісьме пасланы ад ЦК КП(б)Б для культпрапарбату ў БДТ-3 В. Бальзоўскі. «Людзі збяднелі». У многіх не было апракты ды зімовага абутку, з зарплаты ў 140—120 рублёў 50—60 трэба было плаціць за пакой, а абед нават у сталойцы партактыву (дзе цэны былі крыху ніжэйшыя) каштаваў 2 рублі! Картачкі на хлеб і прадукты былі адменены толькі да студзеня 1935 года. Усім тады жылося нялёгка, але зрабіць гэтае жыццё хоць крышачку лягчэйшым У. Галубок лічыў сваім чалавечым абавязкам. І ён дамагався, каб тэатр замацаваў за «прадуктовым размеркавальнікам», што былі на кожным драматычным прадпрыемстве, імкнуўся замаўляць выгадныя гастролі, тым больш што з 1933 года тэатральная палітыка і дачыненні з гледачамі пачынаюць мяняцца: трэ, маўляў, ставіць так, каб не даводзілася абслугоўваць па «калектывных заяўках», а глядач сам уведаў дарогу да касы!

Драўляны будынак цырка, дзе ў Гомелі размяшчаўся БДТ-3, быў узведзены ў сярэдзіне 20-х гадоў. Пастаўлены на месцы могілак, цырк да пачатку 30-х гадоў асеў і амаль згінуў. Калі ўжо ў 1939 годзе будынак цырка быў перададзены другому тэатру — трупі «леанідаўцаў», арэну перабудавалі ў сцэну, амфітэатр, замянілі драўлянымі лаўкамі, відэаюцы ўспаміналі, што ў зале быў цяжкі дух: бруд проста засыпаўся пяском, ствараючы нешта нахталат шматпластавага пірага... У 1939 годзе на праграмах з'яўляўся дзіўны надпіс: па-

Галубок любіў выступаць з дэкламацыяй на сусрэчах у Мінскім педтэхнікуме, універсітэце і ў іншых месцах, дзе гаворка ішла аб ролі тэатра і літаратуры, і наогул аб мастацтве. Ён браў з сабой дачку Люсю, якая дэкламавала вершы Я. Купалы і Я. Коласа. Часта дзеці мусілі кідаць школу на нейкі час, бо бацька браў іх у дарогу на канцэрты. Вярталіся дэдому позна ноччу пешшу, а назаўтра школа, што была далёка ад Правадной на Саборнай плошчы. Вядома, вучоба кульгала на абедзве нагі, што балюча адбівалася на дзіцячай псіхіцы, бо сведкамі ўсяму былі дзённікі, але бацька, як бачым, на першае месца ставіў тэатр.

Запомніўся такі выпадак. Два сыны секлі дровы; Лёлік, як звалі ў доме Леапольда, дапамагаў старэйшаму брату Эдзіку — стаіў на калоду паленцы. Здарылася так, што сакера ў руках Эдзіка зрабіла рух не ў тым напрамку, і рука Лёліка засталася без пальца. Маці ж мусіла ісці ў той дзень у тэатр...

Усе дзеці Галубка так ці інакш бралі ўдзел у рабоце тэатра, адзін Леапольд не ўвайшоў у бацькоўскі пералічаны ўдзельніцаў, бо яго цікавіла тэхніка, менавіта — аўтамышына, на якой працаваў перад вайной. На вайне ён загінуў разам са сваім танкам.

У Гомелі, дзе была пастаянная база БДТ-3, Галубок заставаўся толькі ягоным дырэктарам. Тэатр зрабіўся падобным па сваёй структуры на БДТ-1 у Менску, так і на БДТ-2 у Віцебску: як той карабель, стаў на прыкол, бо ўся гаспадарка так абцяжарыла яго, што ён міжволі згубіў сваю мабільнасць, перастаў быць народным — «вандароўным», чым калісьці выгоды ад розніваўся ад іншых. Сам Галубок лічыў гэта шкодным...

Усяго тры гады пасля юбілею прайшло, калі жылося кідаць вопратку і галаўныя ўборы ў гардэробе абавязкова... Як жа працаваў БДТ-3? А вось як. Зімой 1936/37 гг. публіка сядзела ў цырку не распранаючыся. Ацяпляць нетрывалы цырквы будынак было бессэнсоўна.

У горадзе, як піша у адным з лісьмаў У. Галубок, хадзіў жарцік: «Калі хочаш захварэць на грып ці іншую хваробу, дык ідзі ў цырк». Няшчасці, нібы і наканаваў калектыву старым памяшканнем, памнажалі драматычныя стасункі з гомельскім гледачом. Да ўсяго рэпертуар тэатра рэзка скараціўся. У снежні 1936 года дырэктывамі пастаяннага ЦК КП(б) БССР спытаўся адрэзаваць на афіцыйную дыскусію пра пастаянку «Багатыроў» у Камерным тэатры: амаль у кожным тэатры рэспублікі занялі некалькі спектакляў апошніх сезонаў. У БДТ-3 з рэпертуару былі выключаны «Рыкашэт» У. Галубка (рэжысёр С. Рэзанэў) і «Контратака» Д. Курдзіна (рэжысёр К. Саннікаў). Забаранілі спектакль «Мікола Гамон» В. Сташэўскага, які рыхтаваўся выпускаць Саннікаў. «Высокая палітыка», больш жорсткі ідэалагічны кантроль і «рэаліі мясцовых умоў» заганілі тэатр... А У. Галубок мусіў адказаць перад ЦК КП(б) БССР на шматлікі «качаму?» Чаму не выконваюцца рэпертуарныя планы, чаму зацягваюцца тэрміны падрыхтоўкі новых спектакляў, чаму тэатр стратны... Гомельскі абласны архіў захаваў распачны лісты зацкаванага варункамі чалавека. Напісана — «усю адказнасць за вынікі з сябе здымаю», — азначала распісана ва ўласным бюсілілі.

Ва ўмовах 30-х гадоў невыкананне кіраўніком задач, што ставілі партыі і народу, расцэнвалася як сабатаж. Са стандартнай фармулёўкай «прыкрывае» матэрыяльнымі

быццам бы ціха. Тэатр працаваў — рыхтаваў пастаянку п'есы «Сяржант Дроб», «ўтарама якой быў Э. Самуйлёнак. Але гэта са знешняга боку спаконнае жыццё было не такім, як здавалася. Набліжаўся 1937 год, стаўшы самым змрочным у часы развою сталінскага тэрору.

Пашыраліся арышты не толькі палітычных дзеячаў, але і прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі. Хапалі пісьменнікаў з ліку больш значных. Дайшла чарга і да тэатральных дзеячаў. Так арыштавалі і расстралілі Уладзіслава Галубка як ворага народа, а яго тэатр (БДТ-3) раскідалі як гнездо нацыяналістаў.

Зачынілі яўрэйскі тэатр, а яго дырэктар і галоўнага рэжысёра Рафальскага з жонкай расстралілі як яўрэйскіх нацыяналістаў. Расстралілі Эдуарда Багінскага — дырэктара польскага тэатра, які працаваў у Чырвоным касцёле...

Рэпрэсіі распаўсюдзіліся на ўсю сям'ю Галубка. Эдуарду — навуковаму супрацоўніку Акадэміі навук БССР, не далі абараніць дысертцыю на беларускай драматургіі. Старэйшую дачку Галубка, якая скончыла медыцынскі інстытут, па загадзе пракурора Гінзбургска каторы раз прымуслілі з'язджаць на вёску — даць ворага народа няма месца ў сталіцы. Двум сынам, сярэдньому Леапольду дык малодшаму Сігізмунду, электрыку, не забаранілі працаваць, толькі выключылі з камсамола. Сярэдняю дачку — маю жонку і нашага трохмесячнага сына Геніка выкінулі з кватэры. Чэкісты захапілі аўтамышыну, якую Галубок атрымаў ад ЦВК БССР у падарунак да юбілею тэатра...

Арышт Галубка адбыўся ў Гомелі, а вобскі рабілі чэкісты ў Менску, у Доме спецыялістаў, які цягнуўся шэсць гаўдзін.

Захапілі шмат матэрыялаў

па тэатры — цэлы фонд для тэатральнага музея! Не буду пералічваць усё. Адначасна толькі рукапісы п'ес, дзённік, мемуары, амаль скончаную п'есу «Несцерка», поўны збор кніг Шэкспіра (як буржуазнага драматурга), крамянае ружжо, шмалю пана Сурьнты, бутафорыю, а таксама іншыя дакументы як «рэчавыя доказы». На разгляд усіх канфіскаваных «па справе Галубка» матэрыялаў запрацілі пісьменніка В. Вольскага-Зейдэля (у мінулым чэкіста), каб той як знаўца драматургіі Галубка даў сваё заключэнне.

Вольскі-Зейдэль здаўна лічыў драматургію Галубка шкоднаю (аб гэтым гавораць назвы ягоных артыкулаў: «Знішчыць рэшткі нацыяналізму ў сцэнічным мастацтве», «Супраць вульгарызатарства, прышывання ярлыкоў і шкоднага пуштазвонства» (В. Вольскі-Зейдэль: «Звязда» ад 19 студзеня 1934 г. і «Полымя рэвалюцыі» № 5 за 1934 г.), а літаратурны крытык Алесь Есакіў па гарачым следзе піша артыкул «Вораг народу пад маскай драматурга» (газета «ЛіМ» ад 30 ліпеня 1937 года). Трэці знаўца тэатральнага мастацтва Мендэль Модэль, не шкадуючы чорных фарбаў, даваў дыхту Галубку за меладраматычнасць п'ес — у ёй Модэль бачыў нацыяналізм і нацдэмаў.

Бяда за бядою навалваюцца на плечы жонкі Галубка, не маладой ужо жанчыны, і яна, не бачыўшы ніякага выйсця з таго становішча, якое агарнула сям'ю, рэжа сабе вены. Яе знайшлі ў парку Чэлюскінцаў і ледзь выратавалі.

...Не дачакалася маці сваёй сыноў з вайны — усе яны загінулі, абараняючы Радзіму і гонар свайго бацькі. Нікога не засталася ў жывых з вялікай сям'і Галубка — нашчадкаў са славымі прозвішчам...

трудносьцямі... наступствы былі цяжкімі. Абвінавачанні ў развале тэатра няцяжка пацвучу ў артыкуле «Покончыць с попустительством врага на театральном фронте», апублікаваным у газеце «Рабочий» 3 жніўня 1937 г. пад ініцыяламі Р. Г. «Работа в БДТ-3 велась без всякого плана, трудовой и творческой дисциплины в театре была совершенно расшатана...» Артыкул, што кляміў замаскіраваных ворагаў, быў палітычным водгуллем на арышт У. Галубка, хоць ягонае імя ў ім не згадвалася. Артыкул даваў бачнасць падставы для прыняцця ЦК КП(б) БССР пастановы ад 8 верасня аб ліквідацыі тэатра, чый творчы склад «пасля дасканалай праверкі» мелі на мэце раскідаць па іншых калектывах. Мабыць, па выніках гэтай праверкі і былі рэпрэсаваны некаторыя акцёры БДТ-3?

Дарэчы, БДТ-3 на той час не існаваў ужо. Ліпеньскай пастаовай урадавай камісіі па справах мастацтваў пры СНК БССР ён быў перайменаваны ў Гомельскі гарадскі тэатр. Змена статусу (адначасова і БДТ-1, і БДТ-2) аўтаматычна змяняла грамадскае становішча калектыву і формы яго дзяржаўнага фінансавання. Наўрад ці гэта было падрыхтоўкай да планавога ліквідавання тэатра. Нагледзячы на буйныя пралікі з ягоным стацыянараваннем, калектыву на праўду прафесійна вырас, меў падтрымку прэсы, хоць, як са шкадаваннем пісаў рэжысёр Л. Ліцвінаў, згубіў усе сувязі з «фальклорам, які так упрыгожваў яго спектаклі ў папярэднія гады».

У першым або ў адным з першых публічных паведамленняў Р. Г. у газеце «Рабочий» пра дзейнасць варажых элементаў у трупі, шукаць логіку бессэнсоўна. Рэальнае становішча тэатра свядома скажалася.

Не было ў БДТ-3 такога выпадку, каб п'есы ставіліся з 2—3 рэпетыцыяй, як пра гэта пісаў аўтар артыкула. Прафесійная рэжысура тэатра магла б прыняць гэты выпад як абразу. Не ішла ў рэпертуары тэатра і «гносная драматургія»: ідэалагічная правільнасць пастаўленых у 1936/37 гг. п'ес была падмацавана іх прэмерна на частымі пастаўкамі на агульнасаюзнай сцэне. Да новай драмы У. Галубка пра грамадзянскую вайну «Чырвоныя праменні» так і не паспелі прыступіць. Рэжысёрам К. Саннікаў і В. Пацехіну ўказвалася на тое, што яны «не могуць не ведаць о творящихся в театре преступлениях, а іменна — аб сістэматычным скажэнні на сцэне савецкіх п'ес, якія... яны самі ж (не Галубок!) ставілі».

Набор найбязглуздых абвінавачванняў... вось яна якая, тэатральная гаспадарка Галубка! Чаму ж тады інстанцыі, ад рашэння якіх залежаў лёс калектыву, не ставілі на сваіх пасяджэннях пытанні пра змену мастацкага і адміністрацыйнага кіраўніцтва ў тэатры? На дырэктарскае месца, як было гэта ўжо не раз у беларускай тэатральнай гісторыі, можна было прызначыць адпаведнага выканаўцу. Дык чаму ж тэатр усё ж ліквідавалі!

Дакументаў, якія б засведчылі нешта пэўнае, пакуль не выяўлена. З вобразам У. Галубка, з яго неверагоднай славай у народзе не мог параўнацца ніводны, самы звышпапулярны мастак. Нават сёння на папках дакументаў або выразак пра БДТ-3 бібліяграфы або архіварыусы ў дужках указваюць «Тэатр У. Галубка». Пра БДТ-3, які існаваў зусім нядаўна, ведаюць толькі гісторыкі тэатра. Аднак, каб вытрусіць з народнай памяці У. Галубка, трэба было знішчыць плён ягонай дзейнасці. Ці не таму разам з Галубком закончыў сваё існаванне і БДТ-3?

І ЯШЧЭ РАЗ ПРА НАРОД І НАЦЫЮ

Гэта — не асабістая крыўда

Узяцца за пяро мяне прыму-сіў артыкул акадэміка Ю. Астроўскага, на жаль, ужо нябожчыка. Акадэмік Астроўскі з па-зіцый генетыкі вельмі ўдала даказаў, што на Беларусі практычна няма этнічных палякаў, як няма і этнічных рускіх, акрамя хіба эмігрантаў пасляваеннай хвалі. Але да генетычнага доказу хацелася б дадаць невялічкі этнаграфічны разгляд гэтай праблемы на прыкладзе аднаго тыповага беларускага шляхецкага засценка.

Вёска Сейлавічы, што на Нясвіжчыне, складаецца з дзвюх частак: уласна вёскі, дзе жывуць у большасці праваслаўныя, і засценка, дзе жывуць каталікі. Гэта зараз на картах усюды пішуць вёска Сейлавічы, і самі людзі забыліся, дзе была тая мяжа паміж засценкам і вёскай, а яшчэ на вайсковых картах 50-х гадоў асобна абазначаліся вёска Сейлавічы і асобна засценка Сейлавічы. Аднавадна гэтаму ў вёсцы жывуць праваслаўныя, якія пішуць беларусамі, а ў засценку каталікі, якія пішуць палякамі.

Не будзем удзяляць асаблівай увагі праваслаўным, раз яны і так пішуць беларусамі, а разгледзім, наколькі з'яўляюцца палякамі каталікі.

Пачнём з таго, што да рэвалюцыі тут не было ні беларусаў, ні палякаў, а былі адны тутэйшыя, якія дзяліліся на шляхты і мужыкоў. Не было ў тым сэнсе, што ніхто не мог зразумець, чаго ад яго хочучы, калі пыталіся пра нацыянальнасць. Яны былі жыхарамі гэтай зямлі, як бы іх ні называлі: русінамі ці літвінамі. Але пасля Рыжскай дамовы, калі Сейлавічы апынуліся за 7 кіламетраў на захад ад савецка-польскай мяжы, польскія ўлады спраўна перапісалі ўсіх каталікоў у палякі. Ад таго часу ўсе каталікі і пішуць палякамі.

А мо яны і былі палякамі, ды толькі самі пра гэта не ведалі? Для адказу на гэтыя пытанні прааналізуем прозвішчы і імёны каталікоў засценка Сейлавічы, паспрабуем знайсці іх гістарычныя карані.

Пачнём з прозвішчаў. Яны тут трох тыпаў. Прозвішчы тыпу: Некраш, Цвірка, Суднік, Галаўня, Акінчыц, Урбан, Салавей. Прозвішчы на -іч: Зубовіч, Фірановіч, Бяліновіч, Драздовіч, Хоміч, Пяткевіч, Марцінкевіч, Ранцэвіч, Станкевіч, Матусевіч. І прозвішчы на -скі, -цкі: Глагоўскі, Савіцкі, Секяржыцкі, Рышашэўскі, Мірашэўскі, Шыдлоўскі, Грынявіцкі, Мазалеўскі, Язвінскі, Васілеўскі, Мусліцкі, Лазоўскі, Крэпскі, Петрашэўскі, Сярпінскі. Але такія ж самыя прозвішчы і ў праваслаўных жыхароў вёскі Сейлавічы: Белік, Ярмак, Карпук, Марніюк, Хаўчыца, Таратута, Салавей, Кухта; Ярашэвіч, Грыгаровіч, Абрамовіч, Бутрымовіч; Жукоўскі, Ліхадзіўскі, Шыбіцкі, Шумскі, Карлінскі.

Адрозненне хіба толькі ў тым, што многія каталіцкія прозвішчы належаць прадстаўнікам старых шляхецкіх родаў і маюць прыдаткі, якія зараз не пішуць, але ўсё яшчэ хаваюцца ў памяці. Напрыклад: Суднік-Грынявіч, Некраш-Лапатэцкі, Цвірка-Гадзіцкі і г. д.

Як у прозвішчах, так і ў прыдатках практычна немагчыма знайсці элементы польскага вымаўлення. Цікава было б сустрэць пад Варшавай ці Познанню карэннага паляка з прозвішчам Лапатэцкі ці Лазоўскі, Мазалеўскі ці Драздовіч. Яшчэ можна згадацца з прыпольшчаным гучаннем прозвішчаў Шыдлоўскі, Мусліцкі, Секяржыцкі і то з вялікім нацягам, таму што немагчыма дакладна вызначыць іх старадаўняе гучанне. Асноўная ж маса прозвішчаў настолькі беларускія, наколькі гэта на нашай Беларусі магчыма. Прозвішчы маюць не толькі беларускія карэнні, а і падмацаваны геаграфічнымі назвамі. На Беларусі 8 вёсак з назвай Суднікі, ёсць Некрашы і Некрашэвічы, Акінчыцы, Хомічы, Рышашы, двое Язвін і адно Язвіна, Зубава, двое Васілевіч, Урбаны, Грынькі і Грынькі, былі Мірашы. На больш буйной карце можна знайсці падмацаванні амаль усіх прозвішчаў, што безумоўна сведчыць пра даволі глыбо-

кую старажытнасць гэтых прозвішчаў на Беларусі. Нельга прайсці і міма таго, што шмат якія з гэтых прозвішчаў носяць і каталікі, і праваслаўныя. Суднікі, Цвіркі, Хаўчыкі, Салаўі ёсць і каталікі, і праваслаўныя, адны пішуць палякамі, другія беларусамі.

Ну, а можа, гэтыя людзі былі апалчаны 500 гадоў назад і з таго часу нясуць сваю польскасць? Для адказу на гэтае пытанне звернемся да імёнаў сейлаўскіх засценкаўцаў, якія нарадзіліся да рэвалюцыі, зараз практычна ўсе паўміралі, але якіх яшчэ памятаюць людзі.

Пачнём з мужчынскіх імёнаў. Вось найбольш часта ўжываемыя: Вінцэс, Адаць, Ясь, Міхась, Вінтусь, Пятрусь, Язэп (Езік), Люцыян, Анось, Роліусь. Поўныя іх імёны гучаць так: Вікенцій, Адам, Ян, Міхал, Віктар, Пётр, Іосіф, Люцыян, Антон, Рамуальд.

Згадаем і поўныя жаночыя імёны, якія захаваліся ў памяці: Марыя, Алімпіяда, Тафіліяда, Леаніда, Леакадзія, Сцефаніда (Сцефаніда), Кацярына, Алена, Ганна, Рамуальда, Разалія, Сафія, Вікторыя, Вераніка.

Што ж мы бачым? Як сярод мужчынскіх, так і сярод жаночых імёнаў насельнікаў засценка Сейлавічы, які і шматлікіх іншых засценкаў і мястэчак (Пасяні, Бучныя, Суднікі, Мірашы, Затур'я, Бузуны, Слаўкава і інш.) вакол Сейлавіч, да рэвалюцыі, пераважаюць грэчаскія імёны, прычым сярод іх такія рэдкія, як Тафіліяда, Леакадзія.

Але так было да 1920 гадоў нашага веку. А пасля немаганнямі польскага касцёла на гэтыя імёны накладваецца новы імённы пласт. Валам павалілі пасля хрышчэння маленкія Збышкі, Зэнкі, Лешкі, Казікі, Зюмакі, Зыгмусі, Рысі, Франкі, Ванды, Данусі, Чэсі, Рэні, Ядзі, Ваці, Карольці і Каралі, Крысі і Мар'яны. Звярніце ўвагу, якая розніца. А чаму? Таму, што ўсе дарэвалюцыйныя імёны — гэта прадаўжэнне самабытнай імённай традыцыі, якая існавала без знешняга ўздзеяння, а пазнейшыя — вынік

паланізатарскага насаджэння. Але адкуль жа ў каталіцкім асяроддзі такая моцная грэчаская імённая традыцыя? Тлумачэнне вельмі простае — з уніяцтва, а значыць, з праваслаўя, бо каталікі, як вядома, ва уніяты не пераходзілі.

Вось мы і дайшлі да сутнасці: усе тыя каталікі, што зараз пішуць палякамі, зусім нядаўна былі уніятамі, а яшчэ раней праваслаўнымі і да пальшчыны не мелі аніякага дачынення.

Дарэчы, самабытную імённую традыцыю палякам знішчыць так і не ўдалося. Яшчэ і зусім нядаўна дзяцей прадаўжалі называць і Леакадзіямі, і Леанідамі, і Веранікамі, і Рамуальдамі. Праўда, на сёння ад гэтай традыцыі амаль нічога не засталася, што ў каталікоў, што ў праваслаўных — Ірыны ды Марыны, Сяргей ды Андрэй.

Такім чынам, мне здаецца, мы зусім паспяхова вырашылі «польскую праблему» на Нясвіжчыне. Аказваецца, палякаў там ніколі і не было сярод тутэйшага насельніцтва, а ўсіх асаднаў Сталін прыбраў яшчэ ў 1939 годзе. Праўда, тутэйшыя людзі вырашылі гэтую праблему яшчэ раней і ніхто палякам сябе асабліва не лічыць. Шляхта ды шляхта — хай сабе так і будзе. Да таго ж па-польску ніхто і трох слоў звязць не можа, гучыць тут наша слаўная сёння «трасянка».

Такая ж сітуацыя і ў іншых вёсках, мястэчках і буйных засценках, па ўсёй Беларусі. І спроба падняць там нейкае польскае пытанне — гэта спроба падманам, падтасоўкай гістарычных фактаў, карыстаючыся няведаннем людзмі сваёй гісторыі, перашкодзіць адраджэнню беларускай нацыі, той нацыі, неад'емнымі часткамі якой з'яўляюцца як беларусы-праваслаўныя, так і беларусы-каталікі, а разам з імі і людзі ўсіх іншых веравызнанняў, якія жывуць на нашай адзінай для ўсіх Беларусі.

Станіслаў СУДНІК.

г. Цвер.

14 чэрвеня г. г. я накіраваў ліст на Беларускае радыё ад імя дзяцей і ўнукаў, каб павіншаваць нашу матулю і бабулю з нагоды яе дня нараджэння. Я папрасіў перадачу «Жадаю Вам» перадаць песню «Кася» (былі прыведзены радкі з гэтай песні: «...як лілея на Дунаі, як пралеска ў белым гаі...») ці якую іншую беларускую песню. Вельмі прасіў выканаць заяўку ў дзень нараджэння маці — 22 чэрвеня (перадача «Жадаю Вам» ішла ў эфір 21 чэрвеня). Я разумеў, што лістоў у адрас перадачы прыйдзе шмат, і непакоіўся, што віншаванне прагучыць у іншы дзень. Так і здарылася: 21 чэрвеня атрымаў паведамленне: «...слухайце перадачу «Ад шчырага сэрца» 25 чэрвеня ў 21 гадзіну». Але нікаеата было ад таго, што паведамленне надрукавана на беларускай мове, а канверт падпісаны «на великому і могуцём».

Ды пра самае галоўнае. Складаныя пацуці былі ў мяне ад гэтай перадачы. З аднаго боку — прыемна пачуць у эфіры віншаванне ў адрас мамы, з другога — пацуці сораму і прыкрасці па заканчэнні перадачы. Чаму? Віноу таму песні, якія прагучалі за гэтую гадзіну эфіру. Усё і ўсё тут можна было пачуць: і Аляксандра Малініна і Людмілу Зыкіну з яе «...російскімі матэрыямі...», і «Севастопольскі вальс»... Не прагучала толькі беларускай песні.

Наўжо сярод дзесяткаў, соцень лістоў, аўтары якіх пісалі на перадачу, не знайшлося ніводнага, які пажадаў бы, каб для яго бацькі, маці альбо любімага чалавека прагучала беларуская песня? Не пазверу!

Я, урэшце, не хацеў тут выказаць толькі сваю, асабістую крыўду. Хто, як не радыё ці тэлебачанне, павінны абуджаць у людзях роднае слова, адраджаць культуру? Атрымліваецца, што маюць рацыю тыя, хто сцвярджае: «...нічога ў вас з гэтым рускім мовным не атрымае»...»

Эдуард БОКІ.

г. Мінск.

«Падстаў для пракурорскага ўмяшання — няма...»

(Пачатак на стар. 5).

і перадаў яму дзённік. Як дзённік апынуўся ў інстытуце, не магу зразумець... Была ў мяне сустрэча і з Яўгенам Сцяпанавічам Парфянюком. Цяпер ён займае вышэйшую прыступку ў царкоўнай іерархіі Брэста, мае сан благачыннага, архірэя, з'яўляецца настояцелем Свята-Сімяонаўскага сабора ў Брэсце, народны дэпутат Беларусі. Па яго словах, ён сапраўды некалі звяртаўся да Паповай з просьбай пазаймацца з яго сынам-студэнтам, хоць і адмаўляў нейкую сваю асабістую дружбу з гэтай сям'ёй. Разам з тым, айцец Яўгеній пры нашай гаворцы прызнаў, што ведаў пра існаванне дзённіка Гаражанскага, нават чытаў яго. Яўген Сцяпанавіч выказаўся ў тым сэнсе, што яго шакіраваў негатыў, з якім у дзённіку гаварылася пра Леніна, камуністычную ўладу.

Пры ўсёй маёй пачцівасці да сану айца Яўгенія, я паставіў перад ім пытанне рубам: ці ведае ён, што Гаражанскі і яго жонка Папова вусна і пісьмова ў розных заявах сцвярджаюць, што дзённік быў перададзены на захаванне яму. У адказ Я. Парфянюк катэгарычна абверг гэтыя сцвярджэнні.

Ну, што ж, у мяне няма падстаў не верыць і яму...

Дарэчы, усе спробы Гаражанскага вярнуць дзённік аказаліся марнымі. Як вынікае з нагаданых вышэй адказаў органаў пракуратуры, лёс іх невядомы. Я думаю (гэта мае асабістае меркаванне),

што дзённік апынуўся там, адкуль і быў перададзены ў інстытут. Відаць, толькі вядомаму святару, народнаму дэпутату Расіі Глебу Якуніну з яго аўтарытэтам і магчымасцямі пад сілу развязаць падобныя вузлы...

Амаль адзінаццаць год — з кастрычніка 1979 па красавік 1992 года — адмахаў мятлою на царкоўным двары Юрый Фёдаравіч Гаражанскі. Бачыў даведку аб ягонай зарплате — з 1979 па 1990 год 90 рублёў у месяц, апошнія два гады — па 200...

У адзін з красавіцкіх дзён гэтага года пасля досыць непрыемнай размовы з айцом Яўгеніем Гаражанскім падаў заяву аб звальненні з пасады царкоўнага дворніка. Назваў яму пазванілі з рэктарата інстытута і паведамілі, што па пратэсце Пракуратуры рэспублікі ён адноўлены на працы. Праз пяцінаццаць гадоў!

У гутарцы са мной Юрый Фёдаравіч сказаў, што бачыць ва ўсім гэтым «божескі прамысел». Можа, і «божескі», калі лічыць, што ён кіраваў дзеяннямі атэісты Людмілы Арсенаўны Паповай, яго жонкі, якая ні на хвіліну не змірылася са здэкам, учыненым у адносінах да яе мужа і да яе самой. Я ўяўляю, што давялося перажыць гэтай субтыльнай з выгляду жанчыне за апошнія паўтара дзесяцігоддзя. Не толькі матэрыяльныя нястачы, а і пастаянны псіхалагічны прэс. Як было, напрыклад, растлумачыць бацькам, якія не жывуць у Брэ-

сце і былі, па словах Людмілы Арсенаўны, «прававернымі камуністамі», звальненне Гаражанскага з інстытута, яго працу дворнікам у царкве? У дзесятым класе сын аднойчы «ўзрадаваў» яе навіной — «класны» сказаў, каб ён публічна адрокся ад бацькі...

Л. Папова пісала ва ўсе канцы — інстытут, партыйныя і савецкія органы, газеты, пракуратуру. Амаль адусюль ішлі адпіскі, падобныя на адказы мясцовай пракуратуры, нагаданыя на пачатку гэтых нататак.

Мне цікава было паслухаць, чым кіраваўся пракурор Маскоўскага раёна Брэста В. Амелянюк, даючы ў 1990 і 1991 гадах аднолькавыя адмоўныя адказы Гаражанскаму і Паповай — «падстаў для прыняцця мераў пракурорскага рэагавання не маецца».

Валерый Васільевіч доўга ўспамінаў справу Гаражанскага: «Ведаецца, працы шмат, усё ў галаве не ўтрымаеш». Але калі паказаў яму копію яго адказаў, адразу ўспомніў — так, падпіс яго, але займаліся высвятленнем акалічнасцяў звальнення Гаражанскага яго падначаленыя. Паклікаў у кабінет памочніка пракурора Н. Мазур. Ніна Мікалаеўна, маючы яшчэ жанчына, прыкметна хвалюючыся (не кожны дзень цікавацца яе працай сталічных журналісты) пачала расказваць, як хадзіла ў інстытут, знаёмлілася з дакументамі, гаварыла з людзьмі. «Чым кіраваліся вы, — пацікавіў-

ся я, — упісаўшы ў адказ такую фразу: «...Акрамя гэтага, было ўстаноўлена, што вамі перадаваліся іншым асобам рукапісныя матэрыялы антысавецкага зместу...»? Н. Мазур разгублена паглядзела на Амелянюка, нібы чакаючы ад яго дапамогі. «Гэта мне дацэнтны казалі, — нарэцка вымавіла яна. «Якія дацэнтны!» — не зразумеў я. «Ну ты, што некалі з ім працавала, — растлумачыла Ніна Мікалаеўна. Пазней я даведваюся іх прозвішчы. Не здзівіць, што некаторыя з «дацэнтаў» былі сярод тых, хто пяцінаццаць гадоў назад цкаваў Юрыя Фёдаравіча. Падумалася толькі: ну добра, у 1977 годзе ім было боязна ісці супраць цяжэння, пад пільным вокам «куратора» КДБ і сакратара інстытута кагарткома хацелася выслужыцца. Але год-два назад, калі ўжо і Сахараў быў вярнуць з сылкі, калі набірала моц дэмакратыя, адчуваўся блізкі канец таталітарнага рэжыму, — што тады прымушала іх, ды і раённага пракурора таксама, талдычыць пра «антысавецкую дзейнасць» Гаражанскага? Надзея, што ўсё вернецца на «кругі свае»? Ведаецца, — гаварыў мне з прыкрасцю Амелянюк, — тое, што раней лічылася вялікай крамолай, цяпер можна пачуць на кожным кроку, паспрабуй разбярэцца, па якіх законах дзейнічаць. Тыя ж, старыя, ніхто не адмяняў...»

Відаць, па законах сумлення, гонару, прыстойнасці. А гэта ў чалавека або ёсць, або няма. Пры любых грамадскіх фармацыях.

Потым я спытаю Юрыя Фёдаравіча, як тыя «дацэнтны» глядзелі яму ў вочы, калі яго аднавілі на працы і ён прыйшоў у інстытут? «Звычайна глядзелі, як быццам нічога і не было, — адказаў Гаражанскі, — Бог іх настаў на розум».

Каб жа...

Міхась ЗАМСКІ.

ФЕСТИВАЛІ

105 гадоў і тры дні

З часам мы паспрабуем увесці чытачоў «Ліма» ў атмасферу Міжнародных Шагалаўскіх дзён у Віцебску — паспрабуем, бо перадаць усе нюансы тых трох дзён, перапоўненых падзеямі ды самымі рознымі эмоцыямі, немагчыма. Адзначыць стогадовы юбілей свайго вялікага земляка віцеблянам перашкодзілі аналічныя нядаўняга мастацкага грамадска-палітычнага ўкладу. Затое сёлётнае святнаванне 105-й гадавіны з дня нараджэння мастака Марна Шагала ператварылася ў сапраўдную ўрачыстасць. Прайшлі, ужо другі раз, Шагалаўскія чытанні, у якіх, апроч віцеблянаў, удзельнічалі госці з Масквы, Мінска, Пецярбурга, з гарадоў Германіі. Адбылося адкрыццё надмагільнага помніка адметнаму мастаку, першаму настаўніку М. Шагала — Юрыю Пэ-

ну, а тансама вернісажыгонных палотнаў у Мастацкім музеі. Арыгінальная экспазіцыя, прысвечаная М. Шагала, размешчалася ў выставачнай зале на Успенскай Горцы. Ансамбль салістаў «Класік-Авангард» выступіў з вялікай канцэртнай праграмай, а купалаўцы паназалі ў Віцебску адзін з лепшых сваіх спектакляў — «Памінальную малітву» Р. Горына. Шырокую цікавасць выклікалі заключныя мерапрыемствы Дзён: адкрыццё Дома Шагала (з пакуль што адзіным мемарыяльным паноем) па вул. Пакрыўскай і помніка мастаку. Сярод гасцей, якія выступілі на чырымоніі, былі выдатныя беларускія літаратары Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пётр Краўчанка.

Н. К.

ТЭАТР

Жарынка са старога «Крэсіва»

Беларускі тэатр «Ляльня» ўжо колькі разоў звяртаўся да творчасці Ганса Хрыстыяна Андэрсэна. На яго сцэне ў розны час акывалі старонкі казан «Русалачка» і «Стойкі алавяны салдацік». І вось новая работа творчага калектыву — плён сумесных намаганняў анцёрскай трупы, рэжысёра-пастаноўшчыка Віктара Клімчука, мастака Алеся Сідарава і кампазітара Алега Залётнева: 10 і 17 чэрвеня адбылася прэм'ера спектакля «Салдат і Ведзьма» па п'есе вядомага анцёра і рэжысёра Цэнтральнага тэатра лялек з Масквы Яўгена Спіранскага. У аснове сюжэта — казка Андэрсэна «Крэсіва».

Кінагледцаў, відаць, добра памятаюць мастацкі фільм «Старая, старая казка» з Алегам Далем у галоўнай ролі. Тэатр не ідзе ўслед нават за самай таленавітай пастаноўнай, самай арыгінальнай інтэрпрэтацыяй...

Юрась ІВАНОУСНІ.

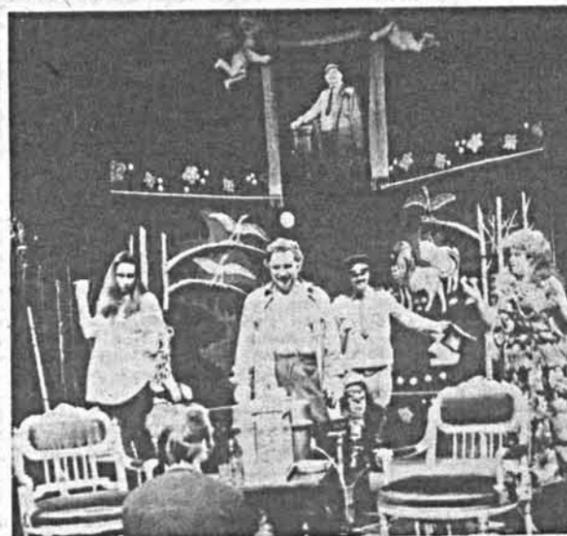
г. Віцебск.

Крытыкі на «Авансцэне»

Утвораны і распачаў дзейнасць Цэнтр тэатральнай крытыкі (ЦТК) «Авансцэна» (фундатар — Саюз тэатральных дзеячў Беларусі, пры якім і ладзіць сваю работу ЦТК). Старшыня — доктар тэатразнаўства Рычард Смольскі, які адначасова стаіць на чале секцыі крытыкі й тэатразнаўства Саюза тэатральных дзеячў Беларусі. Паводле ягоных слоў, выйсьце на «Авансцэну» тэатральнай крытыкі надарылася ў надзвычай скурутную для прыгожых мастацтваў часіну, але

яно патрэбна сёння як ніколі, — па сутнасці, незалежная Беларусь, шмат што адраджаючы, аднаўляючы ды пераставаючы, не можа не зважаць на тое, што стан такога неабходнага складніка інстытута тэатра, як тэатральная крытыка, не дужа задавальняе сёння, перадусім — адсутнічаюць новыя імяны, не надта захоплены перспектывай навуковых даследаў моладзь... Менавіта на захвочванне маладых і будучь найперш скіраваныя высілкі «Авансцэны».

«Сабака...» едзе на паветра

«Сабака з залатым зубам» У. Савуліча неўзабаве выпраўляецца на спецасаблівы гастролі на радзіму драматурга: з 8 па 13 ліпеня прадстаўнікі сталічнай «Вольнай сцэны» будуць дыхаць «воль».

ным» паветрам Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці. Эксперыментальныя сцэнічныя ўвасабленні («Вольная сцэна», як вядома, нішто іншае, як тэатр-лабараторыя) вымагаюць глядацкай размаітасці!

ЛІТКУР'ЕР

«Мары» дапамагае «Юнацтва»

У Заслаўі адкрыўся дзіцячы цэнтр вольнага часу «Мара». Мясцовыя ўлады перадалі маленькім гаспадарам старое памяшканне камбіната бытавога абслугоўвання. Цяпер тут можна выбраць дзіцячую кнігу па густу, пагартыць газеты і часопісы ў чытальнай зале, адпачыць у зале іг-

равых аўтаматаў. У добры шлях комплексу дзіцячага адпачынку сказалі мэр Заслаўя Васіль Рыгоравіч Баранаў, пісьменнікі Валянцін Лунша і Уладзімір Марун, якія ад імя выдавецтва «Юнацтва» падарылі юным гараджанам бібліятэчную дзіцячую літаратуру.

Закажыце неабходныя кнігі

У магазін «Кнігарня пісьменніка» Рэспубліканскай фірмы «Белкіна» паступілі тэматычныя планы рэспубліканскіх выдавецтваў «Мастацкая літаратура», «Навука і тэхніка», «Народная асвета», «Вышэйшая школа», «Полымя» і іншых на 1993 год. Пісьменнікі, аўтары, усе чытачы маюць магчымасць своечасова замовіць для сябе неабходныя выданні. Нагадаем, што магазін знаходзіцца па адрасе: г. Мінск, вуліца Казлова, 2.

ДРУК

«Пралеска» № 5

«Адкуль наш род» — часопіс вуснамі У. Арлова пачынае аповяд пра гісторыю Беларусі. Аповяд гэты адрасуецца, зразумела, самым маленькім, адсюль і ланкічнасць раздзелаў-навел, кожны з якіх займае літаральна два-тры дзесяткі радкоў — «Першы жыхары беларускай зямлі», «Каменны вена», «Жалезны вена», «Славяне і балты», «Старажытныя багі», «Святы нашых продкаў», «Дзе пасліліся славяне». Адначасова «Пралеска» расказвае пра жыццёвы і творчы шлях У. Арлова.

У дапамогу вывучаючым літары «дж», «дз» і лічбу «9» адрасуецца чарговы выпуск «Азбучніка і лічылкі». У Васілевіч расказвае пра свята, якое з'яўляецца неад'емнай часткай культуры нашага народа — «Купала Івана на вуліцу звала». Т. Арлова гаворыць пра гуанне вяснян. Пра тое, як навучнік старэйшых дашкольнаў беларускай мове, разважаюць Н. Маскаленка і Н. Старжынская. «Што такое метапраграмы?» — У. Мацвееў дае дзецім своеасаблівы ўрок літаратуразнаўства.

«Роднае слова» № 6

«Анкета душы» — паззія — так назвала штрыхі да творчага партэта У. Нікляева Л. Гарэлік. Друкуецца кананічнае разгледу маладой беларускай прозы 80 — пачатку 90 гадоў, напісанага А. Бельскага. Часопіс адзначае 50-годдзе В. Рагоўшчы і прапануе яго выступленне «Вяртанне да Львова».

Значная частка матэрыялаў нумара аб'яднана назвай «Бярозаўшчына» — край педагогічнага натхнення. Абагульняецца вопыт педагогаў Бярозаўскага раёна ў справе выхавання падрастаючага пакалення, у тым ліку, канечне, у выкладанні беларускай мовы і літаратуры.

Ф. Ваданосава расказвае пра купалаўскія мясціны на Лагойшчыне, дзе ствараецца філіял Літаратурнага музея Янікі Купалы — «Па даўгінаўскім гасцінцы». Да 110-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы прымеркаваны і іншыя матэрыялы: «Мне

спячка сны аб Беларусі» А. Міраславіча і «Мне так пушта ў жыцці без яго» Я. Раманюскай пра сяброўскія адносіны Купалы і Коласа. У «Літаратурным вестразі», які вядзе М. Скобала, прадстаўлена паэтычная музыка Вольга Акуліч.

МУЗЫКА

Перамога ў Манрэалі

Вялікі поспех выпаў на долю маладога беларускага піяніста Сяргея Мікуліна: ён стаў лаўрэатам 23-га Міжнароднага конкурсу піяністаў у Манрэалі (Канада). Гэты конкурс адзін з самых складаных і прэстыжных у музычным свеце, яго насычаная праграма ўключае творы самых розных жанраў і стыляў. Скажам, толькі на I туры канкурсант павінен выканаць аж шэсць віртуозных эцюдаў, апроч шэрагу іншых твораў. Такого няма ва умовах ніводнага конкурсу. Перамога ў Манрэалі — не выпадак. Выхаванец прафесара І. Цвяткавай, С. Мікулін яшчэ п'яцікласнікам атрымаў дыплом на Міжнародным дзіцячым конкурсе піяністаў у чэшскім горадзе Усце-над-Лабай, будучы ўжо лаўрэатам II прэміі Рэспубліканскага конкурсу выканаўцаў. Апошнія два гады ён працягваў вучобу як асістэнт-станжор у класе прафесара Т. Ніналавай (Маскоўская кансерваторыя), часта выступаў з сольнымі праграмамі. Летась удзельнічаў у Міжнародным конкурсе піяністаў у Японіі, дзе ўдала прайшоў два туры. І вось у Манрэалі, дзе спаборнічалі 49 маладых піяністаў з 18 краін свету, Сяргею пашчасліва трапіць у фінал (дарэчы, удзельнічалі 2 піяністы з Расіі, па адным з Украіны, Літвы, але яны ў фінал не прайшлі; ніводны музыкант з прадстаўнічай каманды ЗША не прайшоў нават на II тур). Дзевяць фі-

налістаў выконвалі напісаны спецыяльна для конкурсу твор канадскага кампазітара Б. Чэрні «Аднойчы... у ценю ночы... удалечыні» і канцэрт для фартэпіяна з аркестрам. Сяргей выбраў Канцэрт № 4 Л. Бетховена, адзін з улюбёных сваіх твораў. Конкурс праходзіў у цудоўным Палацы мастацтваў і шырока асвятляўся ў друку — як непаўторнае свята музыкі. Пажадаем маладому піяністу С. Мікуліну, які пачынае і педагогічную дзейнасць у Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, творчай несупакоенасці, новых поспехаў і сустрэч са слухачамі. В. ЛАГВІНЕНКА.

Канікулы адкладваюцца...

Рэпетыцыя «Хэло, Долі!» у цэнтры харэограф з Англіі Джэйн Нолан. Фота І. МАКАЛОВІЧА.

У прыхільнікаў Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі — «Канікулы». А для мастацкага творчага калектыву яны адкладваюцца: не паехаўшы, як гэта было ў мінулыя гады, на гастролі, летнія месяцы тэатр выкарыстоўвае прадунтыўна. Новы тэатральны сезон плануецца адкрыць чарговай прэм'ерай — мюзіклам амерыканскага кампазітара Д. Германа «Хэло, Долі!» Гэты твор, напісаны ў 1963 г., быў упершыню пастаўлены праз год у Нью-Йорку, а ў хуткім часе крылы папулярнасці перанеслі мюзікл «Хэло, Долі!» ў СССР, дзе яго ігралі вядучыя тэатры аперэты. Апошняя пастаноўка была ў Сяврдлоўску, гадоў 20 таму. І вось мінскі рэжысёр В. Цюпа звярнуўся да гэтага твора. Ведаючы ў асноўных рысах стыль і эстэтыку В. Цюпы, пад кіраўніцтвам ягона некалькі гадоў назад у нашым тэатры мюзіка-медый пачаў складвацца новы творчы напрамак, вярчы ў творчы патамцыял анцёраў, можна спадзявацца, што новая

прэм'ера выніча шырокай рэзананс у музычна-тэатральным асяроддзі. Працуючы над спектаклем тансама дырыжор А. Сасноўскі, сцэнограф У. Ждануаў, мастак па касцюмах В. Жалонкіна, харэограф з Англіі Д. Нолан ды балетны тэатр Н. Дзячэнка. «Хэло, Долі!» вымагае выдатнай пластычнай падрыхтоўкі ад трупы, да таго ж, англійскі харэограф усяму пластычнаму малюнку спектакля надае пэўную стыльваю завершанасць і своеасаблівы каларыт. Сярод занятых у спектаклі артыстаў — Н. Гайда, В. Мазур, З. Вяржбіцкая, Г. Казлоў, А. Ранданіч, К. Лосеў і іншыя.

Дзіцячы музычны тэатр-студыя «Казка» таксама працуе над новай пастаноўкай. Гэта будзе «Дзіцячы альбом» на музыку вядомых п'ес П. Чайкоўскага. Па традыцы маладому калектыву дапамагаюць сталыя і калегі з Пецярбурга: рэжысёр-пастаноўшчык А. Пятроў ды мастак І. Прэс. Прэм'ера — у новым сезоне.

З. ЛЫСЕНКА.

ВЕСТКІ З-ЗА МЕЖАУ

Беларускае мастацтва ў Рызе

Дзякуючы намаганням рыжскай галерэі РОЛ-АРТ і Полацкага гісторыка-архітэктурнага запаведніка ў сталіцы Латвійскай Рэспублікі 22 чэрвеня была ўрачыста адчынена «Выстава народных промыслаў Беларусі». Акрамя народных майстроў, удзел у ёй узялі і прафесійныя мастакі З. Ліцвінава, С. Каткова, Э. Сямёнава (усе Менск), А. Лісёўская (Віцебск), Т. Козік (Наваполацк). У

экспазіцыі габелены, баттыкі, кераміка, мэбля з лавы, ручная вышыўка, іншыя мастацкія вырабы. Выстава стала прыкметнай з'явай у культурным жыцці горада: прыгожыя афішы, прэстыжнае выставачнае памяшканне. Сюжэты з адкрыцця выставы паназалі Латвійскае тэлебачанне і нават расійскія «Весткі». Беларускае тэлебачанне прамаячала...

А. К.

Паразумеца не спрыяе...

Беларускія праграмы на Дзяржаўным тэлебачанні Летувы сначочаны да трыццаці хвілін на месца, — адпаведна, да трох праграм. Прасцей за ўсё было б зрабіць заклад кіраўніцтва Летуўскага тэлебачання, пабедаўшы, маўляў, ізноў не шануюць беларусаў, калі б не пэўная аналічнасць: у свой час беларускія праграмы (і, натуральна, іхні рэдактар) былі, так бы мовіць, на парытэтных умовах далучаны да рэданцыі

рускіх моўных перадач. Парытэтычны ўмовы, нідзё не зафіксаваныя юрыдычна, у хуткім часе скруціліся... на нішто. Тамім чынам памылкі штатнага раскладу сталіся падставай для сённяшняй «міжнацыянальнай» несправядлівасці. Ах, гэтыя «пытанні крыві», самыя забытаныя ў свеце! Што-што, а старарэжымна-савецкая мадэль тэлебачання не тое што разблытацца, — паразумеца не спрыяе...

РЭПЛІКА

780 кніжак

Не затрымалася на паліцах кнігарняў кніга прафесара Г. Барышава «Тэатральная культура Беларусі XIII вена» — фундаментальны даслед размаітых «тыпаў ды форм школьнага, прыватнага палацавага ды буржуазна-камерцыйнага тэатра, а таксама народнай тэатральнай творчасці, дэнарацыйнага мастацтва і тэатральнага дойдліства... Зрэшты, выдавецтва «Навука і тэхніка»

выправіла ў свет усяго... 780 паасобнікаў. Здаецца, руская мова выдання гарантавала яму высокі накілад, а ўзровень вынадавання матэрыялаў, фантаграфія і да т. п. — шырокае кола чытачоў-неспецыялістаў, але... 780 кніжак уславілі здметную, міністэрска-ўрадавую палітыку ў галіне нацыянальнай культуры, калі гэтая палітыка існуе.

Ж. Л.

ВОЛЬГА

...Лета. Пыліць прасёлак, па якім паўзе жабрацкі воз з «будай». Будан хавае ад спёкі сляпую лерніцу з дзецьмі. Вось і вёска. Хударлявы Міша саскоквае з воза. Услед за ім падаецца да хаты і Валя. Чуецца нясмелы дзіцячы галасок: «Падарэце маю маму сляпую...». Маці дастае леру, гучыць сумная песня. На ганак выходзіць гаспадыня, з-за яе спадніцы выглядваюць цікаўныя малыя. «Чым багаты...» — яна падае лусту хлеба і кавалак сухога сыру.

Валянціна Арцёмаўна ўспамінае: «Людзі нас ніколі не крыўдзілі. Падавалі, што маглі: на Палессі звычайна выносілі гарнец жыта і кавалак палатна, у тых вёсках, дзе трымалі авечак — воўну. А смак грачанікаў, якія падавалі нам у Цімкавічах і Грозаве, памятаю дагэтуль, хоць колькі ўжо часу мінула з тае пары...»

Так, прайшлі дзесяцігоддзі. Але не сцерлі яны мінулае, памяць захавала нават дробязі, на погляд сучаснага чалавека — нязначныя. Я слухаю жанчыну і міжволі адчуваю ся-

часе памерлі. А потым з'явілася на свет Аленка». Яна змоўкла, у каторы ўжо раз дзівячыся таму, як магла сляпая жанчына спраўляцца з абавязкамі маці: няньчыць малых, абмываць і даглядаць, хадзіць за імі, калі хварэлі: Арцём стараўся пракарміць сям'ю, але, мусіць, не хапіла мужнасці ў гэтага чалавека.

НА ЖЫЦЦЁВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

«ПАДАРЭЦЕ МАЮ МАМУ СЛЯПУЮ...»

Калі старэйшай дачцэ, Валі, было 5 гадоў, бацька пайшоў да другой жанчыны. Бедная маці, калі даведлася пра гэта, звар'яцела. Год яе лячылі ў Менску. За гэты час памерла ў прытулку маленькая Аленка. Старэйшых, Валю з Мішам, дзед Карп забраў да сябе. Але Арцём выкраў хлопчыка і разам з ім і сваёй жанчынай падаўся ў белы свет.

ВАЛЯ

Я трымаю ў руках невялікі бланк, 42 старонкі якога шчыльна спісаны дробным акуратным почыркам. Гэта не проста дзясочны дзённік, гэта — сведчанне часу.

Першыя запісы: «6. VII. 41 года. Доўгае. Нядзея. Два тыдні прайшло цяжкага становішча. Вайна.

12. VII. 41. Чутны выбухі цяжкіх гармат. Самалёты лётаюць над вёскай. Што будзе? 29. VIII. 41. Наступае вясень... Немцы ўстанавілі свае парадкі. Пасля 10 гадзін хадзіць забаронена і шмат яшчэ чаго. Не чуваць спеваў моладзі. Нават не бачна дзяцей, якія бегалі і гулялі раней на вуліцы».

Напярэдадні вайны Міша паступіў у ваеннае вучылішча, але так і не даехаў да яго — пачалася вайна. Хлопец пайшоў у партызаны. Калі аднойчы ў 1943 годзе ў вёску наведваўся вядомы на ўсё наваколле кат Логвін са сваімі падручнымі, ён дапытваў Валю, нават да сцяны ўжо паставіў, але нешта перашкодзіла яму ў той раз забіць дзяўчыну.

«1944 год. Вайна працягваецца. Усё гэтак жа небяспечна жыць, як і два з паловай гады назад.

11 мая 1945 года. Трыці дзень мірнага жыцця. Вайна скончылася. Дзень Перамогі святнавалі добра... Лес цудоўна распушціўся. Квітнеюць сады, чаромха, бэз. Як хораша!»

Пасля вызвалення Беларусі Валя апынулася ў Мікашэвічах. У той час там размясціліся раённыя ўстановы. Многія партызаны «занялі пасады». Міша стаў сакратаром райкома камсамола. Запрасіў на працу ў Мікашэвічы доўгаўскіх дзяўчат. Разам з сяброўкамі прыехала і Валя. Яе прызначылі загадчыцай ЗАГСа. Цяжкая была маладой дзяўчыне. Успамінала родную вёску, непакоілася аб маці.

«15. XII. 44. Цяжкія вясніны, здаецца, я іх не бытрымаю. Чытаю цікавае апавяданне, а ў гэты час па радыё перадаюць добрую музыку. Але на сэрцы цяжкія, і музыка не ўздзейнічае, як калісьці.

23. XII. 44. Зноў нядзея, і той жа самы прыгнечаны, цяжкі, сумны настрой. Душа баліць, на вуліцы цудоўна. Мароз, зоркі ярка блішчаць, але я не захоплююся, як калісьці ў сваёй любай вёсцы.

6. VII. 45. Каханне на ўсякі ўзрост мае свае пануты. 13. VII. 45. З 7-га па 12-е была ў Пінску... Мяне мучыла незадаволенасць сабою, было шнада свайго жыцця, якое мінула так хутка і нецікава, і я ўсё думала пра тое, як добра было б вырваць са сваіх грудзей сэрца, якое стала ў мяне такім цяжкім.

18. VII. 45 г. Субота. Прайшоў год, як я жыў у Мікашэвічах. Гэты год пусты, дні расталі, як снег. Сёння добрае надвор'е, сонейка ясна свеціць, а я тут адзінокая, і на рабоце, і дома. Няма кніжан, каб пачытаць, ну зусім адзінокая, нават няма сяброўкі, не толькі сардэчнай, але і ўвогуле.

Бачу вуліцы, дамы, дрэвы, і людзі ходзяць — усю паўсцяжэнную мітусню, а ўвечары гляджу на неба, на зоркі, якія калісьці здаваліся цудоўнымі. Кладуся спаць, раніцай у 7 гадзін слухаю зводку пра ваенныя падзеі ў Японіі. 10 дзён, як зноў ідзе жудасная вайна, зноў нашыя бацькі праляваюць кроў на чужой зямлі.

«Як бы мне хацелася быць зараз дома!»

20. VIII. 45 г. Навошта зайздросціць, што нехта жыве добра, што ён шчаслівы? Як даводзіцца жыць, так, значыць, і павінна быць добра. Але як я прымушу слеба пагадзіцца з гэтым?»

Запісы перамяжоўваюцца пералікам прачытаных кніг і ўбачаных кінастужак, чужымі думкамі, якія адчуваліся бліжэйшымі на той час.

Валя імкнецца да іншага жыцця, але дзе яго шукаць? Дзяўчына сумуе. Нават прыход вясны яе не радуе.

Пушкіна і помнік. Глядзела — і мурашкі бегалі па скуру. Праездзілі да 2 г. дня. Вярнуліся дамоў і ў 4 г. з Зояй паехалі да дзядзі Аляксея. Цяця прыняла добра, паабедалі і пачалі гуляць у дурня. Раптам заходзіць дзядзя і як закрывае: «Навошта вам карты?! Ідзіце лепш на Красную плошчу і ў Маўзалеі Леніна, бяраце білеты ў Вялікі тэатр на заўтра». І тады мы пайшлі, абышлі вакол Маўза-

«2. 3. 46. Неба блакітнае-блакітнае. Сонейка ярка свеціць, адбіваецца на белым снезе, таму вачам балюча глядзець. Надыходзіць вясна, цяжкая, непсыяная, непрыемная. Такая пустача, што няма сіл жыць, апаноўвае лянота і сон агортвае».

Але жыццё перамагае. Вясна, узрост, дзясочныя мары і жаданні бяруць верх.

«22 мая 46 года. Пазнаёмілася з С.

6. VI. 46. З С. бачуся кожны дзень. Увечары разам ходзім у кіно і на танцы, але днём ён ад'язджае. Сэрца нічога не кажа, быццам бы няма яго зусім.

23. VII. Атрымліваю лісты ад С.»

Лісты прыходзяць і ў Мікашэвічы, і ў Доўгае, куды Валя прыехала на летні адпачынак. Настрой у яе бадзёры, хочацца некуды ляцець, нешта цікавае ўбачыць. І дзяўчына выбіраецца да сваякоў у Маскву.

«14. IX. 46. Не так проста мне ўсё даецца. Ледзьве выбралася з Гомеля, праседзеўшы там болей за дзве суткі. У вагоне было гарача і шумна. Трошкі заснула, і раптам мяне разбудзілі: «Трэба выгрузацца». Выйшла з вагона, цёмна, незнаёмая мясцовасць, жудасна. Што рабіць? Саджуся ў таварняк, еду кіламетраў 400 да Малаяраслаўца. Купіла білет і села на дачны да Масквы.

«Які цудоўны лес, як у кіно, бярозавы гай, бясконцы зялёны дыван.

Набліжаюся да Масквы, некастрашна. Я ж думала, што прыеду днём у 2 гадзіны, а давялося ў 9 вечара. Убачыла тысячы агнёў. Масква ззяе...

15. IX. Даехала трамваем да нватэры, увайшла ў пакой — цяця і Зоя вельмі здзівіліся. Змарылася да немагчымасці. Моцна заснула, а ў нядзею, 15-га. прачнулася раніцай у 8

ля, ён быў закрыты, але я раз мягнуўся нараву. Як гэта прыгожа! Бачылі магілу Калініна і іншых, сабор Васіля Блажэннага, помнік Мініну і Пажарскаму. Паглядзела на крамлёўскія куранты, і за крамлёўскай сцяной чуць бачныя дамы. Не хацелася мне пакідаць Красную плошчу. Прыехалі дамоў і трэба класіцца спаць. Якія ні вялікія мне дні, а ўсё хочацца, каб былі большыя, таму што хочацца ўбачыць яшчэ вельмі-вельмі шмат...»

17. IX. 46. Паехалі з цяцяй у Маскву. Вочы разбегліся — матэрыялы розныя (200—300 руб. за метр), туфлі (1000—1500), берэты (90 р.), сукенкі, усё-ўсё ёсць, нават не магу выказаць. Увечары былі ў Вялікім тэатры, глядзелі оперу «Назна пра цара Салтана», цудоўная рэч. Тэатр абшты малінавым аksamітам.

18. IX. 46. У тэатры глядзела балет «Бахчысарайскі фонтан». Была ў заапарку.

20. IX. Наведала музей рэвалюцыі, бачыла шмат цікавага. Вечарам глядзела аперэту «Вяселле ў Малінаўцы».

25. IX. 46. Трэба ад'язджаць. Білетаў пануль няма».

Праездка ў Маскву наклала адбітак на далейшае Валіна жыццё. Яна не толькі захавала прагу да ўсяго новага, невядомага, непазнаннага, але перадала гэтае пачуццё і сваёй дачцэ.

Вярнуўшыся ў Мікашэвічы, дзяўчына не знаходзіць сабе месца. Запісы гэтага часу перапоўнены асабістымі перажываннямі, шматлікімі турботамі, непрыемнасцямі, пра якія можна толькі здагадацца. Усё гэта адбіваецца на стане здароўя. Змучаная Валя нарэшце вяртаецца ў Доўгае.

«26. XII. 46. Я ў роднай вёсцы. Цішыня і спаконь.

12.02.47. Гуры снегу. Моцны вецер, мароз. Сяджу дома, нічога не бачу і не чую. І ўво-

1929 г. ЛЕУЧЫК Вольга Рыгораўна з дачкой Валінай.

бе не проста сведкай, але ўдзельніцай далёкіх падзей, пра якія так цікава апавядае Валянціна Арцёмаўна.

«Майго дзеда, Леўчыка Карпа, у Доўгім старыя людзі яшчэ памятаюць. Ён калісьці быў першым настаўнікам — хадзіў па хатах, вучыў дзяцей. Два разы ўдаваў, а ўсяго было ў яго ад трох жонак 13 дзяцей. Амаль усе вывучыліся, у людзі выйшлі. А ўнук Лука, лётчык — нават Герой Савецкага Саюза, загінуў, бедны, недзе пад Ленінградом яшчэ ў 41-м годзе. Пасля рэвалюцыі мода пайшла на новыя імёны. Карп перапісаўся на Рыгора, двое дзяцей таксама імёны змянілі: Парфен стаў Віктарам, а Палог'я—Югеніяй. Маці мая, Вольга, нарадзілася ў 1895 годзе. Калі ёй было два гады, аслепла пасля воспы. Гора гэта для сям'і было вялікае. Але трэба ж некажыць. Калі яна падрасла, зрабілі ёй леру і адвялі ў Старобін да сляпога лерніка. Адалі ў навуку, адным словам, — Валянціна Арцёмаўна ўздыхае.

Спявала Вольга хораша, дый памяць добрая была, песень ведала — не злічыць. Вадзілі яе па вёсках малодшыя браты і сёстры. Але для маці сляпая дзяўчынка была абудай, якую хацелася як-небудзь збывць з рук. Такія магчымасць надарылася ў 1919 годзе, калі лёс закінуў у Доўгае Раманюка Арцёма. Сляпы на адно вока жабрак прыйшоў, пабіраючыся, з Украіны. Звялі гэтых няшчасных разам і пажанілі. Мо яны і самі спадзяваліся, што разам лягчы будзе гора мыкаць. Так і жылі — з вясны да восені пабіраліся, а на зіму прасіліся да каго-небудзь у хату.

«Я нарадзілася ў 1920 годзе, — успамінае Валянціна Арцёмаўна. — Бацькі тады жылі ў Закальнім. А праз два гады нарадзіўся Міша. Былі яшчэ блізняткі, але ў хуткім

«Калі маці вярнулася, на яе страшна было глядзець. Каб неяк зарабіць кавалак хлеба, яна хадзіла зімой па хатах і прала людзям кудзелю. Жанчыны з ахвотай давалі ёй работу, бо прала яна вельмі тонка. І шыла сама. Не здзіўляецца, — Валянціна Арцёмаўна выносіць спадніцу, — яе работа. А ведаецца, як яна нітку ў іголку зацягвала? Трымала каля самых губ і дапамагала языком. Вось так, — жанчына паказвае, як гэта рабіла яе сляпая маці. Потым зноў вяртаецца ў тыя сумныя гады: «Маці вельмі хацела знайсці Мішу. Куды мы толькі ні звярталіся! Потым нехта падказаў, што людзі бачылі хлопчыка ў Парычах. Падаліся мы з маці туды. У бацькі з Ганнай ўжо свае дзеці былі, але Мішу яны не хацелі аддаваць. Што мы намучыліся, не выказаць. Звярнуліся ў міліцыю, расказалі ўсё, дапамаглі нам забраць Мішу. А яму ўжо гадоў 9 было, адвёк ён ад нас і забыў амаль што. Спачатку не хацеў нават размаўляць з намі, потым кажа: «А ў вас грошай няма...» А маці яму: «Ёсць, і цукеркі ёсць». Ледзьве ўгаварылі мы яго паехаць з намі».

Галодныя 30-ыя Валянціна Арцёмаўна памятае вельмі добра. Падвярнуўся неяк выпадак, і набылі яны каня. Зрабілі на возе буды і пачаліся іх сумнае падарожжа. Дзе толькі ні былі! Нават у Менск прыязджалі. Па святых старцы збіраліся каля цэркваў. Існаваў пэўны «табэль аб рангах» сярод гэтага люду. Да сляпых лернікаў заўсёды адносіліся з павагай. Валянціна Арцёмаўна ўспамінае, што мова жабракоў мела свае асаблівасці, не заўсёды яна была зразумелая недасведчаным. Памяць жанчыны захавала некаторыя словы: «лог» — чалавек, «карыона» — дзяўчына, «сумера» — хлеб, «папнаў» — пайшоў, «кірныя» — л'яны. На зіму

1962 г. ЛЕУЧЫК Вольга з дачкой Валінай і ўнучкай Сашай.

гадзін і ў 10 паехалі з Зояй у лязно, дзе былі 3 гадзіны. Вельмі добра вымыліся і зрабілі манікюр. Прыехалі дамоў і ў 4 г. паехалі на плошчу Маякоўскага. Ехалі трамваем, аўтобусам і тралейбусам. Паблі ў кінастужкі «Масква», глядзелі карціну «Белыя кльні». У тэатры люстравыя сцены і мармуровыя. Сядзелі ў ложы. Пасля кіно паехалі да дзядзі Аляксея, убачылі Красную плошчу, крамлёўскія зоркі... Вярнуліся ў 11 г. вечара.

16. IX. 46. Зоя пайшла ў школу, а мы з цяцяй паехалі падарожнічаць па горадзе. Спусціліся ў метро. Як жа яно мне спадабалася! Праехалі ст. Беларускаю, Маякоўскага, Рэвалюцыі і інш. ...Мне зноў хацелася ў метро, якое чыстае там паветра, халаднавата, да таго ж — ззяючая чысціня. Бачыла ў гэты дзень плошчу

гуле нічога не разумею, што творыцца. Стольны снег, і такі пушысты, цудоўны, наколькі помню — быў раней, зараз я гэтага не бачу, вочы глядзяць, але душа... Як гэта ўсё страшна! Няўжо не будзе таго, чаго я яшчэ жадаю? Я б так гэтага хацела. Але калі? Ці зусім не будзе, тады чаму?»

Апошні запіс у дзённіку зроблены 19.IV.47 года: «У жыцці вялікая перамена». Гэтая перамена — замужжа. Валя стала жонкай Аляксандра Кавалёва, таго самага С., пра якога пісала ў дзённіку.

Працавалі маладыя ў Доўгім на крухмальна-патачным заводзе. У 48-м годзе нарадзілася дачка. Чакалі сына, таму вырашылі назваць яе Сашай. Зда-

ЛЕУЧЫК Вольга з сынам Міхаілам.

Хто гаспадар храма?

Рэлігійная барацьба, сведкамі аднаўлення якой мы з'яўляемся, трывожыць душы вернікаў. Пытанні аб прыналежнасці храмаў часам выклікаюць бурныя дэбаты з удзелам не толькі «зацікаўленых бакоў», а і прадстаўні-

коў улады, навуковай грамадскасці. Для мінескіх вернікаў грэка-каталіцкага і праваслаўнага абрадаў такім «яблыкам разладу» стала пытанне аб канфесійнай прыналежнасці Петрапаўлаўскай царквы, што на Нямізе.

еще, усё было добра. Але, мусіць, пад нешчаслівай зоркай нарадзілася Валянціна. Калі дачка было 5 гадоў, Кавалёў пайшоў да другой жанчыны. Засталася яна з малым дзіцем ды са сляпою маці.

Калі пачаў будавацца Салігорск, Валя вырашыла перабрацца ў горад. Спэдзявалася, што будзе лягчэй — хоць не трэба дбаць пра сена, дровы, іншыя гаспадарчыя патрэбы, якія без мужыка робяцца не пад сілу. Першая спроба была няўдалай, але ў рэшце рэшт уладкавалася ў бальніцу санітаркай. Галоўнае — паабцалі гадоў праз колькі кватэру, а пакуль што далі пакойчык у будынку старой амбулаторыі, дзе яны і туліліся ўтраіх.

САША

У 19 гадоў Саша выйшла замуж. Дачка Таня, якая нарадзілася праз год, была вельмі падобная на бацьку. Кажуць, гэта шчаслівая прыкмета. Аднак у дзяцінстве яна не спраўдзілася. Калі Тані было тры гады, бацька пакінуў сям'ю. Саша ўладкавалася туды, дзе да самай пенсіі працавала і маці — у аперацыйную хірургічнага аддзялення санітаркай.

Стрыманая, увесь час нечым заклапочаная, яна на кароткі час прысела каля стала, за якой мы з Валянцінай Арцэмаўнай вялі размову.

«З мяне на рабоце смяюцца некаторыя: бач ты, на што грошы траціць — кніжкі купляе. А для мяне гэта такая радасць! Я ж іх купляю не для таго, каб выставіць, а каб чытаць. У нас усе іх любяць, і маці, і Таня». Яна паказвае бібліятэку, расказвае пра асобныя кнігі, найбольш любімыя. Кніг даволі шмат, нячытаных сярэд іх няма.

«Ведаецца, я ніколі не марыла, каб што-небудзь набыць — нейкія там упрыгожванні, сукенкі, ці каб рэчы дарагія ў мяне былі. Вы ж бачыце, як мы жывём — нічога лішняга, усё толькі самае неабходнае. А сёння ж людзі як паварыцелі ўсё роўна. Бавяць свой час у чэргах за рознымі аначамі, злучаюць адно на аднаго і на ўвесь белы свет. Як жа так можна жыць? Я ўвесь год працую, стараюся сабраць калейчыну, каб летам некуды паехаць. Больш за ўсё люблю падаарожнічаць. Гэта, мусіць, ад бабы і маці. Падабаецца прыехаць туды, дзе ніколі не была, убачыць і пачуць нешта цікавае. Гадоў колькі таму экскурсійнае бюро арганізавала паездку ў Ленінград. Прыехалі мы, жанчыны па магазінах разбегліся, а я ў музеі хачу. Ледзьве знайшла сабе напарніцу. Затое столькі убачыла, што потым цэлы месяц расказвала маці і Тані».

Так, гэтая рыса ў іх сямейная. У фотаальбоме я ўбачыла здымак, які даслаў яшчэ ў 57-м годзе Міша. На ім надпіс: «Мілай мамачы ад сына». Гэта я сам сфатаграфавалі у Трацякоўцы. Карціна А. Іванова «З'яўленне Хрыста народу». На маё пытанне, як жа сляпя маці магла ўбачыць карціну, жанчыны ў адзін голас тлумачыць: «Мы ёй усё расказвалі, што тут намалёвана».

Саша захавала самыя цёплыя ўспаміны пра бабулю Вольгу, якая заўсёды перад сном спявала ёй песню або чыла казку. «Акуратная была, заўсёды чысценка апраналася, любіла вельмі мыцца. Не магла сядзець без працы, усё старалася чым-небудзь дапамагчы. То шые нешта, то мые, а то з Таняй займаецца».

Саша ўспамінае, як у дзяцінстве вадзіла бабу Вольгу па святых да царквы ў Старобін, Краснадворцы або Чыжэвічы. «Яе ўсё наваколле ведала. Па дзыходзілі, распывалі. А як зайграе на леры ды заспявае, дык многія плачуць».

Валянціна Арцэмаўна перабрае фотаздымкі, расказвае пра родных. Шкадуе, што Міша ў свой час паехаў далёка ад дому, у Яраслаўль. «Але жонка ў яго была вельмі харошая, сямяра дзетак у іх, усе талковыя». Уздыхае: «Памёр наш Міша ў 83-м годзе». Зноў вяртаецца да здымкаў: «Гэта мы з Сашай у Маскву ездзілі... Вось Саша, калі паездка па гарадах-героях была. А гэта мы на моры. Таня тут яшчэ маленькая...»

ТАНЯ

У 1979 годзе, калі памерла прабабка, Тані было 10 гадоў. Але дзіцячы ўражанні, кажучы, асабліва моцныя. Яна памятае незвычайную бабулю, якую любіла, узяўшы за руку, вадзіць па кватэры. Маленькая дзяўчынка ведала, што бабуля сляпя, і ёй здавалася, што без Танінай дапамогі яна не абываецца. Захавала памяць і фасоліны, якія бабуля раскладвала на сталі і, пасадзіўшы Таню побач, вучыла яе лічыць, а пазней нават дапамагала рашаць задачы. І леру яна памятае, бабуля не разлучалася з ёю да апошняга.

У 18 гадоў Таня выйшла замуж. «З'явіўся, нарэшце, хоць адзін мужык у доме», — усміхаецца Валянціна Арцэмаўна. І дадае: «Каб не прагаварыцца, харошы наш Гена. Добра жывуць, вось і дачушка нарадзілася, Волечкай назвалі».

ВОЛЕЧКА

Маленькая Волечка з'явілася на свет з годзік таму. Яна яшчэ нічога не ведае пра свой радавод. Не магла яна чуць, як на свяце беларускай культуры ў яе родным горадзе гучала лера сляпой жанчыны. Не магла бачыць майстра Уладзіміра Пузыню, які вярнуў леру да жыцця. Але прыйдзе час, падрадзе дзяўчынка, і раскажучы ёй маці, бабка і прабабка шмат цікавага. І прывядуць яе ў краязнаўчы музей, і ўбачыць яна тую леру, і прачытае: «Лера колавая. Выраблена ў пач. XX ст. для сляпой дзяўчынкі з вёскі Доўгае Леўчык Вольгі».

...Я схіляю галаву перад жанчынамі гэтай сям'і. Мяне да глыбіні душы крапае іх мужнасць і чалавечая вартасць, шчырасць і даверлівасць, адданасць свету духоўных каштоўнасцей. І так хочацца, каб лёс быў літасцівым да іх надзеі — да маленькай Волечкі. Беражыце Бог, дзіцяці!»

Ларыса БОЙКА,
навуковы супрацоўнік
Салігорскага краязнаўчага
музея.

У спрэчцы вернікі РПЦ карыстаюцца канцэпцыяй, распрацаванай у канцы XIX — пачатку XX ст. і прыняўшы свой канчатковы выгляд у кнізе а. Паўла Афонскага «Триста лет в Православии» (Мінск, 1913 г.). Менавіта з гэтай працы версія аб паходжанні Петрапаўлаўскай царквы як храма аднайменнага праваслаўнага мужчынскага манастыра перайшла ў больш познія выданні па гісторыі Менска. Дзіўна, але нават складальнікі «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» і даследчыкі Беларэстаўрацыі (якія рэстаўравалі Петрапаўлаўскую царкву ў 70-я гады) настолькі былі ўпэўнены ў слушнасці аргументаў П. Афонскага, што не палічылі патрэбным звярнуцца да першакрыніц — актаў Менскага магістрата ды дэведнікаў аб праваслаўным манастырах XIX ст. Між тым у працах па рэлігійнай гісторыі Беларусі, ранейшых за кнігу П. Афонскага, Петрапаўлаўская царква амаль нідзе не атажамляецца з Петрапаўлаўскім манастыром у Менску. Больш таго, па дэведніку Звярынскага «Материал для историко-топографического исследования о Православных монастырях Российской империи» (СПб., 1890 г., ст. 203, дэведка № 356) банна, што ў Менску існавалі два Петрапаўлаўскія манастыры: мужчынскі, заснаваны ў 1612 г., і дзвяочы, заснаваны ў 1619 г., — якія мелі свае асобныя храмы. Была таксама уніяцкая Петрапаўлаўская царква, першыя згадкі аб якой датуюцца 1600 г. («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии», Минск, 1848 г., ст. 151, акт № 83). Таму для вырашэння пытання: што за храм ацаліў у Менску на Нямізе — разгледзім гісторыю заснавання і забудовы абодвух праваслаўных манастыроў.

Менскі Петрапаўлаўскі манастыр (мужчынскі) быў закладзены віленскімі Свята-Духаўскімі манахамі, якія прыбылі ў Менск па запрашэнні праваслаўных вернікаў летам 1612 г. Але інакш на чале з ігуменам Паўлам Домжывым храма пры сваім манастыры не будавалі, яны яго захапілі з дапамогай праваслаўных гараджан. Гэтага факта не адмаўляе і П. Афонскі, пішучы, што 14 верасня 1612 г. возны Менскага ваяводства разам з Менскім пратапопам Гаінскім і ўсімі саборнымі святарамі прышоў у Менскую ратушу і заявіў, што праваслаўны паўсталі супраць пратапопа і саборных святароў за прыняцце імі уніі, сілай выгналі з саборнае царквы Нараджэння Прасвятой Багародзіцы і аддалі гэтую царкву «новапрыбылым з Вільні до Менска чарнецам». На падставе каралеўскіх указаў возны запатрабаваў, каб будаўніцтва манастыра было спынена, а царква вернута уніяцкаму пратапопу Гаінскаму пад пагрозай штрафу 5000 літоўскіх грошаў. 21 кастрычніка 1612 г. возны адаслаў аналагічны ліст на імя Менскага вайта Рыгора Тэрляцкага (П. Афонскі, «Триста лет в Православии», ст. 11).

З іншага боку, вядома, што праваслаўныя манахі будавалі нейкую Петрапаўлаўскую царкву на плячах, ахвяраваных удавой каралеўскага маршалка Багдана Стацкевіча княгіняй Аўдоццяй Друцкай-Горскай. Але гэтая царква не магла знаходзіцца пры мужчынскім Петрапаўлаўскім манастыры. Ен, як і захопленая царква Нараджэння Прасвятой Багародзіцы, знаходзіўся на зямлі Януша Радзівіла, які граматай ад 14 студзеня 1614 г. афіцыйна дазволіў «інакам праваслаўнага манастыра пры царкве Нараджэння Прасвятой Багародзіцы ў Менску, пабудаваных на яго землях, мешканьне пры гэтай царкве». («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии», акт № 53). На карысць гэтага сведчыць яшчэ адзін факт. Царква Нараджэння Прасвятой Багародзіцы згарэла каля 1626 г., і манахі звярнуліся да князя Хрыстафора Радзівіла па дазвол на яе адбудову, які быў дадзены 22 траўня 1626 г. («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии», акт № 84). Але адбудавана царква не была, бо грамата Хрыстафора Радзівіла з'яўляецца апошнім дакументам, у якім згадваецца Менская царква Нараджэння Прасвятой Багародзіцы на Нямізе, і ў далейшым гаворка ідзе толькі аб Петрапаўлаўскім праваслаўным манастыры (мужчынскім). А праваслаўная Петрапаўлаўская царква, якую збудавалі віленскія Свята-Духаўскія манахі, пачынае згадвацца як адзін храм гэтай канфесіі ў Менску. Таму ёсць усё падставы лічыць, што пасля пажару мужчынскі манастыр увогуле не меў царквы, а толькі памяшканні для браціі.

Існаванне праваслаўнай Петрапаўлаўскай царквы на плячах, што ахвяравала княгіня Друцкая-Горская 23 лістапада 1611 г., звязана з Петрапаўлаўскім праваслаўным дзвяочым манастыром, заснаваным княгіняй Ганнай Агінскай-Стацкевіч у 1619 г. Бласлаўлены ліст на яго заснаванне ад Віленскага Свята-Духаўскага архімандрыта Лявонція Карповіча быў атрыманы 31 ліпеня 1618 г., і менавіта ў ім вядома, што дзвяочы манастыр у імя св. Пятра і Паўла засноўваецца пры Петрапаўлаўскай царкве, пабудаванай на «грунце княгіні Друцкае-Горскае» і будзе стаць на тым жа «грунце». («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии», акт № 64). Застаецца толькі высветліць, у якім месцы на Нямізе знаходзіўся дзвяочы праваслаўны манастыр, а з ім і храм. («Петропавловский-Минский, женский, совсем уничтоженный, там, где синагога», — піша ў сваёй працы Звярынскі («Материал для историко-топографического исследования о Православных монастырях в Российской империи», ст. 203, дакумент № 356), а менская «халодная» синагога на Нямізе, паводле плана горада XIX—пачатку XX ст., знаходзілася на вуліцы Школьнай (зараз гэта пл. Свабоды, 17) і ад ацалелай да нашага часу царквы на Нямізе яе аддзяляла рака Няміга, некаторыя свецкія пабудовы.

А синагогай праваслаўны храм стаў пасля 1727 г., калі ігумен мужчынскага Петрапаўлаўскага манастыра Гедыен Шышка аддаў менскім яўрэ-

ям на вечны водкуп манастырскія пляцы і дамы, каб хоць як-небудзь выправіць фінансавыя справы сваёй абіцелі (П. Афонскі, «Триста лет в Православии», ст. 36). Дзвяочага манастыра да таго часу ўжо не існавала, бо згадкі аб ім датуюцца другой паловай XVIII ст.

Вынікае, што цяперашняя царква на Нямізе, вядомая пад назвай Петрапаўлаўскай, ніколі не складала адзінага архітэктурнага комплексу з праваслаўнымі манастырамі ў Менску. Праваслаўнай Петрапаўлаўскай царквой была да паловы XVIII ст. «халодная» синагога. Ацалелы на Нямізе храм стаў праваслаўным не раней за 1794 г. у выніку праводзімай Екацярынай II кампаніі па «ўз'яднанні» уніятаў з РПЦ. Менавіта таму грошы на яго рамонт былі адпушчаны толькі ў 1795 г., а не адразу пасля далучэння Беларусі да Расейскай імперыі, як гэта было ў іншых выпадках. Пасля рамонту 1795—1796 гг. царква пачала насіць назву праваслаўнага Екацярынінскага сабора.

Такім чынам, прыязанні РПЦ на былы Екацярынінскі сабор (Петрапаўлаўскую альбу Жоўтую царкву) як на галоўную «цвярдзіну Праваслаўя» (газ. «Чырвоная змена» № 29 (13509) падстаў не маюць. Гэтая царква будавалася уніятамі і ім належала. Што ж датычыць яе сапраўднай назвы, то верагодны два варыянты.

Як нагадвалася вышэй, у Менску існавала Петрапаўлаўская уніяцкая царква. Месца яе знаходжання дакладна невядома, але на Нямізе яе не было, бо на планах забудовы Менска XVIII—XIX стст. усё культывыя пабудовы раёна Нямігі можна атажамляць з вядомымі на сённяшні дзень.

Больш аргументаванай з'яўляецца наступная версія. Адзіным уніяцкім храмам у Менску XVIII ст., які дакладна знаходзіўся на Нямізе, з'яўляецца царква Уваскросання Хрыстова. Яна фігуруе ў спісе прыходаў Менскага уніяцкага дэканата за 1748 г. («Описание документов архива Западно-Русских униатских митрополитов», Т. 2, СПб., 1907 г., дак. № 1501), і менавіта яе прыхаджанамі, пасля скасавання уніі ў 1838 г., узбуйнілі прыход Екацярынінскага сабора. Паводле апісання 1838 г. яна знаходзілася на замчышчы, была драўлянай, маленькай і ў вельмі дрэнным стане, таму пасля «ўз'яднання» яе разбурылі. Але згадваецца гэтая драўляная царква толькі пасля 1794 г., калі сапраўды старажытны уніяцкі храм Уваскросання Хрыстова быў перароблены ў Екацярынінскі праваслаўны сабор. Непажадаўшых далучыцца да РПЦ уніятаў перасунулі ў драўляную кепліца, якая была перароблена пад царкву. Там, пад сваёй старой назвай, прыход існаваў да поўнага скасавання уніі ў 1838 г.

Уніяцкі храм на Нямізе чакае сваіх гаспадароў.

С. ГОРБИК,
г. Менск.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказае глыбокае спачуванне пісьменніку Уладзіміру Дзюбе з прычыны напатнаўшага яго гора — смерці МАЦІ.

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Няміга — былая і сага, радзімая старана, ці вернем мы рэчку з Гулага, каб вольна брўла яна!

Балада пра блакітныя яліны, Гарадскія, абласныя, цэнтральныя камітэты, блакітныя яліны былі іх прыкметай. Даваліся сябе любяць хваіны, толькі не гэныя «красаўскія» яліны. Ды ад нейкае пошасці, таямнічае інфекцыі пачалі марнець чуды селекцыі. Замест блакітных павырзалі на ёлках несамавітыя зялёныя ігольнікі. Пра блакітныя яліны і іх пакуты: судэства парткамаў было ім атрутай.

Цыганка наваражанка? Крыўдзіш, дружа. Цыганкі цяпер на базары працоўнай дзейнасці займаюцца. Экстрагенс прадпазаў, на тэлебачанні.

Дзікуства, кажуць, зносіць скульптуры «правадыроў». А хіба не дзікуствам было ўстанавіць іх у гарадах і мястэчках, перад заводскімі праходнымі і калгаснымі кантрамі? У гарадах і сёння можна ўбачыць па некалькі «ільчоў». «Правадыр» вісеў у кожным службовым кабінете, і далучанымі да бога адчуваў сябе начальнікі. Былі свае цэлавялы «святлыя» — Дзяржынскі ў аддзяленнях міліцыі, Калінін — у сельсаветах. Ва ўрачыстыя дні «членаў партбюро» вывешвалі на фасадах дамоў, у аляях парнаў. Дзе яны цяпер — і «члены», і партрэты? І наго лічыць дзікунамі — тых, што адмаўляюцца надзіць істуканам, ці прыхільнікаў былых куміраў?

Квадратура круга. «Займу тваю плошчу, — сказаў квадрат, — пасунься, брат». Трашчыць круг не снараецца, не гнецца і не ламаецца. Тэарэтыкі разважваюць: праблема няма, папаўся квадрат, тут яму і турма. Ды не лягчай ад гэтага круга, трашчыць на ўсю акругу.

Рэнлама. 31 чэрвеня ў 25 гадзін 61 мінуту на зямлю высаджалі іншапланеціне і выкрасілі жонку брыгадзіра з вёскі Казлоўна, Маладой жанчыны не было дома цэлую ноч. Брыгадзір атрымае цяпер кампенсацыю па страхаванню. Раім і вам застрахавацца ад выкрадання.

Куды лезеш! — зароў нейкі бамбіза, і ў аўтобусе ўсё заціхла. — А ты куды лезеш? — пачуўся дзіцячы галасок, і праз хвіліну ўсе ўжо дружна рагаталі. Вось каб і ты, мая муза, гэтак проста ператварала пагрозлівае ў смеху вартае.

Прысмак хлеба? Для адных хлеб пахне небам, для другіх — глейба.

Якая яркая пара! Соенны золан! За далечынёю далечыня! Дарога ў заўтра!

Пра што вы, пенсіянеры? Пра наша будучае? — Не, пра сваё мінулае.

СПАЧУВАННЕ І ДАПАМОГА

Злавесная хмара Чарнобыля вісіць над беларускай зямлёй, хоць ад часу катастрофы на атамнай станцыі мінула шэсць гадоў. Многае стала вядома людзям — на жал, запознена, калі шноднае ўздзеянне радыяцыі зведзіла на сабе мільёны людзей, найбольш — жыхары Беларусі. Змагацца за праўду, каб рэальна дапамагчы людзям, пачала грамадскасць — навукоўцы, студэнты, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі... «Чарнобыльскі шлях», мітынгі, пікеты, праведзеныя Беларускім народным фронтам «Адраджэнне», мелі шырокі рэзананс у свеце, яны прарывалі жалезную заслонку маўчання, хлусні, узведзеную вакол Чарнобыля кампартыяй і афіцыйнымі ўладамі. На просьбы аб дапамозе першыя адгукнуліся міласэрныя людзі ў розных краінах свету. Яны пачалі гуртавацца ў камітэты дапамогі, збіраць грошы, каб набыць лены і вітаміны для адпраўкі ў Беларусь, запрасіць

на адпачынак у свае сем'і дзетак з заражаных радыяцыяй мясцін. Сёння гэтая дабрачынная дзейнасць набыла пэўны размах, у яе ўключыліся дзяржаўныя структуры. Час паказаў марнасць адных кірункаў працы і патрэбу ў іншых. Напрыклад, праблематычнымі сталі паездкі дзетак на аздаравленне за мяжу. Папершае, кошт білетаў такі, што замест аднаго «замежніка» на Віцебшчыне або ў Прыбалтыцы магло б адпачыць некалькі хлопчыкаў і дзяўчынак. Па-другое, ажыятажны попыт на далікатныя і прасіяныя мае, далікатна кажучы, з клопатам пра здароўе. Па-трэцяе, за ўсімі турботамі і канфліктамі, звязанымі з лекаваннем цела, адкрылася бездань — духоўны Чарнобыль. А тут ні таблеткі, ні медычны рыштунак не дапамогуць. Таму мне падаецца вельмі слушным і важным той шлях, якім ідуць у справе дапамогі

беларусы Беластоцчыны. Пачаток узаемадачыннення — праз перамовы і пагадненні — палілаі Беларускі народны фронт «Адраджэнне» і Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне. Практычна дапамогаю заняліся праваслаўныя вернікі. З благаславення Уладыкі Савы, мітрапаліта Беластоцкага і Гданьскага, каардынуе ўсю працу ад 1990 года айцец Аляксандр Хіліманюк, настаяцель прыхода Усіх Святых у Беластоку. У час летняга адпачынку ці зімовых канікулаў дзеткі з Беларусі жывуць у праваслаўных сем'ях, разам з гаспадарамі ходзяць у царкву. Яны як бы вяртаюцца ў атмасферу таго сямейнага ладу, які існаваў на нашай зямлі да татальнай атэізацыі. Калі ладзіцца летні для старэйшых дзетак, то выхавальцамі працуюць хлопцы і дзяўчаты з Беларускага праваслаўнага брацтва. Зімою яны наведваюць лены, дзе набываюць веды, патрэбныя для

ўмелага абыходжання з дзецьмі. Амаль тысячу нашых дзетак прымае штогод Беластоцчына. З боку Беларусі арганізацыя адпачынку займаецца розныя людзі і ўстановы. Найбольшы пільн даюць, на маю думку, прамыя кантакты Беластоцкай парафіі з прыходамі Гомельшчыны і Магілёўшчыны. Нізкі паклон усім, хто шчыра і ахвярна заняты высакароднай справай дапамогі людзям Беларусі! Трэба ўсведамляць: яны робяць гэта не ад празмернасці свайго дабрабыту ці вольнага часу, а толькі ад добрага сэрца і хрысціянскай любові. Мяркую, чытач адчуе клопат і занепакоенасць нашых праблемамі ў інтэр'ю айца Аляксандра Хіліманюка, падрыхтаванага беластоцкім журналістам Міколам Ваўранюком.

Валянціна ТРЫГУБОВІЧ, старшыня камісіі замежных сувязей БНФ «Адраджэнне».

Не толькі цела

Размова з настаяцелем праваслаўнага прыхода Усіх Святых у Беластоку а. Аляксандрам Хіліманюком — каардынатарам, ад імя Польскай аўтакефальнай праваслаўнай царквы, акцыі дапамогі пацярпелым дзецям з ваколіц Чарнобыля.

лі б увайсці ў кантакт з самай пацярпелай епархіяй. Такім чынам завязалася ў нас сувязь з гомельскай епархіяй. Каардынаваць акцыю на Беларусі стаў епіскап гомельскі Арыстарх.

— А як вы намерваецеся працягваць справу?

— У 1992 годзе ў акцыю дапамогі дзецям Чарнобыля ўключавецца ўся наша Царква, а не толькі адна беластоцка-гданьская епархія. Сінод епіскапаў ПАПЦ запланавалі, што сёлета прыемем каля 1200 дзяцей. Наша епархія даць апеку 500 дзецям, варшаўска-бэльская — 400, вrocławска-шчэцінска — 110, люблінска-хольмска — 100. Гэтыя лічбы, зразумела, прыбліжныя, дзяцей можа быць крыху больш або менш. Прымаць іх будзем толькі ў сем'ях і толькі ў тых, дзе добрыя ўмовы.

— Адкуль бераце сродкі на цэлую акцыю, бо нават самая сціплая дапамога ўсё ж такі крыху каштуе? А вы ж не толькі прымаеце дзяцей і даіце ім апеку, але таксама робіце дарункі.

— Гэта праўда, летась паслалі мы ў Менск 2 аўтобусы з вопраткай, з абуткам. Стараемся таксама, каб ніводнае дзіця не паехала ад нас без сціплага падарунка. У мінулым годзе на акцыю «Дзеці Чарнобыля» атрымалі мы дапамогу ад швейцарскай арганізацыі «Вера ў Другім свеце». У гэтым годзе абяцала дапамагчы нам Экуменічная рада Польшчы, у якую ўваходзяць розныя царквы нашай краіны, апрача рыма-каталіцкай.

— Што вы лічыце самым галоўным у вашай дабрачыннай дзейнасці?

— Мы хочам дапамагчы дзецям вярнуць іх здароўе. Але мы, як Царква, лічым, што няма фізічнага здароўя без духоўнага. Таму для нас так важна ўсе сустрэчы з дзецьмі на парафіях, гутаркі, навучанне рэлігіі. Можна сказаць, што, у нейкай ступені, прычыніліся мы да адраджэння рэлігійнага жыцця ў Брагіне, Камарыне — мясцовасцях, што непасрэдна мяжуюць з мёртвай зонай. У Камарыне 47 год не было царквы. Дзеці, вярнуўшыся ад нас, завезлі ў сваё асяроддзе дух веры. Людзі пачалі патрабаваць адкрыцця царквы і ўрэшце дамагліся свайго. Калі я там быў, цэлы пасёлак выйшаў спацькаць мяне, школа — 700 вучняў — спыніла заняткі. Сустрэча пачалася тым, што дзеці прачыталі «Ойча наш». Гэта для мяне была самая вялікая ўзнагарода.

Я хачу яшчэ раз падкрэсліць, што нашая Царква бачыць у чалавеку не толькі цела, але і дух. Мы стараемся аднолькава дбаць як пра адно, так і пра другое.

— Дзякуй вам за размову.

Інтэр'ю ўзяў Мікола ВАЎРАНЮК. Фота Аляксандра МАКСИМОКА.

— Польская аўтакефальная праваслаўная царква вельмі актыўна заангажавалася ў акцыю прыёму дзяцей Чарнобыля. Як гэта ўсё пачалося?

— У чэрвені 1990 г., у нядзелю вечарам, патэлефанаваў мне прыхаджанін Антон Мірановіч і сказаў, што ў аўторак прыязджае група дзяцей з Беларусі — ці Царква не дапамагла б прыняць іх. Дзяцей запрасіў, будучы ў Менску, хтосьці з нашых беларускіх лідэраў, але, як прыйшло што да чаго, не было каму імі заняцца. Тэлефон быў не ў пару, пасля багаслужбы. Я пазваніў некалькім асобам, пачаў ноччу ездзіць па прыхаджанам і неяк да панядзелка расплававалі пабыўку гэтай 40-асобовай групы. Дзяцей і іхніх апекуноў сустрэлі мы на станцыі, развозілі з сядзібы Беларускага грамадска-культурнага таварыства. Большасць дзетак трапіла ў сем'і, частка ў дзіцячы лагер.

— Як выглядала гэтая пабыўка?

— Я скантактаваўся з лекарамі, яны паабяцалі бясплатна рабіць усе медыцынскія абследаванні. І сапраўды, рабілі гэта — выявілася, што некаторыя дзеці сур'ёзна хворыя. Медыцынскую дапамогу стараліся мы даць кожнаму дзіцяці, якое да нас прыязджала ў 1990-91 гг. Але пад канец мінулага года перасталі гэта рабіць, калі пачалі што-раз часцей трапляць да нас здаровыя дзеці.

Далі мы дзецям таксама прапанову сустракацца на рэлігійных гутарках. Гэтыя сустрэчы нарадзілі сапраўднае сяброўства між намі, завязалася духоўная луннасць. Выявілася, што ў першай групе 17 асоб было ня хрышчаных. Мы гаварылі з дзецьмі, скантактаваліся з іхнімі бацькамі — усе яны згадзіліся на хрост, і нават прасілі нас ахрысціць іх. Хроснымі бацькамі сталі людзі, у якіх дзеці жылі, такім чынам, зацеснілася сувязь між імі, між сем'ямі.

— Што было потым?

— Калі на Беларусі даведзіліся пра вярнуць, у якіх апынуліся ў нас гэтыя дзеці, падаслалі другую групу. Не было нават часу падрыхтавацца, тэлефон зазваніў ноччу і трэба ўжо было сустракаць дзетак на вакзале.

— Хто на Беларусі займаўся арганізаваннем гэтых выездаў?

— Усё адбывалася па-за афіцыйнымі структурамі. Выезды наладжвала арганізацыя «Отклик» ды наогул група інтэлігенцыі. Я кантактаваўся са Святланай Саўрасавай. Колькі разоў прасіў загадзя інфармаваць нас пра планаваныя выезды, але ўсё роўна дзеці заўсёды паўляліся неспадзявана, без адпаведнага папярэджання. Здаралася так, напрыклад, што мы чакаем у дамоўлены тэрмін дзяцей, а яны не прыязджаюць, затое праз два дні прыязджаюць тры групы — замест запланаванай аднае.

— Колькі дзяцей прынялі вы да гэтай пары?

— У 1990 годзе прынялі мы 386 дзяцей, у 1991 — каля тысячы. Усяляк на працягу гэтых двух гадоў было, многа цёплых хвілін радасці, але былі і прыкрыя моманты, выхавальчыя цяжкасці. Дзеці пачалі ўцякаць з хаты, шантаваць апекуноў — не буду есці, калі не дасі мне таго ці сяго. Мы не ведалі, што ў такіх выпадках рабіць. Людзі прынялі іх з адкрытым сэрцам, а тут такія прыкрасці. Пра наш клопат паведамілі мы ў Менск, а нам кажучы: саджайце ў цягнік і высылайце дадому. Ну, як жа так — гэта ж несур'ёзна. Сказалі мы ім, што калі надалей будзе з іхняга боку такі падыход, хутка ўся справа спыніцца, як пачалася, так і скончыцца нечакана.

Таксама іншы прыкры момант: пачалі да нас ехаць дзеці з Менска, Магілёва, Бярэсця, а не з забруджанай зоны, проста не тыя, каго мы чакалі. Напрыканцы мінулага года мы былі цалкам расчараваны. Вырашылі, што або зменім форму прыёму дзяцей, або зусім спынім акцыю. Наш уладчык напісаў мітрапаліту Філарэту, што мы хаце-

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс. МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадачы прасьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пацыяты рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтара публікацыі.

Нумар падпісаны ў друку 9.07.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс. АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЁЎСКІ, Алякс. ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».